

338/38

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

OCTOMBRIE 1998

● *Securitatea.
Începuturile*

● *1963.
Bodnaraș
numește
academicieni*

● *Europa
Liberă –
vlăstar al
războiului
rece*

● *Banu
Mărăcine*

● *Iubiri
secrete:
Lenin –
Inessa*

● *Secolul
cinematografiei*

PIETAS

XL

Revistă editată de
Fundatia Culturală
Magazin Istoric

Președinte de onoare
DIMITRIE STURDZA

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Secretari generali de redacție:
Ioana Ursu, Dorin Matei

Redactori:

Florentina Dolghin (responsabil
de număr), Ioan Lăcustă,

Doina Pascu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție:

Theodor Lianos

Macheta artistică:

arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilier onorific:

Radu Ion Popescu

București, Piața Valter Mărăci-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon: 315.09.91

Tipografia R.A.I. – „CORESI” –
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1 Pieter Brueghel cel Bătrân înfățișează, simbolic, răsturnarea ordinii firești pe care o provocau sărbătorile Carnavalului. Piața orașului este împărțită în două registre separate: cel al Postului și cel al **Carnavalului**. Am ales un detaliu din lumea Postului, în care se săvârșesc nenumărate acte de caritate, oamenii se abțin de la excese, pregătindu-se pentru explozia de bucurie ce va să vină

2 Radu Paisie, rivalul „**Banului Mărăcine**”, așa cum este înfățișat în pictura din naosul bolniței de la Cozia

3 Născut la sfârșitul veacului trecut, cinematograful avea să cunoască în secolul nostru o evoluție spectaculoasă, ajungând una dintre efigiile epocii.

Clark Gable, Marilyn Monroe, Montgomery Clift, John Huston, Arthur Miller, Eli Wallach, Frank Taylor: echipa de la *Misfits* (Inadaptabili), penultimul film în care a jucat **Marilyn Monroe**, actrița rămasă până astăzi (după mai mult de trei decenii de la suspectul ei sfârșit) în topul sondajelor de popularitate între vedetele feminine ale secolului XX

4 Sediul al Consiliului Europei, instituție-simbol a bătrânului continent, aflat în era democrației, **Strasburgul** vine din timp încărcat cu o aură de mister, conferită de vechea lui istorie: celebra catedrală a orașului (dreapta sus) și orologiul ei astronomic (în stânga jos); vedere generală a așezării (stânga sus) și casa tăbăcarilor, datând din sec. XV

UN GÂND PE LUNĂ

„*Mentalitatea consumatorului, care devorează totul, pune semnul de egalitate între toate civilizațiile, fiindcă, în fond, pentru ea toate sunt la fel. Omul crede că a trecut hotarele, că a reușit să se strecoare în apropierea continentelor neprietenoase, că a realizat o sinteză uriașă și, când colo, n-a ajuns decât la deșertăciune, căci nu și-a îmbogățit cu adevărat cunoașterea, căci nu i-a fost dat să treacă prin suferințele altor experiențe...*”

Degeaba se inaugurează noi și noi McDonald's-uri la Moscova și Teheran, asta n-o să-i facă nici pe ruși, nici pe iranieni niște democrați convingși“

Pascal Bruckner, scriitor francez

SUMAR

octombrie

1998

4 Veșmânt pentru suflul unui popor

V. PÂRVAN

PERSONALIA

5 O țară tristă, plină de umor

Amintirile unei prințese

M. CANTACUZINO

10 Nae Ionescu – Maruca Cantacuzino: o clipă doar

12 Dimitrie Sturdza – președinte de onoare al Fundației Culturale Magazin Istoric

13 Constantin Giurescu la Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
N. NICOLESCU

KREMLIN-NA-DÂMBOVITA

16 Numit în Piața Victoriei, ales în Calea Victoriei

Cum se „pregăteau” alegerile la Academia Română în anii '50 și '60

T.A. POKIVAILOVA,
D. TRICĂ

18 Peleş, ianuarie-aprilie 1948. Inventarierea bunurilor de artă foste regale

R. BOGDAN

24 Securitatea: sabia ascuțită a partidului
C. TRONCOTĂ

27 Biruit-au gândul
La „Europa Liberă”
M. STURDZA

EMINENTE CENUȘII

30 Hortense Cornu
O doamnă ambițioasă pune Europa în fața faptului împlinit
S. CRISTESCU

CRONICI PARALELE LA SECOLUL XX

35 Memoria celuloidului

H. DONA

42 Picasso – Miró – Cucuteni

V. LIPATTI

BĂRBAȚI CARE AU SCHIMBAT LUMEA

45 L-am cunoscut pe Zhou Enlai

R. BUDURA

48 Cronologie
A. BUDURA

LEGENDE
ȘI TEMEIUL LOR
ISTORIC

53 Banul Mărăcine,
dincolo de poezie
C. REZACHEVICI

58 Încă vă mai citim,
domnule Zaharia Stancu
I. LĂCUSTĂ

AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?

59 Plăceri boierești în
epoca fanariotă
M. TEODORESCU

IUBIRI SECRETE

61 Lenin – Inessa
F. DOLGHIN

64 Misterul unui nume
M. NANU

69 Strasburg, orașul
de taină al Europei
G. VOICAN-
VOICULESCU

73 Erou născut, nu
făcut
*Enigmaticul Pierre
Brossolette*

F. DOLGHIN

HOMO LUDENS

76 Carnavalul, mo-
ment al adevărului
S. CHEFANI

79 A fi țigan în Spania
Bourbonilor

82 René Rémond la
Academia Franceză

83 Liniștea asurz-
toare a Africii
*23 secole de istorie în Delta
Nigerului*

RUBRICI

33 NATO – scurtă
istorie

E. PREDĂ

41 i ... de la istorie

66 Petrolul românesc –
incursiune în timp
I. LĂCUSTĂ

68 Arhiva foto Magazin
istoric

75 Fundațiile Inter-
naționale Constantin
Brâncuși

86 Povestesc veteranii

88 În București, acum
50 ani

I. LĂCUSTĂ

93 Concurs Magazin
istoric

60, 94; 92; 95

Cărți sosite; Rebus;
Dialog

VASILE PÂRVAN

Libertate și cultură

La baza culturii sociale contemporane stau două idei principale: democrația și libertatea, care subsumează nu numai tot crezul raționaliștilor, inspiratori ai revoluției franceze (*Liberté, Egalité, Fraternité*), dar străbat și colorează întregul cuprins al *Ideii naționale*, mai nouă și care stă în conflict cu ideile promovate, deși nu și cu aplicația revoluției celei mari.

Ideea democratică reprezintă prin excelență punctul de vedere socialist, care procedează de la teoria egalității naturale a indivizilor. Toți oamenii fiind egali de la natură, trebuie să aibă în societate alături de datorii egale și drepturi egale. Egalitatea aceasta e însă numai de ordin biologic – lucru trecut cu vederea de socialiști – și ei îi corespunde neegalitatea aptitudinilor spirituale înăscute, care convine așa de mult partidelor de dreapta – individualiste, încât uită să mai ție seama de existența egalității naturale, biologice.

Social-cultural, ideea democratică e totuși, în prima fază a culturalizării individului, singura roditoare, ideea aristocratică ducând la adevărate crime sociale. În adevăr, aptitudinile individuale – diverse atât în calitate, cât și în intensitate – nu se dezvoltă decât cu încetul cu încetul și sub influența culturii...

Și din punct de vedere individualist, și din punct de vedere socialist, ideea democratică e deci prin excelență roditoare în cultura socială. Dar numai până la un anumit stadiu al formării indivizilor: până la valorificarea diferențierii aptitudinilor. De aici încolo, ideea democratică – exclusiv socială – trebuie temperată de ideea individuală a *libertății*...

Libertatea este ideea primordială a culturii sociale. Libertatea este hrana, metoda și instru-

mentul de producere a culturii sociale. În evoluția și ritmul vieții individuale, libertatea este spațiul social spiritual, așa precum masa e spațiul social biologic. Firește, libertatea individuală e de două feluri, diferent valorabile cultural: e libertatea de impunere, adică a gândului, și libertatea de supunere, a voinței. Prima e a celor ce creează cultura, a doua e a celor ce consumă cultura.

Elementul de convingere, a libertății gândului, se comportă față de elementul de acțiune, a libertății voinței, ca individualul față de social; individualul e singura ex-

presie concretă a socialului; tot așa gândul e singura expresie concretă a acțiunii, a voinței organizate. Socialul leagă, individualul liberează. Pozitiv sau negativ, apărarea faptelor sociale produce gândul de libertate în elementele vieții, indivizii apăsați de aceste fapte.

Gândul acesta e însăși cultura, căci el cuprinde voința spre mai puțină apăsare, spre mai puțină materialitate, primitivism; slăbiciune de turmă – adică gândul spre o perfecționare a individului ca să reziste mai bine la apăsarea socială. Rezistența superioară a individului se manifestă apoi îndoit: în selecțiunea celor tari (cultural mai perfecționabili) față de cei slabi (suflete încă biologizante) și, în al doilea rând, în influența societății spre direcția celor tari, adică a celor culturali, prin intervenția directă a acestora, cu opera gândului lor în fermentația vieții mărginit social.

(Ideile fundamentale ale culturii sociale contemporane, în Arhiva pentru știința și reforma socială, an I, nr. 1, 1919; fragmente)

Există într-adevăr un manuscris al memoriilor Mariei (Maruca) Cantacuzino și dacă da, ce sunt aceste memorii și unde se află ele?

Înainte de a vedea de ce este important să se răspundă la aceste întrebări, să creionăm o scurtă fișă biografică a autoarei lor.

Maruca s-a născut la 18 iulie 1878, într-o veche familie boierească. Era fiica lui Dimitrie Rosetti Tescani și a Aliciei, născută Jora. Personaj bizar, exaltat-romantic, cu stări de exuberanță urmate adesea de profunde depresii, cu încercări de sinucidere, Maruca a avut, după unii, ca principal merit pe acela de a-și fi împletit existența cu aceea a unor celebre personaje ale epocii în care a trăit. Cel puțin așa rezultă și dintr-o excelentă lucrare memorialistic-documentară publicată în 1996 de dl. Ilie Kogălniceanu la Editura Minerva, sub titlul *Destăinuiri despre George Enescu*.

Primul soț al Marucăi a fost Mihail G. Cantacuzino (1867-1928), fiul cel mai mare al lui G. Gr. Cantacuzino („Nababul“). Ca și tatăl său, M.G. Cantacuzino a fost un membru marcant al Partidului Conservator, deputat, primar al Capitalei, ministru de Justiție în anii 1910-1913 și din nou în anii 1916-1918, în guvernul de uniune națională format de liberalii lui I.L.C. Brătianu și conservatorii-democrați ai lui Take Ionescu. În 1922, împreună cu alți membri ai partidului takist, a intrat în Partidul Național Român, devenindu-i vicepreședinte pentru organizațiile din Vechiul Regat. Persoană activă, cu ambiții în viața politică, era cunoscut de contemporanii săi ca un afemeiat notoriu. Căsătoria celor doi a fost o nereușită; i-a oferit însă orgolioasei Maruca șansa de a purta titlul de prințesă Cantacuzino, la care nu a renunțat până la moartea sa în 1969.

Pe George Enescu l-a cunoscut întâmplător, cândva în perioada 1907-1912, la Sinaia. Relația dintre ei a început pe la sfârșitul anului 1914 și a rămas una foarte specială din toate punctele de vedere. „Dacă pentru Maruca legătura cu Enescu nu părea a fi o problemă delicată în viața ei privată și publică – serie I. Kogălniceanu, în cartea *amintirile unei prințese* –, în schimb, pentru el a fost extrem de penibilă. Enescu acceptase, n-avea încotro, poziția de

AMINTIRILE UNEI PRINTESE

MARUCA CANTACUZINO

«cântăreț de Curte» în casa Marucăi. Toată societatea aleasă care se perinda la Palatul Cantacuzino știa în ce calitate era el prezent. La Peleş, cel puțin în perioada vacanțelor de vară, era la adăpostul comentariilor de acest gen. Locuind la castel ca invitat, era un om liber, contribuția sa artistică dădea un sens însăși prezenței sale. Dar să cânti la «Curtea» Marucăi, în casa ei, care era de fapt casa soțului ei, era cu totul altceva. Audițiile muzicale de la Palatul Cantacuzino erau cunoscute și se bucurau de prezența numelor sonore ale aristocrației românești și chiar străine. Enescu era «oferit» acestor invitați ca artist, dar nimeni nu ignora legătura sa cu Maruca. Mișu Cantacuzino, prezent uneori la aceste reuniuni, era primul care cunoștea situația în care el, desigur, se complăcea...

În august 1928, M. Cantacuzino a sfârșit într-un accident de automobil, în timp ce se deplasa de la Călimănești spre mănăstirea Cornetu. Acum, notează același I. Kogălniceanu, Maruca și-ar fi putut permite o „legătură mai deschisă cu Enescu, desigur că și Enescu ar fi putut spera la căsătoria lor. Dar viața rezervă surprize! Și viața Marucăi se îndreaptă acum spre un curs neașteptat, care a uimit lumea și, desigur, în primul rând pe Enescu. Prințesa văduvă cunoaște pe Nae Ionescu, profesor de filosofie la Universitatea din București“.

Nu era un meloman, dar frecventa Palatul din Calea Victoriei, fiind prezent la audițiile muzicale care îl aveau ca protagonist pe Enescu. O făcea mai ales pentru a putea pătrunde în acel mediu select al înaltei societăți bucureștene. Prințesa n-a ezitat să-l facă „filosof de Curte“. „L-a iubit oare Maruca pe Nae Ionescu? – se întreabă I. Kogălniceanu, ca unul care ani în șir a frecventat casa Marucăi, mama sa, Nineta Duca, fiind bună prietenă cu amfitrioana Palatului din Calea Victoriei, dar și elevă a lui George Enescu. Cu siguranță, da! – răspunde el. Ei nu-i păsa de critici, de ce zicea lumea, dar s-o fi gândit oare ce se petrece în sufletul lui George Enescu?“

Dacă s-a întrebat, nu știm. Știm însă că avea să suferă cumplit, căci „filosoful de Curte“, om căsătorit, cu aproape 13 ani mai tânăr decât Maruca,

În imagine: Maria (Maruca), portret de tinerețe.

a rupt curând legătura, tocmai în momentul în care toată lumea era convinsă că cei doi se vor căsători. Pentru Maruca, lovitura a fost cumplită, urmând o gravă cădere psihică. Enescu – aflat atunci la Paris – a lăsat totul baltă și s-a întors în țară, ocupându-se de Maruca cu tot devotamentul. „Îngrijirea de care Maruca a putut beneficia, șederea prelungită la Purkersdorf, lângă Viena, în clinica de boli nervoase, unde Enescu venea deseori s-o vadă, au dat roadele dorite: Maruca se însănătoșea, redevenind ea însăși”. A acceptat chiar să legalizeze legătura sa cu Enescu, căsătorindu-se, în decembrie 1939, cu toată opoziția celor doi copii ai săi din prima căsătorie, Alice și Constantin (Băzu) Cantacuzino (nimeni altul decât celebrul aviator). N-a renunțat însă la titlul de prințesă de Cantacuzino: dacă în acte avea înscris numele Enescu, în public ținea morțiș să fie „prințesa Cantacuzino”. „Este evident – remarca I. Kogălniceanu – că snobismul ei a determinat-o să creadă că ar fi o decădere socială ca de la Cantacuzino să ajungi la o banală doamnă Enescu. Câtă amărăciune n-o fi resimțit Enescu!”

Dar să oprim aici scurta noastră schiță biografică și să răspundem întrebărilor cu care debutau aceste pagini.

Ilie Kogălniceanu afirmă: „Se știe că Maruca își scrisese memoriile. Le dăduse lui Mircea Vulcănescu, care s-a inspirat din ele pentru a publica amintirile sale despre Nae Ionescu”. Credem că aceste pagini ce poartă semnătura Marucăi au fost scrise în limba franceză. La Paris, o doamnă din înalta societate franceză mi-a spus că Maruca i le încredințase pentru citire... Enescu citise și el pagini din aceste memorii, cel puțin pe cele consacrate lui. Își dăduse părerea că nu trebuie publicate, fiind «prea laudative» pentru el. Era acesta singurul motiv? Unde se află astăzi aceste memorii, nu știm...”

În clipa de față știm. Știm cel puțin unde se află un exemplar integral al acestor memorii. Dl. Mircea Popa a publicat un articol în *Luceafărul* nr. 12/1998, p. 12, intitulat *George Enescu în memoriile Marucăi Cantacuzino*, redactat pe baza investigațiilor făcute în arhiva celebrului King's College din Londra, unde, în fondul documentar Miron Grindea, a depistat „o operă remarcabilă, de proporții, conținând câteva sute de pagini și structurată în patru mari părți”. Manuscrisul poartă titlul *Souvenirs d'une Princesse Moldave. En quatre parties*. Prima parte reprezintă „un fascinant roman” al familiei Rosetti, din care se trăgea autoarea, cea de a doua cuprinde episoade legate de căsătoria Marucăi cu M. Cantacuzino, cea de-a treia este consacrată perioadei 1914-1918, iar ultima se referă la viața de familie a Marucăi cu George Enescu. Ulterior, autoarea a adăugat „un epilog în trei părți și un tablou final asupra vieții din epoca interbelică.

Manuscrisul este datat «Fontainebleau, juillet 1953»...”

La King's College se află „exemplarul C”, cu indicația că ar fi fost încredințat lui Edmond Fleg, autorul libretului operii *Oedip*.

„Cred – își încheie M. Popa semnalarea sa – că aducerea în țară a unor copii după aceste memorii ar fi o măsură salutară... Traducerea și publicarea acestor pagini despre viața aventuroasă a Marucăi Cantacuzino dinainte de căsătorie, povestea locurilor și oamenilor cunoscuți de ea la Tețcani, a vieții dușă în familia Cantacuzino și, apoi, alături de George Enescu nu reprezintă numai o bogată sursă de informații despre epoca trăită și evenimentele traversate de epoca lui Carol I, viața de la Curte, perioada neutralității și a războiului prim mondial, dar aduce o serie de elemente de cel mai acut interes pentru definirea și lămurirea etapelor de creație ale marelui nostru compozitor...”

Noi credem că dl. M. Popa are perfectă dreptate. Dar până când apelul său va fi recepționat așa cum se cuvine, iată-ne în fericita situație de a indulci întrucâtva așteptarea curioșilor, punându-le la dispoziție câteva extrase din aceste memorii. Pentru că surprizele nu s-au terminat. Cu câțva timp în urmă, colegul Andrei Alexandru Căpușan ne-a semnalat prezența în țară a două manuscrise – *Epilog – partea I* (1939-1945), 37 pagini dactilografiate și *Epilog – partea a II-a*. Scurte impresii din Moscova anului 1946, 16 pagini dactilografiate – păstrate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, colecția „Grigore Gafencu”, vol. (cutia) 18. Ambele fragmente, cum am văzut, au fost adăugate ulterior de autoarea lor, Maruca Cantacuzino, celei de-a IV-a părți a memoriilor sale. Doamna Ilinca Dumitrescu, muzicolog și director al Muzeului „George Enescu”, consultată de colegul Căpușan, presupune că aceste fragmente au ajuns în posesia diplomatului Grigore Gafencu prin intermediul muzicologului Mihail Jora, cunoscut cu Gafencu și rudă apropiată a Marucăi Cantacuzino.

Cu regretul de a nu putea reproduce integral cele două manuscrise, vom opera o selecție cât mai semnificativă din aceste texte, având ca principal criteriu, firește, valoarea lor documentar-istorică. Și găsim din belșug asemenea notații cu trimitere la nuanța istorică a trecerii timpului peste societatea românească din anii războiului al doilea mondial și din anii imediat următori. În plus, notațiile au și savoare și tălc. Și chiar putere de anticipare.

Toate intervențiile noastre în textul original (mai precis, în versiunea lui românească) au fost marcate prin paranteze drepte; nouă ne aparțin și notele explicative din subsolul paginii marcate prin sigla – n.r., precum și titlul și substituirile sub care apar în revistă. Notele indicate prin asterisc și sublinierile din text aparțin autoarei.

Marian ȘTEFAN

¹ Lucrare apărută la Editura Humanitas, în 1992, sub titlul *Nae Ionescu, așa cum l-am cunoscut*.

„25 martie 1944. M-am întors de la concertul lui Enescu. O minune. Două ore de victorie a spiritului asupra grijii și a spaimei. Porți deschise spre eternitate. Maruca, mare inspiratoare și binefăcătoare“ (Alice Voinescu, Jurnal)

„Glasul Timpului“

Înspăimântătorul cutremur de pământ din 9-10 noiembrie 1940*, care a distrus o parte din Capitală și mai multe orașe de provincie, a făcut mii de victime.

Niște prieteni de-ai noștri vechi, obișnuiți ai Palatului Cantacuzino, care, la lumina lumânărilor, vegheau în acea noapte asupra rămășițelor fiului lor mic, decedat în ajun de o boală de inimă, văzură dintr-o dată catapalcul ridicându-se, basculând sub violenta zguduitoră seismică și prăbușindu-se apoi pe parchet, antrenând în cădere mortul și sicriul său, coroa-nele, jerbele care îl acopereau și candelabrele din care toate lumânările s-au stins în contact cu solul.

Aruncați într-o obscuritate totală, nenorociții părinți urlau, nebuni de durere și de spaimă și, nici acum, în ciuda anilor care s-au scurs, din câte știu, nu și-au recăpătat complet simțul rațiunii.

Detalii curioase: în apartamentul nostru (etajul V al unui imobil nou în care locuim temporar), doar puțină veselă spartă, deși zidurile se balansau precum cabina unei nave pe timp de furtună, iar parchetul se disloca sub noi, amenințând să ne înghită, chiar în momentul în care o zguduitoră puternică ne-a trezit (între orele 3 și 4 dimineața), aruncându-ne din pat și proiectându-ne la picioarele lui, și aceasta în timp ce pretutindeni în jurul nostru casele se prăbușeau, îngropându-i pe locui-

tori sub ele, iar mugetul surd al sinistrului – glasul Timpului – umplea noaptea.

La Sinaia, nici o fisură nu se vedea pe suprafața zidurilor zugrăvite în alb ale vilei „Lumi-niș“ (proprietatea lui George

Dimitrie Rosetti și Alice, născută Jora, părinții Marucii Cantacuzino

Enescu), unde, câteva zile mai târziu, am regăsit intacte inestimabilele vase persane așezate pe o cornișă strâmtă a șemineului. Totuși, în vecinătate, toate casele suferiseră mari stricăciuni, fiind jeliți mai mulți morți; și aceasta, în ciuda faptului că Sinaia fusese mult mai puțin încercată decât Bucureștiul și alte orașe de provincie...

„Virusul urii și persecuției rasiale“

Febră incandescentă, provenită din Germania, care a contaminat jumimea română. Până la venirea lui Antonescu la putere, aceasta s-a dedat la excese împotriva evreilor și a tuturor acelor care se opuneau, cât de puțin, mișcării sau care, pur și simplu, nu aderau la o doctrină care făcea să roșească pe orice român adevărat.

Creiere încinse, majoritatea elevi de școală primară¹, acești tineri români, devotați trup și suflet lui Hitler, au o mască specifică, pe care o recunoaștem dintr-o mie, fiind goliți de orice simț istoric sau sens al valorii.

Apărători frenetici ai unei cauze pierdute, de o mistică factice, sterilă, aproape fără rădăcini în trecutul românesc; generație spontană a unor criptograme nocive, crescute într-o noapte, care au propagat în lungul și latul țării virusul urii și persecuției rasiale.

Iluminism fără o „devenire“ certă; concepție și strategie politică internă și internațională de analfabeți, aflați în exercițiul puterii, pe care au pus

mâna la [6 septembrie 1940] printr-o lovitură de stat, cu sprijinul arbitrar al lui Hitler.

Dar, pe de altă parte, un mândru dezinteres; pe care trebuie să-l recunoaștem, o abdicare totală de la cele luate de individul aflat în slujba idealului în vigoare, mergând în anumite cazuri până la subliț. Marin și Moța, uciși în Spania, generalul Cantacuzino², eroul celui alt război, și alții ale căror nume nu

¹ O exagerare, desigur, dar nu trebuie omis faptul că mișcarea legionară a reușit să recruteze printre membrii și simpatizanții săi un mare număr de elevi și studenți, de tineri în general – n.r.

² Gheorghe Cantacuzino-Grănicerul (1869-1937), general, participant la campaniile din 1913 și 1916-1918; comandant al Regimentului 1 grăniceri, decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul“. După război, s-a înscris în Liga Vlad Țepeș, condusă de Grigore Filipescu, fiind deputat în mai multe legislaturi. În 1935, C.Z. Codreanu l-a desemnat ca președinte al partidului Total pentru Țară. A murit în 1937 – n.r.

* Aniversarea fiului meu Constantin Cantacuzino.

le voi cita deoarece sunt rudele mele. Și, oricât de ciudată ar părea, o disciplină riguroasă în cele mai cumplite aberații.

Și cum să nu fie recunoscută și admirată demnitatea cu care acești justiiari, atât de implacabili pe cât de simpliști altădată, fac față încercărilor dure ale exilului la care sunt supuși astăzi și să nu fie apreciată solidaritatea care domnește în grupurile lor, în timp ce atâția refugiați ai noștri discreditează în străinătate calitatea de român?

Cum să nu fie preferați sârmanii legionari, obscuri dar demni, care își freacă și tocesc coatele mănecând vacă turbată în Cartierul Latin sau aiurea, neîncetând să creadă în salvarea finală a țării lor, pentru care sunt gata să-și verse sângele ca orice adevărat român?

Decantată de timp și de nedreptățile trecute ale Gărzii de fier, nu este exclus ca flacăra legionară, nobilă în sinea ei, să servească patria, în ziua în care România va fi din nou a românilor...

În acele ceasuri atât de tulburi și nesigure din toate punctele de vedere, Antonescu, care își asigurase deja puterea dictatorială, după moartea lui Călinescu [corect, după înălțarea lui Carol II], s-a aliat, sub presiunea lui Hitler, cu Germania; în același timp, el a declarat război S.U.A. [la 12 decembrie 1941]. Să ai de ce să râzi, după ce, bineînțeles, ai plâns destul de mult. Bravul câine pașnic al stăneț, care provoacă o turmă de tigri să devoreze oile pe care le păzește, trăgând astfel, inevitabil, nenorocirea asupra întregii stăni. Sancționarea acestei absurde declarații de război la adresa Americii, care demonstrează defi-

ciența intelectuală a șefului statului român, urma să nu întârzie prea mult...

„Rușii!... Nu, sunt americanii!”

Pe cerul limpede al primăverii, rostogoliri, salve subite de artilerie, explozii care smulg

Vila „Luminiș”, proprietatea compozitorului de la Sinaia...

ușile din balamale, detonații formidabile care fac geamurile să se spargă și să tășnească în cioburi, chiar și cele de la ferestrele camerei în care George Enescu compunea faimosul său *Cvartet în mi bemol major*. Nou seism, provocat de această dată de nebunia ucigașă a oamenilor care fac casele din jurul nostru să se zguduie și apoi să se prăbușească peste oameni; zbor de porumbei înnebuniți în claritatea metalică a artificilor luminoase; ultimul răcnet al geniului tehnic al secolului – progresele civilizației! Care fac azurul să pălească, eclipsând soarele.

„Rușii!”, a fost primul gând al bucureștenilor siderați.

„Nu, sunt americanii!”, afirmă nepoțica mea de 4 ani, demnă fiică de pilot, care le-a recunoscut avioanele.

Primul bombardament american – da, american, oricât de incredibil ar părea – al Bucureștiului, oraș deschis, fără legă-

tură cu orice obiectiv de război; populația civilă, inocentă, fără apărare, lucruri pe care nimeni nu le ignora; evenimente care a dat naștere la veritabile scene de apocalips la care George Enescu și cu înșami asistam, fascinați de teribilul spectacol, de sus, de pe terasa noastră. La 50 de metri de noi, oameni ardeau pe acoperișurile pe care se refugiaseră

văzând că imobilul lor – Hotelul Splendid – luase foc, fără a mai avea parte de nici o salvare posibilă; automobile în flăcări, cu șoferi morți la volan, pasageri calcinați pe fundul caroseriei, zigzagând cu o viteză nebună prin fața ușii noastre, pentru a se zdrobi apoi la prima cotitură a străzii; trecători care fugeau rătăciți, dezorientați, către ce? Ritmul exploziilor se accelera cu fiecare

minut care trecea, zguduind temelii casei pe care ne hotărâsem să nu o părăsim, în ciuda implorărilor și rugămintilor repetate ale fideliului nostru personal de serviciu; într-adevăr, preferam să murim pe terasa noastră, sub cerul liber, decât să fim îngropați de vîii sub dărâmturile unor refugii nesigure. Oare avem noțiunea morții în astfel de momente? Gândul la aceste refugii mă îngrozea mai tare decât exploziile și ravagiile bombelor.

Atunci când liniștea s-a restabilit – și ce liniște! –, un telefon al unei prietene m-a înștiințat că familia George Florescu¹, rude apropiate ale mele, care nouă

¹ Este vorba despre G.D.I. Florescu (1893-1976), unul dintre cei mai mari genealogiști români. A fost secretar și director adjunct al Muzeului Municipal București (1939-1947), cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga” (din 1950), membru fondator al Comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie (1971) – n.r.

ne erau foarte dragi, au fost îngropați de vii în pivnița în care se adăpostiseră, sub dărământurile a trei etaje din locuința lor, din care nici un zid, nici măcar scheletul, nu a rămas în picioare; și se făceau eforturi disperate de a fi scoase la suprafață cadavrele lor, sau măcar pe cei care încă mai trăiau. Când cu mare greutate, la sfârșitul celei de a doua zi, nenorocita familie a fost scoasă, una din cele patru fiice ale sale, o creatură angelică de 17 ani, cu părul blond ca spicul grâului, murise după ce agonizase și gemuse pe toată durata zilei precedente, sub cărmizile și molozul care o zdrobeau, la numai câțiva pași de mama sa, care asculta cu disperare gemetele copilei sale, fără să

poată face absolut nimic pentru ea; și aceasta pentru că ea însăși fusese imobilizată sub o grămadă de ruine. Restul familiei a supraviețuit, alegându-se doar cu fracturi costale și femurale. Fata cea mare, care a rămas infirmă, a avut ambele picioare fracturate, suferind acest martiriu ani de zile*. Tatăl ei, din contră, deși avusese craniul prins între două cărămizi, s-a vindecat destul de repede. Sărmanul George Florescu – „Cotlet”, cum îi spuneam noi din cauza favorizării lui 1830, tot timpul cu ghetre albe à la Alfred de Musset, om de inimă, de caracter, istoric de marcă, cunoscut pentru cultura-i aleasă, având un aspect ireal și încântător, ca un portret de familie.

Veghind alături de mama impasibilă la căpătâiul tinerei

moarte, în frumoasa casă a lui Nicolae Cantacuzino [cumnatul autoarei], rămasă aproape intactă, în cursul nopții care a precedat înhumarea, în timp ce lumânările care ardeau fumegând iluminau sau umbreau, pe rând, blânda figură de marmură încadrată de magnifice cosițe de aur, tot gândindu-mă la miile de

... și George Enescu cu Maruca, pe terasă

adolescenți, adolescente și copii uciși sau mutilați în acea zi de sinistră memorie – 4 aprilie [1944] –, îmi reveneau în memorie lacrimile pe care toate mamele române le vărsaseră cu câțiva ani în urmă la adresa copilului răpit și asasinat al lui Charles Lindbergh...¹

București, oraș înfloritor, surzând prin toate grădinile sale, plin de bună dispoziție și încredere, în ciuda vremurilor, oraș deschis și fără apărare antiaeriană, redus în numai trei sferturi de oră la stadiul de ruine fumegânde, din ordinul ilustruului președinte Franklin Roosevelt; alt subiect „bogat” de reflecție, amare sau condescendente, în funcție de dispoziția fiecăruia.

¹ Charles Augustus Lindbergh (1902-1974), aviator american, autorul primului zbor fără escală peste Atlantic (mai 1927). În 1932, fiul său a fost răpit și asasinat – n.r.

Pretextul? Declarația de război a României făcută S.U.A. Oare ce am putea gândi despre o persoană adultă care ar stâlci în bătaie un copilăș pentru că acestuia i-a scăpat un tipăt de furie sau de teamă?²

De-ale „Vocii Americii”

Pe tot parcursul acestei sumbre perioade [a războiului], ascultam la radio, cu consternare și revoltă, postul „Vocea Americii”, care transmitea de patru ori pe zi României ordinul de a deschide brațele armatelor roșii „eliberatoare” care avansau, sub amenințarea că, altfel, vieți omești și bunuri materiale vor fi înecate într-o „mare de

sânge”. Aud și acum vocea lugubră și tonul imperativ al speakerului transmițându-ne acest mesaj de dincolo de ocean. Fără îndoială că este același speaker care dăjonește astăzi de la postul de radio internațional țările ocupate care se „lasă înrobite” de „tirani de la Moscova”, așa cum își numește Occidentul vechiul aliat din Răsărit.

O, logică! O, legi arbitrare ale celui mai tare, aplicate de cei mari

² Cel puțin simplistă această explicație; din păcate, și alți contemporani ai autoarei au împărtășit această părere, refuzând să creadă că, în acel context, România era un important aliat al Germaniei și unul dintre principalii furnizori de produse agro-alimentare și mai ales de petrol, atât de necesar mașinii de război germane, care trebuia să fie eliminat prin presiuni politice, dar și prin acțiuni militare. În planurile lor operative-strategice, aliații occidentali nu puteau face abstracție de aceste realități și au tratat România în consecință – n.r.

* La ora actuală se află într-o închisoare comunistă din „Republica Populară Română”.

celor slabi, victimelor lor de fapt, pentru nevoile propriilor lor cauze!

Ce diferență există între mentalitatea care prezidează aceste inconsecvențe și aceea a lui Stalin, care strangulează, sub pretextul armistițiului, țările pe care le ocupă? *Obiectiv* vorbind, diferența ar fi în favoarea lui Stalin. Dictatorul sovietic avea cel puțin de răzbunat anexarea Transnistriei la România și absurdul asediu al Stalingradului, la care au fost amestecați și românii, aflați în acel moment sub povara șantajului lui Hitler, care îl amenința pe Antonescu cu lansarea legionarilor asupra României.

După toate acestea, intrați în politică; luați partea unora sau altora; înfierbântați-vă pentru o cauză sau pentru contrariul ei. Măine, poimăine, cele două

părți își vor schimba înfățișarea – mai exact masca – și atunci vă veți da seama cât de tare v-ați înșelat în entuziasmul de odioasă și în poziția pe care credeți că o are față de voi aliatul vostru de ieri...

În același timp în care Antonescu cădea victimă perfidiei – pentru a spune lucrurilor pe nume – Palatului regal, regele Mihai denunța în plină noapte, la radio, alianța cu Germania și trâmbița în cele patru puncte cardinale ale țării armistițiului cu Aliații, investivându-l cu violență *pe aliatul nostru din ajun*.

Prin această surprinzătoare înțoccare cu 180 de grade, la care nimeni nu se aștepta, deși majoritatea românilor dorea cu ardoare reluarea raporturilor fraterne dintotdeauna cu Franța, România intra, aparent cel puțin, pe calea normală a istoriei ei.

Normală, desigur, această reluare, dacă această mișcare de stânga-mprejur, având un *supărător* aspect de trădare*, nu fi implicat invazia rusească.

Mărsăluirea terifiantă, inexorabilă; având alură de cataclism, a armatelor roșii prin țară a început a doua zi de dimineață. Val uriaș, de nebarat, de tancuri rusești, de chesoane zgomotoase și greoaie, de tunuri gigantice, amenințând cu gurile lor deschise

* Este adevărat că germanii fuseseră primii care trădaseră, Hitler dându-i lui Antonescu cuvântul de onoare că rușii nu vor trece Bugul, rău de dincolo de Nistru. Armatele roșii, după ce au bombardat razant – s-o spunem drept – Iași, ocupau vechea capitală a Moldovei (unde nu au găsit de altfel nimic altceva decât ruinele ale căror autovehicule erau) în momentul în care regele Mihai denunța la radio alianța cu Germania.

Încă mult mai antipatic decât această lipsă de cuvânt, care se putea explica prin starea de lichiefiere totală în care se găsea armata germană la această cotitură

De la vraja sunetelor, la magia cuvintelor și înapoi la muzică

Deocamdată, nu există informații relevante despre relația dintre Nae Ionescu și Maruca Cantacuzino. Tot ce s-a povestit și s-a scris (în afara cărții domnului I. Kogălniceanu, foarte interesante sunt paginile rămase de la Mircea Vulcănescu sub titlul *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, Editura Humanitas, 1992) este mai mult un fel de reflectare a acestei relații, în manifestările ei exterioare, în oglinzile profund subiective ale contemporanilor. Nici unul nu a fost atât de „în interiorul” acestei relații încât să ne poată spune lucruri deosebite. M. Vulcănescu, cel care a avut la dispoziție memoriile Marucăi Cantacuzino, purta totuși povara admirației pe care o nutrea fostului său profesor...

E normal ca majoritatea mărturiilor – până la publicarea memoriilor Marucăi Cantacuzino – să rămână suspendată undeva în spațiul presupunerilor, bănuielilor, probabilului. Este însă mai mult ca sigur faptul că Maruca și lumea nebuloasă în care aceștia îi plăcea să trăiască și-au pus amprenta și asupra profesorului. „Frumoasă, deșteaptă și originală – scrie Cella Delavrancea despre Maruca – femeia prin puterea exaltantă a simpatiei dăruită tuturor și având o acțiune imediată asupra tuturor...” M. Vulcănescu e și mai direct: „Din vremea legăturii lui cu ea vin cele

dintâi preocupări ale lui de eleganță vestimentară”. La sfatul ei, va fi apelat profesorul la serviciile celebrului croitor Gică Cristescu, lumea sesizând apoi vestimentația ușor extravaganță pe care începuse să o poarte, cu cămăși și batiste de mătase. Chiar și casa lui de la Băneasa, construită cu ajutorul financiar al celebrului industriaș Nicolae Malaxa, fusese menită să răspundă dorinței de a fi mai mult sau mai altfel decât îl credeau cei din jurul său.

„A iubit-o oare Nae Ionescu pe femeia mai vârstnică, dar care-l orbise cu fastul unui stil de viață luxuriant, cu toate capriciile, ciudățeniile și pe lângă care fidelul George Enescu suferea răbdător, așteptând parcă sfârșitul unei pasiuni trecătoare?” Dl. I. Kogălniceanu lasă această întrebare fără răspuns. M. Vulcănescu evită și el un răspuns tranșant. Încearcă însă să ne explice cum a fost posibilă relația „dintre cei doi: „Dar că aristocrația ei a avut asupra lui influența pe care o are întotdeauna asupra intelectualilor porniri de pe alte trepte sociale (am uitat oare legăturile lui Balzac cu doamna de Castries?), este sigur. Fapt este că nepotul lui Nicolae Ivașcu din bărgănul Brăilei își căuta, după 1928, prin Bălenii, de care-l lega o rudă a lui, Apostol, ascendențe boierești.

limpede și liniștitul cer românesc, năpustindu-se asemeni furtunii în marș, desfășurându-ne drumurile și făcând pământul să se cutremure. Uniforme gri, culoarea pământului, figuri galbene, neomeștești, închise, de asiatici, cu ochii în formă de lamă de cuțit, căror locuitorii le dădeau tot ce aveau în gospodării, numai să-i vadă trecuți odată în Ungaria, fără care nu va încheia armistițiul cu Rusia Sovietică. În

a războiului: permanentul șantaj-amenințare de a da România pe mâna legionarilor, cu care Hitler îl „avea la mână” pe Antonescu, care la rândul lui accepta cu prea mare plăcere prestigiul Führerului și se lăsa prea lesne fascinat de cazul Hitler pentru a-i rezista.

Bietul Antonescu! Îi vom rămâne fără îndoială datori, în ziua când memoria sa va fi reabilitată, pentru bunăstarea de care am beneficiat cu toții în perioada dictaturii sale, în ciuda catastrofelor care se precipitau în lume. Deja se aduce un omagiu eroismului cu care a suportat suplicii. Atunci când plutonul înșăr-

furgoane, călări, cocoțați pe tunuri sau în vagoanele pentru animale, sub cerul liber, aflau într-un permanent tumult ziua și noaptea, tumult care umplea orizontul și semăna spaimă și teroare la tot pasul. Teroarea pe care o inspiră forțele oarbe și surde de care dependeau destinele popoarelor și ale indivizilor.

Scenă de neuitat, patetică, semnificativă; aceleași figuri le-am văzut într-o dimineață, la

cinat cu execuția sa l-a culcat la pământ, fără însă a-l ucide, el singur s-a ridicat și, cu o voce puternică, a comandat „Foc!”, sfidându-l pe acei imbecili care nu știau măcar cum se ține și se mănuieste o armă. Niște sergenți de stradă amărâți, improviizați în călăi, deoarece orice militar adevărat a refuzat acest rol odios.

[Deși a circulat în diferite medii, informația conform căreia Antonescu și-ar fi comandat singur plutonul de execuție nu este confirmată documentar și este dezmințită și de imaginile cinematografice păstrate – n.r.]

Sinaia, deschise și animate, într-un rond în care soldați germani – luați prizonieri și care puteau fi împușcați în ora următoare – dansau în sunetul vesel al unui acordeon cazac, ținându-i de mână pe învingătorii zilei. Edificator spectacol, demonstrând înțelegerea care ar putea domni între popoare, dacă nu ar fi ambiția blestemată, spiritul puterii și setea de dominație, fără credință și lege, a șefilor pe capul căror cad responsabilitățile carnagiilor și catastrofelor mondiale, de astăzi și dintotdeauna, oricare ar fi rasa sau culoarea lor politică, indiferent de steagul sub faldurile căruia își strâng oamenii, pentru cucerire, rapt, crimă sau vițelul de aur. Oare care ar fi poporul care ar lua armele din proprie inițiativă?

În acea noapte memorabilă de august 1944, în care România

Încercarea de a retrăi, în 1933, un fel de viață dispărută cu secolul al XVIII-lea, viața «filosofului de curte» pe care a trăit-o un Leibniz, un Descartes, un Voltaire, un Rousseau sau un Grimm, poate seduce îndejuns pe un veșnic căutător de forme de trai, pentru a lămurii legătura lui cu Maruca Cantacuzino, aristocrata cu sufletul rămas tânăr și totdeauna exaltat – deși oarecum factice – spre aristocrația simțirii, a gândirii și a expresiei artistice a vremii...

Nu știm exact nici ce a fost în sufletul lui Nae Ionescu atunci când s-a hotărât să pună capăt relației sale cu Maruca. M. Vulcănescu ne spune doar că „nu s-a liniștit decât treptat, la mare, în cutter-ul pe care-l cumpărase și în care străbătea acum Marea Balicului în lung și-n lat, în

tovărășia Elenei Popovici-Lupa, fata cu părul roșcat și cu ochii de oțel, albaștri, care avea ceva din înfățișarea aeriană și tare a unei divinități germane”.

Elena Popovici-Lupa a fost doar un episod, după care și-a făcut intrarea în arenă Cella Delavrancea. Pentru Maruca, aceasta a fost o lovitură extrem de dură. Ea nu putea uita scena cununiei sale cu Enescu: „O slujbă religioasă sfinți căsătoria lor – scria dl. I. Kogălniceanu –, în prezența Cellei Delavrancea, ca matoră... Nu-și putea imagina Maruca în acele clipe

Nae Ionescu

că matora ei, prietena Cella, îi va lua foarte curând locul în brațele lui Nae Ionescu. În 1940, marele filosof moare, și Cella Delavrancea va fi aceea care îi va închide ochii. Nae Ionescu nu împlinise încă 50 de ani!”

Moartea lui a creat însă o stare de confuzie aproape generală. Foarte marcați au fost apropiații săi: „La începutul lui martie [1940] – scrie Mircea Eliade – am aflat, consternați, că Nae Ionescu avusese un nou atac cardiac. Întâlnirile noastre săptămânale au fost întrerupte. Auzeam tot felul de zvonuri: că se află în afară de orice pericol, că e pe moarte, că ar fi fost otrăvit la restaurantul unde cinase ultima oară cu prietenii. Apoi, la 15 martie, a sunat telefonul și Nina mi-a spus:

– A murit Profesorul!”

Revenind la Maruca, autoarea acestui jurnal (care vede prima oară lumina tiparului) și, implicit, eroină principală a acestor întâmplări, pentru ea toți acești ani au fost martorii încercării de a părăsi (sau întregi) vraja sunetelor, pentru a o înlocui cu magia cuvintelor, după care, grav marcată de neîmplinire, căci în viață nu poți avea chiar totul, s-a întors la muzică...

M. ȘT.

DIMITRIE STURDZA – președinte de onoare

a întors armele împotriva Germaniei, alianța ei – inoportună, dacă vrem – din ajun (deși justificabilă, fiind impusă de situația de fapt, o trădare rămâne totuși o trădare), fiul meu, grație uneia din intuițiile sale obișnuite (un fel de al șaselea simț care îl are de la mine), a transportat seara flotila sa de avioane de vânătoare, pe o furtună violentă. (L-am auzit ultima oară povestind despre această măsură, care a părut ciudată camarazilor săi din flotilă, într-o conversație cu un pilot român, refugiat și el în Franța.) După ce, dintr-o pură întâmplare, ascultase în plină noapte (în tabăra de la Tecuci, unde toți, în afară de el, dormeau) mesajul regelui, o imagine i-a venit în minte tânărului comandant care avea imprimat foarte bine cultul colegialității: cea a aviatorilor americani, prizonieri în lagărul de la Timiș, în grandioasa vale a Carpaților ce separă Sinaia de Brașov... Fuseseră făcuți prizonieri în mijlocul ovațiilor entuziaste ale mulțimii și al florilor cu care se arunca în ei. În lagăr sau la spital – pentru aceia dintre ei care fuseseră răniți – ei au fost obiectul atențiilor și grijilor speciale din partea autorităților, precum și din partea doamnelor din înalta societate. Acestea, făcând abstracție la legile onoarei care, neîndoielnic, nu le-ar fi permis să-i vadă pe „eroii” trimiși de Roosevelt să bombardeze Bucureștiul la 4 aprilie, și-au făcut apariția la porțile lagărului pentru a-i vizita, declarându-le că războinicii onorabili care erau ei nu aveau nimic de-a face cu „asasinii”. ■

(Va urma)

**Selecția textului și versiunea
românească:**

Andrei Alexandru CĂPUȘAN

Adunarea generală a membrilor fondatori și a Comitetului Director al Fundației Culturale Magazin Istoric, întrunită la 11 martie 1997 orele 9.00, hotărăște în unanimitate alegerea domnului Dimitrie Sturdza ca *președinte de onoare al Fundației*. Această decizie se întemeiază pe următoarele argumente.

Deși despărțit de țară din cauza regimului totalitar, de la vârsta de 10 ani, de-a lungul întregii sale vieți, Dimitrie Sturdza a crescut și s-a dovedit un demn descendent al uneia dintre cele mai vechi și ilustre familii românești cu mari contribuții la istoria României.

Educat de către părinți, George și Margareta Sturdza, în credința și limba strămoșilor săi, Dimitrie Sturdza a manifestat o lealitate exemplară pentru patria sa pe care a onorat-o prin succese profesionale și sportive. Cunoscut ca o personalitate internațională, Dimitrie Sturdza a sprijinit, din prima clipă, în decembrie 1989, mersul României spre libertate, democrație și economie de piață.

Pentru întreaga sa activitate față de România și de istoria poporului român, pentru promovarea adevăratelor valori românești, pentru aportul la reala cunoaștere a realităților noastre în lume, pentru sprijinul concret adus procesului de reformă economică, pentru faptul că a făcut toate acestea în ciuda detractorilor săi din țară și din afara ei.

Pentru aportul moral și material cu totul deosebit acordat Fundației Culturale Magazin Istoric în desfășurarea activităților sale statutare prin editarea unor lucrări de istorie, acordarea de burse anuale pentru elevi și studenți, oferirea unor premii pentru cărțile de istorie, facilitarea prezenței unor reprezentanți ai Fundației Culturale Magazin Istoric la diferite reuniuni internaționale și a unor călătorii de studii.

Pentru toate acestea, Adunarea generală a membrilor fondatori și Comitetul Director al Fundației Culturale Magazin Istoric hotărăsc ca, începând cu data de 15 aprilie 1997, domnul Dimitrie Sturdza să devină *președinte de onoare al Fundației Culturale Magazin Istoric*.

„Lucrez, lucrez cu patimă, ca niciodată în viața mea, așa cum n-am crezut vreodată că voi putea lucra... de la cinci dimineța până la miezul nopții... Încerc să stăvilesc abuzurile, să înlătur elementele neonestе ori incapabile, să tai unde este prea mult ca să dau unde nu se ajunge, să infiltrez în mintea dascălului de toate treptele că încercăm să facem dreptate și administrație cinstită. Sarcina este covârșitoare; am tot mai mult impresia că nu voi putea o birui. Sunt strivit între apucăturile unei administrații neobișnuite cu controlul și ale unei lumi politice nărașe și abuzive, care n-a cunoscut împotrivire. Rezist însă și sper. Cât timp, se va vedea în curând.“

CONSTANTIN GIURESCU

LA ARHIVA

MINISTERULUI DE EXTERNE

NICOLAE NICOLESCU

Cu raportul său nr. 5 879, din 18 martie 1908, către regele Carol I, ministrul Afacerilor Străine Dimitrie Sturdza propunea numirea profesorului Constantin Giurescu (Magazin istoric, nr. 7/1975) în postul vacant de șef al Serviciului arhivelor din cadrul instituției pe care o conducea: „Arhiva aceasta, atât de importantă, ca arhivă a istoriei politice moderne – arăta D. Sturdza –, trebuie organizată în mod metodic spre a servi de lămurire, de orientare și de studiu. Această organizare nu se poate face decât de un bărbat erudit, bine pregătit în ale istoriei, întreg devotat științei, harnic, credincios serviciului și discret“.

Dând curs acestei propuneri Decretul Regal nr. 750, din 18 martie 1908, îl numea, începând cu data de 1 aprilie 1908, pe Constantin Giurescu ca șef al Serviciului arhivelor din Ministerul Afacerilor Străine. Decizia ministerială nr. 5 880 din 18 martie 1908 îl autoriza să păstreze și postul de profesor la Gimnaziul „Dimitrie Cantemir“ din Capitală.

Raportul întocmit de ministrul Afacerilor Străine reliefa în mod deosebit importanța ce se acorda pe atunci arhivei acestei instituții, de vreme ce numirea urma să fie făcută de însuși șeful statului. Cine era acea persoană, acel „bărbat erudit“ despre care se vorbea în motivația propunerii?

La catedră și în arhive

Se născuse la 8/20 august 1875, la Chiojd, județul Buzău. Școala primară a urmat-o în satul natal, iar liceul la Ploiești, la vestitul Liceu „Petrș și Pavel“, cu o bursă pentru rezultatele foarte bune la învățătură, obținând diploma de bacalaureat în octombrie 1894.

Licențiat în istorie – titlul oficial era, de fapt, licențiat în litere și filosofie –, a fost numit în toamna lui 1898 ca profesor suplinitor la catedra de istorie vacantă de la Liceul „Unirea“ din Focșani. Cu prilejul aniversării zilei de 24 ianuară a ținut o conferință, pe care a publicat-o, în același timp apărându-i și un studiu despre

cronologia Moldovei, care nu era altceva decât o lucrare elaborată în cadrul seminarului profesorului său Dimitrie Onciul.

În anul 1901 a reușit, primul, la examenul de capacitate pentru învățământul secundar, examen deosebit de greu pe vremea aceea, care se organiza din patru în patru ani. După ce a luat examenul, a cerut transferul la Liceul din Buzău, unde a funcționat în anul școlar 1902-1903, fiind și director al școlii. Ca director, a organizat un ciclu de conferințe publice cu caracter cultural. Succesul a întrecut așteptările: lumea din provincie era doritoare să se instruiască, să afle lucruri noi, iar conferențiarilor, mai toți tineri profesori, pregăteau cu seriozitate și cu răvnă subiectele.

Spre finele anului, Casa Școalelor a scos la concurs o bursă de studii în străinătate la specialitatea istorie: era bursa instituită de un iubitor de carte, Iosif Niculescu, care își donase averea în acest scop. Obținând bursa, în septembrie 1903 a plecat, împreună cu soția și fiul său în vârstă de 4 ani, viitorul istoric, academicianul Constantin C. Giurescu, la Viena.

În timpul celor 3 ani petrecuți la Viena, a frecventat cursurile și seminariile învățatului K. Jirecek, cel mai bun specialist al timpului în istoria sud-estului european, iar în paralel a efectuat temeinice investigații în arhivele vizeze, depistând multe acte inedite privind istoria trecutului nostru. Un însemnat număr de documente privitoare la Constantin Brâncoveanu și la istoria Olteniei în

timpul ocupației austriece (1718-1739) au fost publicate mai târziu: cele despre voievodul martir, împreună cu colegul său de studii Neculai Dobrescu, iar materialul referitor la Oltenia sub ocupație austriacă, în 1913 un volum, iar alte două au apărut postum, sub îngrijirea fiului său Constantin C. Giurescu, în 1944.

Întors de la Viena în toamna anului 1906, a fost numit profesor de istorie la Gimnaziul „Dimitrie Cantemir”, care, pe atunci, nu avea local propriu, funcționând cu chirie într-o casă particulară improprie pe strada Primăverii nr. 12.

În anul 1909 a fost ales membru corespondent al Academiei Române; publicase între timp o serie de studii precum *Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană*, *Contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene*, *Noi contribuțiuni la studiul cronicelor moldovene*, *Documente și regeste privitoare la Constantin Brâncoveanu etc.*

La intrarea țării în război, ca sublocotenent, a fost mobilizat pe loc. După ocuparea Capitalei de către inamic, se pregătea să plece în Moldova, dar a primit ordin scris din partea conducerii Ministerului Afacerilor Străine să rămână în București, fiind însărcinat cu păstrarea părții de arhivă care nu putuse fi evacuată, precum și a tuturor bunurilor – imobile și mobile – ale ministerului.

Apreciindu-i-se meritele în activitatea depusă, la 1 octombrie 1918 a fost „înaintat director al arhivelor, urmând a primi retribuția acestui post din retribuția postului său actual de șef de serviciu și sporul din fondul prevăzut la art. 1 al bugetului”, cum arăta Decretul Regal dat la Iași în ziua de 3 octombrie 1918.

Răpus de gripa spaniolă

În primăvara anului 1918, odată cu formarea guvernului Marșiloman, Simion Mehedinți a devenit ministrul Instrucțiunii Publice. Cum țara era împărțită în două, o parte sub ocupație, cealaltă liberă, a fost nevoie de doi secretari generali ai ministerului, unul la Iași, celălalt la București.

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
REGISTRATURA GENERALĂ
X05884 • 18 MAR 1919

Prim grațiu lui Dumnezeu și voința națională
CAROL I
Rege al României

La lăsa de fapte și vitorii, Săditate
după raportul Ministerului Instrucțiunii
de Stat de Departamentul Afacerilor Străine dat
17 sept. din 14 sept. 1918.

Am decretat în decembrie
tit. „Dăruirea Giurescu (Constantin) profesor
la Gimnaziul Cantemir din Capitală, este numit pe
șef de Secțiunea Arhivelor în Ministerul Afacerilor
Străine, în locul decedatului Gheorghe Băscu. Reten-
tit. Ministerul Instrucțiunii Stat la
Departamentul Afacerilor Străine este înmănat sa
executarea acestui Decret
Dat în București la 18 Martie 1919.

Prezintă Consiliului
Minister al Afacerilor Străine
Mehedinți

Nr. 750

Colegi fiind la

Academie și cunoscându-i capacitatea, Mehedinți l-a rugat să primească a fi secretar general la București. A acceptat, la 18 aprilie, deși știa – sau poate tocmai de aceea – ce grea era situația învățământului în teritoriul ocupat. „Într-adevăr, clădirile școlare erau în mare parte ruinate, altele distruse; corpul didactic împușcat; mulți învățători și profesori

muriseră pe front sau de tifos exantematic; mobilierul fusese mai tot distrus – ars ca lemn de foc de trupele de ocupație – sau deteriorat; lipseau cărțile – manualele școlare – și rechizitele. Cu toată energia de care dispunea, tata a început opera de refacere. Lucra la minister dis-de-dimineață până la miezul nopții, cu o scurtă întrerupere de un ceas, la prânz” – avea să noteze academicianul Constantin C. Giurescu în *Amințirile sale*.

Semnificativă pentru atmosfera de atunci este scrisoarea din 19 mai/1 iunie 1918 pe care Constantin Giurescu o trimitea vărului primar al soției sale, inginerul I.S. Gheorghiu, și al cărei cuprins îl redă: „Timpul mi-l absoarbe în întregime onoarea cea nouă de la Instrucție... Sunt atâtea greutăți cu care avem să luptăm acum și dispunem de așa de puțini oameni pregătiți, încât mă tem că nu le vom putea birui. Fac totuși ce pot: lucrez, lucrez cu patimă, ca niciodată în viața mea, așa cum n-am crezut vreodată că voi putea lucra... de la cinci dimineața până la miezul nopții...”

Încerc să stăvilesc abuzurile, să înlătur elementele neoneste ori incapabile, să tai unde este prea mult ca să dau unde nu se ajunge, să infiltrez în mintea dascălului de toate treptele că încercăm să facem dreptate și administrație cinstită. Sarcina este covârșitoare; am tot mai mult impresia că nu voi putea-o birui. Sunt strivit între apăsăturile unei administrații neobișnuite cu controlul și ale unei lumi politice nărăvașe și abuzive, care n-a

cunoscut împotrivire. Rezist însă și sper. Cât timp, se va vedea în curând”.

Munca extenuantă n-a rămas fără urmări. În 1917 fusese bolnav de febră tifoidă, care în acele timpuri băntuia cu furie în Capitală. Când și la noi a izbucnit epidemia de gripă spaniolă, în toamna anului 1918, epidemie care a făcut în lume aproape 20 milioane de victime, Constantin Giurescu s-a îmbolnăvit printre primii, făcând și complicația obișnuită a acelei gripei: bronhopneumonie. Cu toate îngrijirile date, organismul său n-a putut rezista. S-a stins în dimineața zilei de 15/28 octombrie 1918.

Înștiințat la Iași, C.C. Arion, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine, a expediat în aceeași zi o telegramă la București, în care spunea: „Regret din suflet moartea neașteptată a eminenței director al arhivelor. Rog a exprima familiei adâncile mele condoleanțe și depune pe sicriu o jerbă de flori din parte-mi și o coroană din partea ministerului”.

Tot în data de 15/28 octombrie 1918, Nicolae Docan, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine, a expediat și el o telegramă în care ruga să se transmită „de urgență” familiei, în numele său, „și al tuturor colegilor, fără excepție, adâncă durere pe care ne-o pricinuieste neașteptata pierdere dintre noi a acestui mare învățat care ne-a fost un atât de bun și de rar coleg și prieten”. El cerea, totodată, a se „face familiei toate

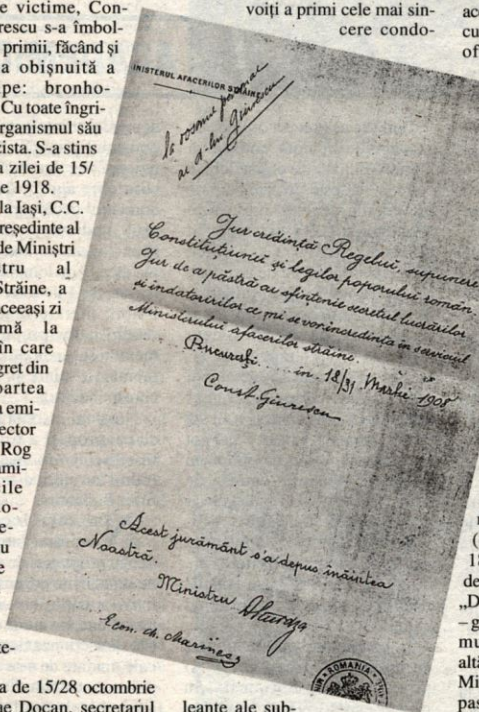
înlesnirile și a-i acorda ajutorul de care ar avea nevoie pentru înmormântare”.

La 16/29 octombrie 1918, I.P. Carp secretarul general de la București al ministerului, a adus la cunoștința doamnei Elena Giurescu conținutul respectivelor telegrame, cu următoarea adăugire: „Îndeplinind această tristă misiune, Vă rog, Doamnă, să binevoiți a primi cele mai sincere condo-

dure după prânz. Cu toată vremea rea [ploaie și vânt - n.n.], a asistat foarte multă lume. Ministerul Afacerilor Străine a fost reprezentat prin d-nii consilier de legatie N. Germani și consul general Brăileanu, care au însoțit cortejiul funerar până la cimitir [Bellu - n.n.]. Onoruri militare n-au putut fi date, din cauza împrejurărilor [ar fi avut dreptul la aceste onoruri, deoarece era decorat cu «Steaua Românei» în grad de ofițer - n.n.]. Din partea

ministerului s-a depus o frumoasă cunună de liliac, iar din partea d-lui ministru un mănunchi [jerbă - n.n.] de flori naturale”.

Comemorarea în acest an a unui dublu eveniment: 90 de ani de la numirea sa în funcția de șef al Arhivelor Ministerului Afacerilor Străine și a 80 de ani de la trecerea sa în neființă, îmi prilejuiește o dublă stare de spirit. Pe de o parte, mândria de a sluji de peste 30 de ani Arhiva M.A.E., pe de altă parte, emoția pe care o trăiesc de fiecare dată când un cercetător - român sau străin - consultă fondurile noastre: „Arhiva istorică” (conține documente încă din 1831), „Războiul de independență”, „Acorduri și Convenții”, „Dosare speciale 1900-1919” etc. - gândindu-mă că este beneficiarul muncii și strădaniilor depuse altădată de ilustrul nostru înaintaș. Mie - modest urmaș în frumoasa, pasionantă și dificilă muncă de arhivă - amintirea personalității sale îmi însuflă încrederea și speranța că, odată și odată, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe se va bucura de atenția ce i se cuvine. Înnobilată de contribuția unui mare istoric, Constantin Giurescu, arhiva noastră are o prea frumoasă tradiție pentru ca acum să nu îi asigurăm un viitor demn de noul mileniu ce se apropie. ■

leante ale subsemnatului și colegilor de la secția ministerului din București și urarea ca numele frumos și pilda de muncă fără preget ce a lăsat în urma lui, să Vă ușureze suferințele nenorocirii ce V-a lovit”.

Într-un raport din 31 octombrie 1918 înaintat ministrului la Iași se arată că „în mormântarea regretatului C. Giurescu a avut loc ieri, miercuri, 30 octombrie curent,

EMIL BODNARAȘ NUMEȘTE ACADEMICIENI

La 18 martie 1963 se deschideau lucrările Sesiunii generale anuale a Academiei R.P.R., în cadrul căreia urmau să fie aleși noi membri titulari și corespondenți.

Cu câteva zile mai înainte, la 13 martie, în cabinetul lui Emil Bodnaraș, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, aflat la etajul III al Palatului Victoria, se puseseră la cale aceste alegeri academice. Au participat la această consfătuire Leonte Răutu, șeful Direcției propagandă a C.C. al P.M.R., Athanase Joja, președintele Academiei, Ștefan Milcu, vicepreședintele acesteia, I.G. Murgulescu, ministrul Învățământului, Vasile Dinu, șeful Secției știință și artă a C.C. al P.M.R. și subsemnatul, care îndeplineam funcția de șef al Secției cultură-învățământ din Secretariatul General al Consiliului de Miniștri.

Discuțiile s-au purtat pe marginea unei note întocmite la 17 decembrie 1962 de Secția știință și artă de la C.C. al P.M.R. (inițial, se preconizase ca Sesiunea generală să aibă loc la începutul lunii ianuarie 1963). Păstrează originalul, cu adnotările lui Emil Bodnaraș.

În imagine: Gh. Gheorghiu-Dej vorbind la ședința de inaugurare a Academiei R.P.R. (18 octombrie 1948).

După ce se preciza ordinea de zi a Sesiunii, nota consemna faptul că alegerea organelor de conducere „este determinată de prevederile statutare, întrucât de la alegerea celor existente în prezent au trecut 3 ani. În ce privește propunerea de a se face alegeri de noi membri titulari și membri corespondenți ai Academiei, ea are în vedere faptul că de la ultimele alegeri (1955) au decedat 38 membri și membri corespondenți, iar numeroși alții au ajuns la o vârstă foarte înaintată, când nu mai pot lucra efectiv. Există în schimb un număr însemnat de oameni de știință valoroși, a căror alegere ar contribui la îmbunătățirea activității Academiei și la întărirea legăturii dintre activitatea de cercetare științifică și necesitățile practice ale economiei și culturii”.

În continuare era menționată componența Academiei și propunerile de noi aleși: „În prezent există 159 membri titulari și corespondenți ai Academiei. Se propune ca din rândul membrilor corespondenți să fie aleși 28 membri titulari; de asemenea, să fie aleși 38 noi membri corespondenți. În felul acesta, numărul total al membrilor Academiei va fi de 198 față de 197 în 1955. Dintre cei propuși spre a fi aleși membri titulari și corespondenți, 10 activează în

domeniul științelor tehnice; 20 în domeniul științelor matematice, fizice și chimice; 12 în domeniul științelor agrobiologice; 6 în domeniul geologiei; 7 în domeniul medical; 5 în domeniul științelor economice, filosofice și juridice; 3 în domeniul științelor istorice și 4 în domeniul științei limbii, literaturii și artei. Din rândul celor propuși, 32 sunt membri și candidați de partid (19 membri titulari și 13 membri corespondenți)”.

Nota era însoțită și de o listă cu cei propuși a fi aleși, care a fost discutată, nume cu nume, în cadrul întrunirii din cabinetul lui Emil Bodnaraș.

Nu este locul aici să namintim întreaga discuție, cu propuneri de scoatere sau de adăugiri de noi nume. Reținem însă o situație, într-un fel ilustrativă. Când s-a ajuns cu propunerile la Secțiunea de științe medicale, înainte de a se trece la examinarea acesteia, Emil Bodnaraș a întrebat dacă a fost văzută de Voinea Marinescu, ministrul Sănătății. Aflând că acesta nu a fost consultat, a atras atenția asupra faptului că ministrul ar putea să nu fie de acord cu ea și să facă unele obiecții, mai ales cu prima propunere de titular (Theodor Burhele). Ca argument a menționat că Voinea Marinescu îi lua frecvent tensiunea lui Gh. Gheorghiu-Dej,

secretarul general al partidului, și i-ar putea prezenta direct obiecțiile sale.

Spre a rezolva favorabil situația, Bodnaraș a procedat într-un mod neașteptat de cei prezenți. L-a invitat telefonic pe ministru să vină de îndată la Consiliul de Miniștri. În câteva minute, Voinea Marinescu a sosit și, fără să-i dea răgaz să răsuflă, Bodnaraș l-a întrebat: „Ce părere ai, dacă pe lista de membri corespondenți ar figura numele Marinescu Voinea?”

Luat prin surprindere și fiind vorba de propria persoană, a îngăimât, emoționat, un răspuns nedefinit. Fără să-l lase să mai spună ceva, Bodnaraș îi pune altă întrebare: dacă are vreo obiecție în legătură cu primele două persoane (al doilea era Ion Făgărașanu) propuse ca membri titulari. După ce Voinea Marinescu a arătat, mai mult din gesturi că nu se opune, lista a putut fi discutată.

Tot în acea sesiune, s-a stabilit și noua conducere a Academiei. Ca președinte a fost propus I.G. Murgulescu. Luat prin surprindere, acesta și-a exprimat regretul de a nu mai fi ministru al Învățământului, motivând astfel: a inițiat un șir de măsuri de perfecționare a școlii, urmând să-i asigure baza juridică, pentru care i-ar mai fi trebuit un an de activitate la minister; Academia este o instituție mică, unde se încrucișează ambiții mari; la Academie să se aplice normele cele mai riguroase de stat, ceea ce ar deranja; să nu se mai admită intervenții lătralnice.

Alegerile au avut loc la 21 martie 1962. Lista discutată în cabinetul lui Emil Bodnaraș a fost aprobată în plen.

Am făcut aceste câteva însemnări, în comemorarea celor publicate de *Magazin istoric* despre avaturile prin care a trecut Academia în anii regimului comunist (nr. 3/1992, 2/1996, 2/1997). ■

Dimitrie TRICĂ

„SINGUR ÎNTRE BĂTRÂNII REACȚIONARI“

În martie 1952, în cadrul Sesiunii generale anuale a Academiei R.P.R., au fost aleși noi membri-titulari și corespondenți. Acest moment din viața academică românească este consemnat și într-un document păstrat în arhivele rusești: nota convorbirii pe care A.A. Golitsenkov, prim-secretarul Ambasadei U.R.S.S. în R.P.R. a avut-o la 18 ianuarie 1952 cu M. Roller, locțiitorul șefului Secției de agitație și propagandă a C.C. al P.M.R.

Documentul are mențiunea „secret“ și este datat „23 ianuarie 1952“. El ne-a fost pus la dispoziție de colaboratoarea noastră, d-na T.A. POKIVAILOVA, de la Institutul de slavistică, din Moscova, căreia îi mulțumim.

Îată ce consemna diplomatul sovietic.

„M-am întâlnit cu Roller pentru a mă sfătui cu el și a cere ajutor în căutarea de literatură, microfilme sau fotocopii de cărți care să intereseze pe oamenii de știință sovietici.

După ce m-a ascultat, Roller a promis să ia măsuri pentru investigarea literaturii necesare.

I-am mulțumit lui Roller.

Roller mi-a comunicat că are mult de lucru în legătură cu Sesiunea științifică a Academiei R.P.R.¹ și cu congresul iminent al profesorilor, după care începe pregătirea sesiunii din martie a Academiei. Sesiunea Academiei – a spus Roller – trebuia să aibă loc mai demult, dar pregătirea Sesiunii a mers greu și ea se va ține la sfârșitul lui ianuarie sau în primele zile ale lui februarie a.c.

La Sesiune se vor dezbat raportul președintelui Academiei privind bilanțul muncii în Academie în 1951 și planul pe 1952. Apoi vor avea loc alegeri pentru noi academicieni.

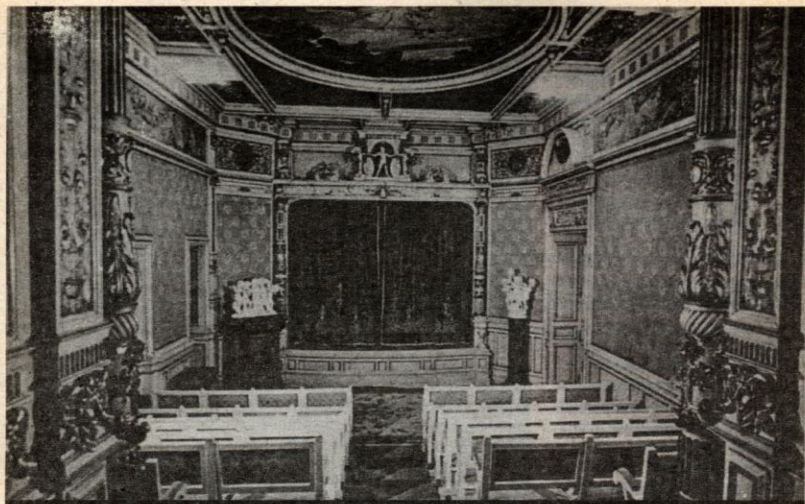
¹ La 8 februarie 1952 a avut loc Sesiunea științifică comemorativă, consacrată centenarului nașterii lui I.L. Caragiale.

C.C. al P.M.R., conform spuselor lui Roller, a pregătit în calitate de candidați la Academie 12 persoane.

Între ei, Roller l-a amintit pe compozitorul M. Socor, directorul Institutului energetic al Academiei, I.S. Gheorghiu, inginerul Petrescu și soția președintelui Academiei, Săvulescu². Fără să-i numească pe ceilalți, Roller i-a caracterizat pe toți cei 12 candidați ca tineri oameni de știință demni de încredere din punct de vedere politic. 11 din cei 12 sunt membri ai P.M.R. a spus Roller. În cazul alegerii acestor candidați în urma votului secret – surprizele nu sunt excluse, a continuat Roller – noii membri vor ocupa posturile de secretari ai secțiilor Academiei și «eu nu voi fi singur între bătrânii reacționari». Numărul academicienilor va crește de la 96 la 110-112 membri. În locul lui Ștefan Nicolau, a spus Roller, prim-secretar al Prezidiului Academiei va fi ales Ștefan Vencov, în prezent membru corespondent în Secția fizică și matematică a Academiei R.P.R. Președintele (T. Săvulescu) și vicepreședintele ([Petre] C[onstantinescu]-) Iași, [N.] Profiri și M. Sadoveanu vor rămâne în continuare, a spus Roller. Cu aceasta convorbirea a luat sfârșit.

Roller a fost chemat imediat cu lista candidaților la întrunire“.

² La 23 martie, au fost aleși ca membri titulari ai Academiei: inginerul Ion S. Gheorghiu (1885-1968) și chimistul Ilie G. Murgulescu (1902-1991). Ca membri corespondenți au fost aleși: zootehnicianul Nicolae Teodoreanu (1889-1997), botanista Alice Săvulescu (1905-1970), inginerul Constantin Dinculescu (1898-1990), inginerul Tudor Tănăsescu (1901-1961), fizicianul Paul C. Petrescu (1915-1977), agronomul Alexandru Priadencu (1902-1981), biologul Benedict Menkeș (1904-1987), istoricul Gheorghe Ștefan (1899-1980), compozitorul Matei Socor (1908-1980).

PELEȘ, IANUARIE-APRILIE 1948.

INVENTARIEREA BUNURILOR DE ARTĂ FOSTE REGALE

RADU BOGDAN,
doctor în istorie

• Foștii proletari în cele mai fastuoase saloane • Denaturări și mistificări... „bine“ intenționate • Capra de lemn înșeuată a lui Carol I • Obiectele și documentele de sub scară • Gheorghe Gheorghiu-Dej și palatele monarhiei, în Bulgaria

Luarea în posesie a Peleșului a fost o operație începută cu mult înainte de sosirea comisiei noastre. Trebuie scos în evidență – ca însemnând un factor decisiv în procedura de ascundere a anumitor întâmplări și acțiuni – că nu se cunoaște până azi în ce condiții și conform căror dispozițiuni precise a fost instalat colectivul de inventariere condus de Alexandru Panaitescu. Cu alte cuvinte, ce s-a petrecut exact pe domeniul de la

Sinaia din momentul abdicării regelui în prima jumătate a zilei de 30 decembrie 1947 și sosirea la 18 ianuarie 1948 după-amiaza a echipei de specialiști conduse de G. Oprescu. Singurele informații în această privință – din păcate destul de vagi și evitând orice nominalizare, ca să nu mai vorbesc de lipsa indicării, dincolo de persoana presupusă însuși a regelui, a vreunei surse – sunt cuprinse în cartea lui Arthur Gould Lee, *Coroana contra Secera și ciocanul*, apărută în Statele Unite în 1950 și tradusă recent și la noi.

Fost membru dinspre partea americană al *Comisiei Aliate de Control*, Lee nu-și scrie cartea ca un istoric, ci ca un memorialist apropiat regelui, memorialist care povestește cu propriile-i cuvinte ceea ce în principal i-a relatat acesta, precum și alte personaje foarte importante din preajma imediată a monarhului, fără să precizeze cine anume. Lee pomenesc de „modul obstrucționist în care s-au comportat membrii comisiei numite pentru a prelua domeniile Coroanei. Acești proletari – spune el – s-au instalat curând în cele mai fastuoase saloane ale

Subtitlurile introductive aparțin redacției.

Castelului Peleş, unde locuiau fericii şi munceau, înconjurăţi de demodată măreţie regescă a candelabrelor, a pereţilor tapetaţi şi a mobilelor tapisate cu satin. Imediat după plecarea Regelui şi a Reginei mame, comisia şi-a mărit efectivele de cinci ori, au apărut şi femeile, şi în fiecare seară se dădeau banchete pompoase, cu băuturi din pivniţele regale şi ospăţuri din rândurile personalului Castelului, şi se dansa”.

Din această relatare se desprinde cu certitudine un lucru: că încă înainte ca regele să fi părăsit Sinaia, din chiar clipa abdicării sale, când el se afla în Palatul Elisabeta, la Bucureşti, Statul român comunist s-a considerat stăpânul *de facto* al domeniului Peleş şi s-a comportat ca atare, instalându-şi cu maximă promptitudine gărziile şi agenţii supraveghetori pe teren, cu ordinul de a-l trata pe rege ca pe un simplu cetăţean, dator a se supune fără apel măsurilor hotărâte. „Membrii comisiei – continuă Lee – se plimbau prin Castel şi Foişor, inventariind şi dând dispoziţii cu privire la obiectele care nu puteau fi împachetate. Au insistat ca toate lucrurile pe care suita regală avea să le scoată din ţară să fie consemnate şi au mers la verificarea conţinutului bagajelor lor”.

Acest comportament – precum şi alte detalii referitoare la modul cum a fost jignit şi umilit regele, enunţate de Lee – mi-a fost confirmat de Feodorof, care, la o întrebare a mea privitoare la condiţiile călătoriei regelui până la frontieră, mi-a declarat: „În prealabil s-a creat în jurul familiei regale o atmosferă de teroare, menită a o face să creadă că înaintea trecerii frontierei va fi percheziţionată; s-a presupus că astfel ea se va abţine de a lua cu sine obiecte de valoare din avutul personal sau din cel al Coroanei; de fapt, a fost doar un mijloc de intimidare: regele şi regina mamă au fost lăsaţi să părăsescă ţara fără a fi fost percheziţionaţi”. Un amănunt semnificativ povestit de Lee, privitor la plecarea familiei regale cu maşina spre gara Sinaia: „Regele conducea maşina, având-o pe Regina mamă lângă el, şi în spate aghiotantul, ofiţerul de ordonanţă şi unul dintre cei mai nesuferiţi membri ai comisiei”. Încin să cred cu oarecare

certitudine că acest „nesuferit” era Alexandru Panaiteşcu. Conform propriei mele experienţe, calificativul i se potrivea de minune.

Până la sosirea comisiei noastre la Peleş s-a scurs aşadar un interval de douăzeci de zile în care activitatea comisiei direcţiei controlului economic alcătuite din foşti muncitori s-a desfăşurat din plin. Că, instalaţi în aripa modernă a Peleşului, în ajunul Anului Nou şi în prima zi a acestuia şi-au adus şi soţiile sau alte rude apropiate este întrutotul probabil. La fel de probabilă este şi creşterea constantă a numărului de membri însărcinaţi cu inventarierea, întrucât până la definitivarea componenţei respectivei comisii vor fi existat tot felul de supuneri la probă şi de fluctuaţii cantitative, în vederea unei trieri finale deplin satisfăcătoare. Nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că în primele zile e firesc să se fi alcătuit o comisie redusă la numai puţine persoane, însărcinate să raporteze asupra situaţiei de la faţa locului, spre a se lua decizii în consecinţă.

Alteceva reţine însă atenţia şi dă de gândit: nici componenţa comisiei care ne-a precedat, nici aceea a comisiei noastre nu au fost publicate vreodată într-un organ de presă, ca de pildă *Monitorul Oficial* sau periodicele centrale, în ale căror coloane pot fi întâlnite adesea comunicate şi decizii administrative ale forurilor de Stat. Bănuiesc că în măsura în care se vor fi păstrat documentele corespunzătoare din epocă – ceea ce nu este deloc sigur – se vor fi aflat în fosta arhivă a Ministerului Industriei şi Comerţului, pe anul 1948, până în prezent inaccesibilă, şi datele privitoare la existenţa şi componenţa comisiei de inventariere care şi-a desfăşurat activitatea în paralel cu noi, dar, precum s-a văzut, şi-a început-o mult mai devreme.

Revenind asupra unui aspect deja prezentat dar care îmi solicită insistenţa sub raportul considerării lui mai aprofundate, trebuie să spun că din confruntarea tuturor informaţiilor documentare de care am putut dispune până în ceasul de faţă, rezultă că în realitate comisiunea noastră nu constituia în ochii guvernanţilor de partid şi de Stat decât o componentă vremelnică

– un fel de anexă aparent de sine stătătoare dar practic încorporată organismului de inventariere mult mai vast instituit de direcţia controlului economic – menită să suplinească neputinţa de orientare şi apreciere proprie oamenilor puşi la un moment dat în situaţia înregistrării de bunuri a căror specificitate cultural-valorică îi depăşea. Cum am mai arătat, abia dacă se poate vorbi de vreun interes ştiinţific. Totul se reducea la obţinerea unei evidenţe competente cu finalitate pragmatică şi putem fi siguri că raportul sfârşitului de activitate înaintat de noi a constituit până la urmă un simplu adaus în completare la listele de inventar întocmite de echipele de muncitori.

Adevărul acesta – că e vorba de manifestări publice orale sau de evidenţe încredinţate tiparului – se desprinde şi din puţinele menţiuni oficiale cu referire la operaţia generală de inventariere. Dacă le urmăreşti firul călăuzitor, rămâi uimit să constăţi că puţinul care se raportează la ele se menţine la nivelul unor informaţii vagi şi lipsite de rigoare, convergând spre o înceţoşare a realităţii: se face simţită intenţia de încurcare a pistolului de investigaţie şi de ştergere a urmelor de procedură, prin declanşarea în final a unei acţiuni de dezinformare şi intoxicare. Cum altfel să-ţi explici că în şedinţa Consiliului de Miniştri din 27 mai 1948, prezidată de Petru Groza – unde se pomeneste pentru întâia oară de inventarierea bunurilor foste regale – ministrul Justiţiei, Avram Bunaciu, se prezintă în faţa unor participanţi dintre care nu lipsesc Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Ana Pauker, cu o dare de seamă care, fără alte precizări decât cele nominalizatoare de bunuri, se referă când la o „comisie care a lucrat pe teren trei luni şi jumătate”, când la una care „a stat la Sinaia o lună şi jumătate”, când la contribuţia „unor cetăţeni informatori care s-au pus la dispoziţia noastră”, evitând orice concretizare distinctivă care să ofere un tablou al competenţelor solicitate şi al persoanelor apte să le asume (v. şi L. Ioan, „Mai, 1948, retragerea cetăţeniei Regelui Mihai I”, în *Magazin istoric*, nr. 11, noiembrie 1997, pp. 31-32.

Comisiunea care a stat la Sinaia activând o lună și jumătate este vizată a fi cea de experți, dar în realitate munca ei s-a desfășurat pe o întindere de două luni și zece zile. Fără îndoială însă că Bunaciu s-a folosit nu de raportul final al comisiei noastre (sau poate că acesta nici nu i s-a pus la dispoziție), ci de cel înaintat de noi direcției controlului economic la 6 martie 1948, dată care circumscrie intervalul de timp corespunzător numai unei luni și jumătate. Nu s-a acordat așadar nici o importanță prezentării exacte a faptelor. Singurul lucru pe care îl urmărea cu adevărat darea de seamă era denigrarea regelui Mihai și a tuturor celorlalți membri ai familiei regale, calificăți drept „agenți ai imperialismului”, spoliatori ai poporului și calomnatori ai regimului comunist, motiv pentru care – prin gura ministrului de Justiție – se propunea ridicarea cetățeniei române, ceea ce, cum bine se știe, s-a și întâmplat fără întârziere.

Dacă din unghiul de vedere în care mă situez discursul lui Bunaciu e relevant îndeosebi prin puțina atenție dată vastului aparat de inventariere instalat pe teren și învocat astfel încât să nu-ți poți constitui datele concrete de evidență, în schimb – corelată cu nepotrivirile semnalate – lista de „Bunuri inventariate și evaluate de Comisia experților de artă” publicată în *Monitorul Oficial* din 19 iunie 1948, pp. 5 223-5 224, nu lasă nici cel mai mic dubiu că astfel de prezentări derutante, de-a dreptul mistificatoare, sunt rodul, fie și indirect rezultat, al unei voințe deliberate care își face din încurturi un complice fidel. Trebuie să precizez că nicio dată comisia nu a procedat propriu-zis la evaluări, altcum decât în plan estetic, faptul nefiind posibil în lipsa unei cunoașteri aprofundate, la zi, a pieței mondiale, cu respectivele cote de licitație atinse de foarte variată categorie a obiectelor de artă. Comisia s-a mărginit deci la a atrage atenția forurilor superioare ori de câte ori era vorba de piese de primă valoare sau și numai de valoare secundară, preocupându-se totodată să stabilizească, așa cum am văzut că i s-a cerut, și o evidență a celor lipsite de valoare.

Ora lista publicată în *Monitorul Oficial* balmăjește grupele valorice indicate în rapoartele comisiei, nominalizând în cuprinsul acestorași coloane operele insignifiante și cele de maximă importanță, astfel încât numai rar și cu dificultate te mai poți orienta și proceda la o identificare valabilă din punct de vedere științific, având deci putere probantă în fața justiției. Unde mai pui că autorul sau autorii acestei liste, precum și cei care aveau obligația s-o verifice înainte de a o da la tipar, fac dovada nu doar a unei irresponsabile neglijențe de transcriere, ci și (fapt pe care sunt nevoiți să-l subliniez o dată mai mult intrucât angajează un document și organ de presă statale) a unei crase lipse de cultură. Apare astfel: „Antonello de Lalaliba” în loc de Antonello da Saliba, „Aeqidius Sagelor” în loc de Aegidius Sadeler, „Luini Bernardino” în loc de Luini Bernardino, „Wauerman” în loc de Wouwerman, „Lucian” în loc de Luchian, „Nicolae Poussin” în loc de Nicolas Poussin, „Reniguido” în loc de Reni Guido (reglementar ar fi trebuit Guido Reni), „Claude Loraine” în loc de Claude Lorrain, „Guype Albert” în loc de Cuyt Albert, și multe altele asemenea, cu inversări neobișnuite de prenume și nume, sau de alăturări de-a dreptul hazlii, cum sunt C. Isachie urmat imediat de Louis David; Teodor Ispas trecut în apropierea lui Vincenzo Foppa (scris „Papa“!!!) etc. Un astfel de mod de a consemna – în care numele autorului e stălcit și denaturat iar opera nu este nici măcar specificată în datele ei esențiale (titlu, tehnică, dimensiuni, semnătură) – își pierde în fața instanțelor judiciare orice validitate. Cui însă, sub comunism, să-i pese de așa ceva?! De altfel, încă la 28 noiembrie 1947 se trecuse la reformarea justiției și e foarte probabil ca în noile condiții create rigorile științifice prevăzute de practica legală tradițională, rigori pe care le-am invocat, să nu-și fi păstrat în ochii magistraților și acesorilor populari cu „origine sănătoasă”, proaspăt numiți, ponderea avută în trecut. În fond, asistăm la o mascaradă căci practic e vorba de o preluare cu japca și nimeni nu se sinchisește prea mult de soarta

cutărui sau cutărui obiect, așa încât dispariția lui adesea nici nu atrăgea atenția, sau avea s-o atragă cu totul întâmplător abia mult mai târziu, când cu greu putea fi recuperat sau chiar nu mai putea fi niciodată.

Un factor care a contribuit într-o foarte însemnată măsură la insecuritatea operelor de artă de pe domeniul Peleş l-a constituit – pe lângă alte cauze dar nu în ultimă instanță – ura față de monarhie, generată și întreținută sistematic printr-o continuă propagandă ațăătoare. Încă în ședința Consiliului de Miniștri din 30 decembrie 1947, unde s-a proclamat oficial instituirea Republicii, Petru Groza – deși, pentru moment, s-a referit în termeni cordiali la persoana fostului rege, vorbind despre „lichidarea prietenească”, „prin bună învoială”, a monarhiei, și chiar despre „un divorț decent și elegant”, aceste din urmă cuvinte citându-le ca fiind ale inșei reginei mame Elena – a ținut să sublinieze: „Noi suntem însă oameni politici, care înregistrează realitățile, avem formele noastre și trebuie să dezmățăm pe oameni să tot vorbească despre rege și despre regentă” (v. *Arhivele Naționale, Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri*, dosar nr. 12/1947, și Ștefan Lache, „Ultimele zile ale monarhiei, prima zi de Republică”, în *Magazin istoric*, nr. 12, decembrie 1972, p. 48).

Ce a însemnat, tradus în practică, acest „dezvăț”, am arătat în parte și voi mai avea ocazia să arăt. Ceea ce însă vreau să scot în evidență mai întâi – pentru că aruncă o lumină și asupra felului cum în realitate avea să fie considerată încă de la început misiunea Comisiunii de experți de la Peleş – este ipocrizia discursului lui Groza. „Vom îngriji – declarare el în ședința pomenită – ca fostul rege să plece liniștit, așa cum se cuvine, pentru ca nimeni să nu poată avea un cuvânt de reproș pentru felul cum poporul nostru a ținut să se poarte față de acela care, înțelegând glasul vremurilor, s-a retras, lucru pentru care poporul român nu se poate arăta nerecunoscător”. Groza a dat asigurarea că „fostul suveran va fi respectat, ca orice alt cetățean al acestei țări”. Ori, cum s-a văzut, din chiar ceasurile imediat următoare discursului lui

Groza, lucrurile s-au petrecut cu totul altfel, iar comportarea deferentă și tonul amabil au fost date uitării.

În ce privește apartamentele cu caracter istoric din castelele aflătoare pe domeniul Peleş, interioarelor respective – din rațiuni practice legate de inventarierea lor – li s-a păstrat o scurtă vreme aspectul inițial. Oricum, comisiunea noastră le-a găsit puse sub sigiliu și ele nu aveau aerul să fi suferit schimbări de aranjament sau deplasări de obiecte. Îmi aduc aminte cu câtă pietate fusese păstrat intact la Peleş biroul de lucru al regelui Carol I, cu foaia de calendar din ziua morții sale rămasă neîntoarsă. Nici un obiect nu fusese mișcat de la locul său și nu avea să fie până în ziua plecării definitive a comisiei: serviciul cu toc și călămar, mapa cu hârtii, o fotografie din tinerețe a reginei Elisabeta și piesele toate câte mai erau în încăpere. O aceeași pietate comemorativă avea să mă întâmpine și în aripa dinspre biserica Kretzulescu a Palatului din Calea Victoriei, unde – cruțate de flăcările incendiului care mistuie în 1927 edificiul înălțat de Dinicu Golescu – fuseseră încorporate noii construcții regale, biblioteca și camera de lucru în stil neorenescentist, adăpostind pupitrul înalt și șeava montată pe capra de lemn lustruit pe care, călare, Carol I obișnuia zilnic să scrie. Nimic nu a mai fost respectat. Totul a fost împrăștiat, folosit în scopuri derizorii sau chiar distrus.

Că aici a operat o mentalitate retrogradă potențată de lipsa orizontului cultural și că s-a contat pe efectele unei nepăsări, ba, în parte, chiar unui haos, o arată și alte aspecte – la fel de concludente și de consecvente în succesiunea lor – privind soarta fostului avut regal de însemnătate istorică. Abătându-mă pentru o clipă de la firul expunerii, deschid o paranteză: în holul mare de la parter din fosta casă Disescu de pe Calea Victoriei, clădire repartizată în primăvara 1968 Institutului de istoria artei unde lucram, au fost depozitate (nu știu la cererea și din dispoziția cui) două masive piese de mobilier în stil neorenescentist, împodibite cu

Din tezaurul artistic al Peleşului: Tintoretto – Portretul unui patrician venețian; în p. 18: sala de spectacole a Castelului

elemente decorative și sculpturi impozante în lemn, mobilier ce făcuse parte din încăperile pomenite păstrate întocmai, întru cinstirea memoriei lui Carol I. Pentru că nu-și găseau o întrebuințare practică și împovărau inutil spațiul, într-o bună zi au fost ridicate de la Institut și transportate Dumnezeu știe unde...

Aceluiași Institut i-au fost date, aspre a folosi ca mobilier de lectură bibliotecii acestuia, cele cinci mese de mari dimensiuni, comandate odinioară de Carol al II-lea pentru sufrageria festivă de la parterul corpului central al Palatului Regal din București. Erau piese croite din cel mai fin și prețios lemn de rădăcină de stejar, cu un model natural greu de găsit, propriu doar copacilor seculari. Supuse unei uzuri inevitabil degradatoare, mesele aparțin și astăzi bibliotecii, dar eu mi le amintesc în deplina lor splendoare inițială, cu lungile lor tăblii strălucind sub acțiunea lustrului impecabil, așa cum le-am aflat în 1948 la locul lor de destinație original. Nici biroul de lucru al lui Carol al II-lea, o piesă

din lemn de mahon cu totul neobișnuită (avea dimensiuni enorme, menite să țină pe interloculatorul monarhului la distanță), nu s-a bucurat de o prețuire pe măsura valorii sale istorice. A făcut parte, fără să fi corespuns unui loc potrivit, din zestrea mobilă a Institutului, înștalat pe atunci în fosta reședință regală devenită Muzeul de artă al Republicii. Când Institutul s-a mutat, nu a mai luat cu sine ciudatul și incomodantul birou. Am purtat chiar atunci, în epocă, o discuție cu profesorul George Oprescu, directorul Institutului, pe tema desconsiderării la care era supus tot acest mobilier. Cu autoritatea, cel puțin aparentă, de care se bucura în ochii conducerii Comitetului pentru artă, el a încercat să-i ridice acesteia problema. I s-a răspuns că faptul de a fi aparținut regilor, nu le conferea pieselor în cauză o valoare muzeală, decât dacă vedea lucrurile prin prisma respectului față de monarhie și a promovării cultului ei, ceea ce acum, după abolirea monarhiei, îl punea din punct de vedere politic într-o postură blamabilă.

După ce comisia de experți a părăsit Sinaia și – în răstimpul câtorva săptămâni sau poate chiar luni – echipele de muncitori și-au încheiat și ele activitatea, s-au produs numeroase schimbări în starea de lucruri lăsate în urma noastră. Un semestru și câteva zile desparte momentul în care comisiunea și personalul ei auxiliar au pornit spre București pe data de 4 noiembrie 1948, menționată de Procesul Verbal Inventar de predare-primire, încheiat între funcționarul Președinției Consiliului de Miniștri, Grigore Angelescu, în calitate de custode predător al bunurilor foste regale din Castelul Peleş, și Marcela Focea, delegată Ministerului Artelor și Informațiilor, împuternicită a le primi.

Marcela Focea era o simplă etnografă cu încadrare modestă, ce nu fusese implicată în nici un fel în inventarierea de la Sinaia. Normal ar fi fost ca preluarea respectivelor bunuri de artă să se fi făcut sub controlul meu, care funcționam pe atunci în Ministerul Artelor și Informațiilor în calitate de inspector

general și care, în virtutea pregătirii profesionale și a fostelor mele atribuții la Peleş, eram mai în măsură să urmăresc întreaga operație și să consider eventualele nepotriviri de inventar, analizându-le și validându-le motivația. Dar tocmai asta nu se voia! Chiar dacă avem în vedere că în regimul comunist mult prea adesea dreptă nu știa ce face stânga, tot este de neconceput că altcui decât în virtutea unei finalități premeditate, cu scopul de a nu se putea reconstitui șirul întâmplărilor, nimeni nu s-a gândit la mine și nu am fost măcar informat cum și când urma să se efectueze preluarea. Asta, într-un minister, în care de la ministru și secretari generali până la directorul artelor și adjunctul său, nu se putea să ignore cu toții că eu, colaborând cu profesorul George Opreșcu, răspunsesem de munca unui întreg colectiv de experți și auxiliari ai lor, însărcinat cu inventarierea bunurilor de artă foste ale monarhiei. Nu-mi fusese interzis, nici mie, nici restului membrilor comisiei, ca să nu mai vorbesc de personalul auxiliar, să pomenim despre aceasta.

Hotărât lucru, pentru reușita mistificării la care m-am referit, nu se voia un martor capabil să însemne o verigă de legătură, un factor de conștientă și continuitate, în lanțul de acțiuni menite să camufleze detaliile sorții avutului artistic regal. Existau prea multe contradicții, incongruențe și motive de suspiciune în administrarea și păstrarea acestui avut... Extrag din documentul citat, care conține 665 de pagini:

„Darea și luarea în primire a acestor bunuri s-a făcut după inventarul inițial întocmit de comisia de experți, care se alătură prezentului Proces Verbal, constituind împreună Procesul Verbal Inventar de darea și luarea în primire a bunurilor foste regale din Castelul Peleş. Obiectele neexistente sau aflate în minus, obiectele găsite în plus sau cele greșit scrise, toate acestea datorite fie din pricina greșitei inventarii făcute de comisia de experți, fie din pricina erorilor făcute la baterea inventarului inițial la mașină, sunt specificate în procesele verbale din paginile 648-657 inclusiv și sunt trecute în tablourile de minusuri, în inventarul de plusuri de inventar și

în tabloul de modificări și corecturi de la paginile 658-664 inclusiv, urmând ca minusurile să fie socotite ca neexistente iar plusurile făcând parte din inventarul bunurilor predate” (v. Opisele-dosar cu procesele verbale de custodie, păstrate în arhiva administrativă curentă a Castelului Peleş, unde le-am cercetat în 1993).

Este necesar să însoțesc pasajul citat mai sus de un scurt comentariu. Fără îndoială că ceea ce se desprinde în primul rând din actul de predare-primire sunt consecințele grabei cu care comisiunea noastră a fost obligată să-și încheie activitatea, fără a mai apuca să procedeze la o verificare riguroasă a scriptelor. Deosebit de aceasta însă, trebuie să arăt că încă din epocă, din cele ce mi-au venit ocazional la ureche, am aflat că la scurtă vreme după ce comisiunea noastră părăsise Peleşul, se mai descoperiseră – înghesuite în niște unghere întunecoase, sau scări, sau îndărătul unor uși de mobilier secrete – felurite obiecte de artă și teancuri de documente, dosite cu scopul de a le sustrage inventarierii. Nu mi-au parvenit amănunte, dar am aflat atunci că cel ce jucase un rol în ascunderea lor fusese un anume Soare, personaj cu răspunderi administrative la Peleş pe vremea regelui Mihai și care, din devotament față de acesta, încercase să-l pună la adăpost de privirile comisiei noastre. Pe Soare l-am cunoscut. Din puținele conversații – à l'amiable – purtate cu el, mi-am dat seama că îi rămăsese credinciosostul lui suveran și că nu era dispus să ne dea informații, atunci când situația constatată pe teren ne pune uneori în încurcătură, așa cum s-a întâmplat de pildă când am găsit lăzile de evacuare a tablourilor lui El Greco, nu însă și pe acestea din urmă; despre existența inventarelor și locul unde se aflau ele, Soare nu a suflat o vorbă.

Ceea ce trebuie luat judicios în considerare este că în cele peste șase luni care s-au scurs după plecarea noastră s-au întâmplat o seamă de fapte rămase – în lipsa unui istoric al lor, imposibil de reconstituit după scurgerea a cincizeci de ani – probabil pentru totdeauna necunoscute. S-au perindat pe la Peleş tot felul de comisii și dregători, s-au

operat tot felul de treceri succesive dintr-o parte într-alta, conform repartițiilor hotărâte de sus și publicate în *Monitorul Oficial* deja amintit, din 19 iunie 1948.

Auzisem în epocă de faptul că i-ar fi urmat comisiei noastre, la Peleş, o alta mai restrânsă, în frunte cu M. H. Maxy, spre a alege exponatele necesare viitorului Muzeu de artă al Republicii. Ar fi făcut parte din această comisiune și Liana Maxy, care, cum am mai spus, lucrase în prealabil la Peleş, în cadrul personalului auxiliar al colectivului de experți. Corespondând recent cu Liana Maxy în această privință, dânsa nu-și amintea nici să fi existat vreo comisiune a Muzeului care să ne fi precedat, nici de vreo participare a ei personală la o comisiune diferită de cea condusă de G. Opreșcu. Probabil că – deduc eu – totul s-a redus la o scurtă deplasare la Peleş a 2-3 persoane din partea viitorului Muzeu pomenit, pentru a se orienta pe teren și a avea o reprezentare a ceea ce urma, la momentul potrivit, să fie cerut Ministerului Artelor și Informațiilor în vederea înzestrării Muzeului. Pe Liana Maxy – care profesional nu făcea parte din echipa pregătitoare a acesteia – tatăl ei o va fi luat pur și simplu cu el, întrucât cunoștea situația de la fața locului. Că totuși, după plecarea comisiei noastre, intervenția altor experți sau delegați de tot soiul constituie un fapt real, rezultă și dintr-o declarație făcută în fața instanțelor judiciare, la 18 ianuarie 1950, de Lucrețiu Pătrășcanu, care pomeneste de „expertiza artistică pe care [soția sa Elena Pătrășcanu – n.n., R.B.] a făcut-o din însărcinarea Partidului la Castel” (e vorba de Castelul Peleş: v. *Principiul bumerangului – Documente ale procesului Lucrețiu Pătrășcanu*, ed. Vremea, București, 1996, p. 14).

Un factor de primă importanță din punctul de vedere al intereselor naționale – deosebit de cel pe care l-am semnalat – l-a constituit, în ce privește destinelor adesea nefericite al bunurilor de artă aflate la Peleş, incapacitatea guvernanților de a ști din capul locului ce vor. Le-a lipsit o concepție muzeală adecvată, atât sub raport organizatoric cât și cultural-educativ, pentru a fi apți să administreze, interpreteze și

valorifice, pe lângă un patrimoniu de opere artistice, și unul de excepțională pondere istorică. Ignoranța, amatorismul, lipsa de experiență și mai ales ingerința ideologică și-au spus o dată mai mult cuvântul. Ca o ilustrare a spuselor mele, voi cita un fapt de care astăzi nu-și mai amintește nimeni, dar care a avut consecințe dintre cele mai nefaste.

Este vorba de o vizită oficială făcută de Gheorghiu-Dej prin 1949-1950 în Bulgaria. Cu acest prilej i-au fost arătate palatele foștilor regi ai țării vecine. Nu erau ceea ce se înțelege de regulă printr-un muzeu de artă, ci mai degrabă unități memoriale care înfățișau publicului vizitator – fără vreo intervenție modificatoare – preocupările, obiceiurile și gusturile monarhilor respectivi. Înclinat să radă din memoria colectivă orice ar fi putut însemna recunoaștere de merit și

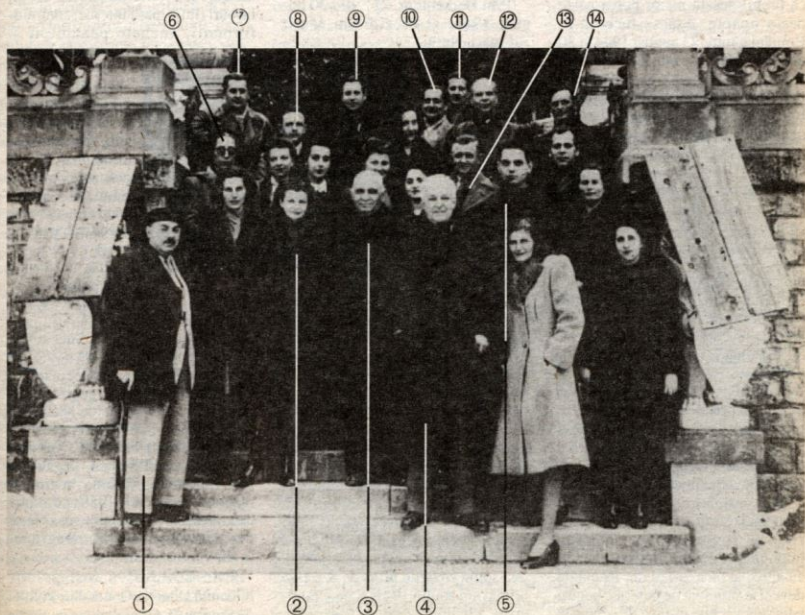
stârni admirație în legătură cu regii și familiile lor, Gheorghiu-Dej și-a exprimat mirarea față de ceea ce i se părea a fi sub raport propagandistic mai curând o perpetuare a cultului monarhiei. Gazdele bulgare însă i-au explicat că regalitatea constituia o întreagă perioadă din istoria poporului lor, că acesta era îndreptățit s-o cunoască așa cum a fost și că istoricii trebuiau să aibă posibilitatea să o studieze în deplinătatea elementelor care o reprezintă.

Argumentul nu l-a lăsat indiferent pe Gheorghiu-Dej. Odată reîntors în țară, el a dat dispoziții ca tot ceea ce fusese transportat la București să fie revizuit și să nu se rețină decât strict ceea ce se dovedea necesar prestigiului expozițional al celui mai important muzeu de artă al Republicii, pe cale de a fi inaugurat. Încăperile sumptuoase ale Peșului fuseseră în mare parte golite de mobilierul,

ceramicele și obiectele de vitrină, gândite să constituie fondul de expunere cât mai vast al secției de artă decorativă a muzeului din Capitală. Acum se cerea ca multe obiecte să fie readuse grabnic la Peleş și așezate întocmai, acolo de unde fuseseră dislocate. S-a încercat, fără prea mult succes, o reconstituire a interioarelor ale căror piese fuseseră risipite, autenticitatea acestei reconstituiri dovedindu-se simțitor viciată. Până la urmă totul a fost rearanjat cu o largă aproximație, cum a dat Dumnezeu – mai întrebând pe unul, mai pe altul, din oamenii vechiului personal – dar trambalajul și vânzoleala la care au fost supuse obiectele au dus la dispariția unora dintre ele. Mă îndoiesc că numărul lor și cum arătau se cunosc. Din rațiuni lesne de înțeles, pierderea lor a fost trecută sub tăcere. ■

(Va urma)

Membrii Comisiunii de expertiză și inventariere a bunurilor de artă foste regale de la Peleş: fotograful A. Bauh (1), Theodora Voinescu (2), K. H. Zambaccian (3), G. Oprescu (4), R. Bogdan (5), Constanța Nicolescu (6), Mac Constantinescu (7), Edgar Papu (8), Alex. Conduțachi (9), Gh. Dragomirescu (10), Costin Ioanid (11), Jean Baras (12), T. Tuduc (13), Isac Levy (14). Ceilalți din fotografie sunt personal auxiliar

SECURITATEA: ÎNCEPUTURILE

CRISTIAN TRONCOTĂ

Cel puțin pentru primii ani, istoria Securității românești este mai greu de reconstituit. Dificultate sporită de faptul că o bună parte din arhive – în primul rând documentele provenite de la eșaloanele de comandă – au fost luate de sovietici în momentul când și-au retras consilierii. Datele extrase din documentele păstrate, coroborate cu cele oferite de lucrările memorialistice și de cele de analiză, permit însă creionarea unei imagini de ansamblu.

Potrivit concepției bolșevice, revoluția proletară era amenințată permanent de „dușmanul poporului” din interior, sprijinit de cel din exterior. Revoluția trebuia să își creeze brațul înarmat, scutul care să o apere. Creierul revoluției era conștient însă că brațul acesta nu se putea naște peste noapte. Așa se face că în România, între 23 august 1944 și 30 august 1948, aparatul de siguranță și serviciile speciale nu au suferit modificări organizatorice spectaculoase, cu excepția plasării unor oameni de încredere în funcțiile de comandă, selecționați din rândul comuniștilor cu vechi state în activitatea conspirativă. „Înainte de a se face un partid și un stat – comentază Belu Zilber, inițial militant comunist, apoi victimă a regimului – s-a făcut o poliție, compusă din mai multe poliții. Fosta Siguranță Generală aresta, Prefectura Poliției Capitalei aresta, diversele servicii ale NKVD-ului arestau, Serviciul Secret de Informații aresta. Pretutindeni, organizatorii erau NKVD-iști... Activiștii vechi și noi găseau în poliție expresia cea mai directă a puterii prin care și puteau compensa toate complexele de inferioritate. Brutalitatea era lege și prea multă știință de carte nocivă”.

Un moment important l-a constituit anul 1948, când autoritățile sovietice de ocupație împreună cu conducătorii comuniști au apreciat că regimul din România devenise suficient de puternic pentru a lichida vechile organe de ordine și

informații – Siguranța, Poliția, Jandarmeria, Secția a II-a de Informații din Marele Stat Major, Serviciul Special de Informații – și a le înlocui cu noile organe, după model sovietic: Securitatea, Miliția și Direcția de Informații Militare.

Prin Decretul nr. 221, din 30 august 1948, al Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R., a fost creată Direcția Generală a Securității Poporului (D.G.S.P.), în structura Ministerului de Interne, menținându-se în paralel, până la 2 aprilie 1951, Serviciul Special de Informații, aflat în subordinea Președinției Consiliului de Miniștri, cu sarcini de informații externe și contrașpionaj, treburi mult prea delicate ca să fie date de la început pe mâna noului organism.

Generalul-locotenent Gheorghe Pintilie (Pantelei Bodnarenco, Panțușca) a fost numit director al D.G.S.P. cu rang de ministru, iar la 1 septembrie 1948 au fost numiți doi directori adjuncți, cu rangul de secretari de stat. Aceștia au fost: general-maior Alexandru Nicolșki (Boris Grumberg), evreu basarabean, fost spion sovietic prins de S.S.I. în primăvara anului 1941, și generalul-maior Vladimir Mazuru (Mazurov),

ucrainean din nordul Bucovinei (ulterior a devenit ambasador al României în Polonia). Toți trei erau cadre sovietice ale MGB.

D.G.S.P. a fost organizată în 10 direcții centrale: Direcția I (informații interne), Direcția a II-a (contrașpionaj), Direcția a III-a (contrainformații în penitenciare), Direcția a IV-a (contrainformații militare), Direcția a V-a (cercetări penale), Direcția a VI-a (protecția ministerelor), Direcția a VII-a (tehnică), Direcția a VIII-a (cadre), Direcția a IX-a (Secția politică a P.M.R.), Direcția a X-a (administrativă). Departamentele auxiliare erau de două categorii: cele cu sarcini operative care se ocupau cu cenzura corespondenței, supravegherea și interceptarea convorbirilor; cele neoperative, cu sarcini de secretariat, cifru, evidență și arhive.

Unitățile teritoriale erau structurate respectând organizarea administrativ-teritorială a țării din acea perioadă, adică împărțirea pe regiuni. În structura unităților teritoriale se regăseau corespondenții unităților centrale sub formă de servicii, secții, birouri (informații interne, contrainformații, anchete penale etc.).

Acestea se subordonau conducerii locale, dar unitățile centrale, fiecare pe profilul său, aveau drept de dispoziție și control, coordonând și răspunzând de activitatea specifică pe întreg teritoriul țării. Ca unități teritoriale funcționau Direc-

**„Securitatea
era și este un instrument
al partidului.
Este obligată
să respecte legalitatea,
dar legalitatea
o întorcem
cum ne convine”**

Al. Drăghici

țiile Regionale Brașov, Cluj, Constanța, Craiova, Galați, Iași, Oradea, Pitești, Sibiu, Suceava și Timișoara. Tot ca structură teritorială a fost organizată și Securitatea Capitalei și potrivit organizării administrative, birourile de securitate ale raioanelor. Șeful acestei structuri, în perioada 1948-1953, a fost colonelul Aurel Stancu, ilegalist și fost luptător în Spania în timpul războiului civil. În 1958, pe motiv că „Securitatea nu mai avea o bază de lucru numeroasă”, Regionala Ilfov a fost desființată.

Prin D.G.S.P. a fost practicat înlocuită Direcția Generală a Poliției de Siguranță. Oficial, noua instituție

rămânea o direcție a Ministerului de Interne. Rolul său, definit în baza Decretului 221, era acela „de a apăra cuceririle democratice și de a asigura securitatea Republicii Populare Română împotriva uneltirilor dușmanilor interni și externi”. În vederea îndeplinirii acestui rol, organele de securitate erau singurele abilitate „a instrumenta infracțiunile ce primejduiesc regimul democratic și securitatea poporului”, iar competențele acestora în materie se exercitau pe întreg teritoriul țării.

Decretul nr. 221 nu preciza detaliile de organizare, încadrare, dotare și funcționare a D.G.S.P. și nici atribuțiile sau competențele specifice, toate acestea urmând a fi stabilite prin „deciziile” și „instrucțiunile” de ordin intern ale Ministerului Afacerilor Interne. Astfel de „decizii” și „instrucțiuni” nu puteau fi date publicității, ele neavând nici măcar aprobarea de principiu a unui organ legislativ. Totuși deveneau executive odată cu înscrisarea lor într-un registru special și comunicate celor interesați. „Securitatea era și este un instrument al partidului. Este obligată să respecte legalitatea, dar legalitatea o întorcem cum ne convine”, spunea Alexandru Drăghici, cel care a condus instituția între anii 1952-1965. La fel, erau exceptate de la publicare în *Monitorul Oficial* „normele de numire, tratură și ieșire din serviciu, precum și drepturile și îndatoririle personalului”, bugetul D.G.S.P., iar „angajarea, efectuarea, justificarea și verificarea cheltuielilor” urmau să se facă „prin derogare de la legea contabilității publice, conform dispozițiilor din legea fondului pentru cheltuieli în interese superioare de stat”. Se transferase astfel, în sarcina conducerii M.A.I., competențe practic nelimitate, cu riscul de a fi pierdute oricând de sub control; se deschidea, în același timp, calea spre abuzuri și ilegalități de tot felul. Poate că aceasta este și cauza pentru care, încă din primii ani de existență ai D.G.S.P., organizarea, funcționarea și atribuțiile acesteia au suferit numeroase schimbări și reorientări.

La 30 martie 1951, prin Decretul nr. 50, D.G.S.P. și-a schimbat numele în Direcția Generală a Securității

Statului, iar prin Decretul 264 din 2 aprilie 1951, S.S.I. a intrat în componența D.G.S.S. Noua configurație a D.G.S.S. era următoarea: Direcția A (informații externe), Direcția B (contrasponaj) – aceste două noi structuri erau în fond cele preluate de la S.S.I., adică Secția I informații externe și Secția a II-a contrainformații –, Direcția C (contrasabotaj), Direcția E (contrainformații în Miliție), Direcția F (filaj), Direcția G (ceretări penale), Direcția H (contrainformații în forțele armate), Direcția I (protecția conducerii P.M.R. și a persoanelor care se bucurau de imunitate diplomatică), Direcția J (cadre și școli), Direcția K (instrucție), Direcția L (conducerea organizațiilor de partid). Mai existau și departamente pentru contabilitate, arhivă, interceptarea corespondenței, transportul documentelor secrete și secretariat. Pentru a reflecta reorganizarea administrației locale, din septembrie 1950, când județele au fost împărțite astfel încât să formeze 28 regiuni, numărul

direcțiilor regionale a sporit pentru a corespunde acestei cifre.

Modificări s-au produs și în vârful ierarhiei. Astfel, ședința plenară a P.M.R., din 26-27 mai 1952, a hotărât îndepărtarea lui Teohari Georgescu din funcția de ministru de

Interne pe care o deținuse încă din noiembrie 1944. Ca succesor, a fost numit Alexandru Drăghici, care va ocupa funcția între 28 mai 1952 - 27 ianuarie 1953 și 20 martie 1957 - 17

martie 1965. În intervalul 28 ianuarie 1953 - 19 martie 1957 funcția de ministru de Interne a fost deținută de Pavel Ștefan, iar Alexandru Drăghici a îndeplinit funcția de ministru al Securității Statului. Acesta din urmă fusese adjunctul lui Gheorghe Pintilie la Secția politică și administrativă a Comitetului Central al P.M.R., printre sarcinile sale numărându-se supravegherea contrainformativă a membrilor nomenclaturii, iar când Pintilie a plecat să preia conducerea D.G.S.P., în august 1948, Drăghici i-a urmat în funcție.

**CIA –
18 000 angajați,
Securitatea
25 468**

„Dușman al poporului”

În Raportul secret prezentat de Nikita Sergheevici Hrușciov la cel de-al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, se dădea următoarea explicație sintagmei „dușman al poporului”: „Stalin a fost la originea conceptului de «dușman al poporului». Acest termen a făcut automat inutilă stabilirea dovezii erorilor ideologice ale persoanei sau persoanelor angajate într-o controversă; termenul a făcut posibilă practicarea celei mai sălbătice represii, ce viola toate normele legalității revoluționare împotriva oricărei persoane ce nu era în vreun fel sau altul de acord cu el; împotriva celor care aveau o proastă reputație. Acest concept de «dușman al poporului» elimina de fapt posibilitatea oricărei lupte ideologice, posibilitatea de a-ți exprima punctul de vedere asupra unei probleme sau a alteia, chiar asupra celei care avea un caracter practic. În general și, de fapt, singura dovadă de vinovăție la care se făcea apel, împotriva tuturor normelor științei juridice actuale, era «mărturisirea» acuzatului însuși; și, așa cum au dovedit-o anchetele făcute ulterior, «mărturisirile» erau obținute pe calea unor constrângeri fizice asupra acuzatului”.

La Plenara C.C. al P.M.R. din 23-25 martie 1956, care a dezbătut lucrările Congresului XX al P.C.U.S., Gh. Gheorghiu-Dej spunea: „atâtă vreme cât la noi în țară există rămășițe ale claselor exploatare, atâtă vreme cât cercurile imperialiste agresive uneltește împotriva păcii și independenței popoarelor, dușmanul de clasă va căuta și pe viitor să lovească în regimul democrat-popular și în interesele oamenilor muncii. Aceasta cere o neslăbită vigilență organizațiilor noastre de partid și organelor de stat”.

În 1951, odată cu „escaladarea luptei de clasă”, luptă în care aparatul de securitate” din România era definit ca „sabia ascuțită a partidului”, organigrama D.G.S.S. a crescut de aproape 5 ori (la 15 280 posturi), pentru ca în 1956 să sporească la 13 155 ofițeri, 6 664 subofițeri și 5 649 angajați civili. Să consemnăm că în aceeași perioadă, CIA (Agenția Centrală de Informații, principalul serviciu de spionaj al S.U.A.) dispunea de un personal de aproximativ 18 000 de angajați, din care 68% erau absolvenți de cursuri universitare și de doctorat, iar 78% din totalul cadrelor cunoștea limbi străine și aveau experiență în străinătate.

Sub aspect etnic personalul D.G.S.P., în februarie 1949, era structurat astfel: 83% români, 10% evrei, 6% maghiari, iar restul de 1% alte naționalități. În funcțiile de comandă la nivel central și teritorial la început au fost persoane de origine evreiască, maghiară sau de alte naționalități.

La 20 septembrie 1952, D.G.S.S. s-a separat de Ministerul de Interne, potrivit Decretului nr. 324, și a fost încorporat într-un organism nou, dis-

tinct – Ministerul Securității Statului (M.S.S.). Structura a rămas neschimbată, cu excepția înființării unui inspectorat general și a unei Secții K pentru contrainformații în cadrul închisorilor. Această reorganizare a fost de scurtă durată. Foarte posibil, conflictul dintre noua conducere de la Kremlin – după moartea lui Stalin – și Beria, soldat cu arestarea și împușcarea celui din urmă, în iunie 1953, să-l fi avertizat pe Hrușciov despre pericolele pe care le implică acordarea unei libertăți prea mari serviciului de securitate, motiv pentru care s-au dat instrucțiuni consilierilor sovietici de la București să recomande fuziunea M.S.S. cu M.A.I., fapt realizat la 7 septembrie 1955. Câteva luni mai târziu, la 11 iunie 1956, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1 361, Ministerul de Interne a fost reorganizat și împărțit în două departamente: Departamentul Securității și Departamentul Internele. Cel din urmă răspundea de Miliție și închisori, în timp ce primul a moștenit structura D.G.S.S., cu următoarele modificări: Direcția I (informații interne), Direcția a IV-a (contraspio-

naj), Direcția a V-a (contrainformații în forțele armate), Direcția a VI-a (transport), Direcția a VII-a (filaj), Direcția a VIII-a (cercetări penale), Direcția a IX-a (protecția conducerii P.M.R.). Mai existau Direcția Cadre și Învățământ și Direcția Administrativă și un Secretariat General. Structurile tehnice aveau următoarele denumiri: Departamentul B (contrainformații radio), Departamentul C (arhive), Departamentul D (transport deținuți), Departamentul F (interceptarea corespondenței), Departamentul H (cifru), Departamentul T (tehnic). O școală pentru pregătirea ofițerilor și alta pentru învățarea limbilor străine au fost și ele plasate sub controlul Departamentului Securității, la fel ca trupele de securitate (create la 7 februarie 1949, prin Decretul nr. 110) și grănicerii.

Pe baza structurii organizatorice se poate sesiza cu ușurință că Securitatea nu a avut până în anul 1956 atribuții și organe specializate pentru deținuți politici din penitenciare și coloniile de muncă, excepție făcând supravegherea contrainformativă a ofițerilor, subofițerilor și trupe, care îndeplineau serviciul acolo. Asta nu înseamnă că Securitatea este absolută de crimele și atrocitățile care s-au petrecut în sistemul penitenciar ca urmare a aplicării măsurilor de „reeducare” a deținuților politici. Dimporivă, nu numai că ofițeri de securitate nu au intervenit pentru a curma abuzurile în cele câteva cazuri când au sesizat asemenea fapte – fie că nu s-a întreprins mai nimic, fie că au fost dați afară –, dar au fost nenumărate situații în care s-au implicat în acțiunea de exterminare a „dușmanilor poporului”. Trebuie precizat că Securitatea a fost principalul furnizor al informațiilor privind internarea persoanelor în pușcării și colonii de muncă. De asemenea, organele de securitate au atins efective maxime în anul 1955 și în prima jumătate a lunii ianuarie 1956 (25 468 angajați), deci la doi ani după moartea lui Stalin, ceea ce demonstrează că la București existau temeri față de noul suflu și de schimbările „innoitoare” de la Kremlin. ■

(Va urma)

Despre Securitate

Începând cu 1990, au apărut o serie de studii și cărți consacrate istoriei Securității. Cele mai multe dintre ele sunt scrise de foști ofițeri de Securitate și au un evident caracter memorialistic. Pe măsură ce, potrivit prevederilor legale, noi și noi documente din arhivele fostei Securități – care nu au fost niciodată concepute ca un fond arhivistic ce va fi oferit spre studiu – vor putea fi consultate, vor spori și lucrările de analiză. Oferim cititorului dornic să completeze informațiile acestui articol o minimă listă bibliografică:

- Cartea Albă a Securității, vol. I, 1997
- Vasile Crăciunoiu, Fața nevăzută a Securității române. Spionaj și contraspionaj, 1996
- Dennis Deletant, Influența sovietică asupra Securității române. 1944-1953, în Memoria ca formă de justiție, 1994
- Dennis Deletant, Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență, 1998
- Cosma Neagu, Cupola. Securitatea văzută din interior, 1994
- Cosma Neagu, Securitatea, poliția politică, dosare, informatori, 1998
- Marius Oprea, Pagini din copilăria Securității române, în Dosarele istoriei, nr. 5/1996
- Ion Mihai Pacepa, Moștenirea Kremlinului, 1992
- Mihai Pelin, Culisele spionajului românesc. D.I.E. 1955-1980, 1997
- Gheorghe Rațiu, Cutia Pandorei. Arhivele Securității, surprize și capcane, 1992
- Vladimir Tismăneanu, Arheologia terorii, 1992

October 25, 1994

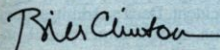
Mr. Mihai Sturdza
Radio Free Europe/Radio Liberty
Munich
GERMANY

Dear Mihai:

On behalf of a grateful nation, I want to thank you for your service as an employee of Radio Free Europe/Radio Liberty. RFE/RL played a crucial role in the development of democratic forces in Eastern Europe and the former Soviet Union, and you contributed to its mission in many valuable ways. The world will feel the impact of your loyal service and your dedication to the cause of freedom for years to come.

Thank you for your outstanding efforts.

Sincerely,

POSTUL

DE

RADIO

„EUROPA

LIBERĂ“

MIHAI DIM. STURDZA

Pentru publicul românesc, „Europa Liberă“ însemna doar emisiunile difuzate de acest post de radio în limba română și urmărite zilnic, în ascuns, de mii de cetățeni ai țării noastre pe vremea dictaturii comuniste. În realitate, postul „Free Europe“ („Europa Liberă“) era compus din tot atâtea „departamente“ naționale câte „democrații populare“ existau în spatele Cortinei de Fier: ceh, slovac, polonez, bulgar, maghiar. Cele trei țări baltice erau de asemenea reprezentate în clădirea „Europei Libere“, de la München. Republicile sovietice – rusă, ucraineană, armeană, georgiană, azerbaidjeană, cele patru republici musulmane din Asia Centrală – funcționau fiecare cu câte un departament, aparținând însă postului „Radio Libertatea“, instalat în același imobil. Din 1950 până în vara anului 1995, „Europa Liberă“ și-a avut sediul în Germania. După aceea dată, s-a transferat la Praga, cu efective foarte reduse.

Peste Cortina de Fier

Folosind sute de redactori, de tehnicieni, de corespondenți, „Europa Liberă“ a fost un monument al războiului rece, adevărat Turn al lui Babel, cu direcție americană, personal administrativ și tehnic american și german, precum și ziaristi și redactori englezi, germani, americani și, mai ales, originari din toate țările spre care erau îndreptate zilnic emisiunile

În imagine: scrisoare de mulțumire primită de unii dintre redactorii Departamentului românesc al „Europei Libere“, la închiderea sediului de la München.

ascultate clandestin de milioane de oameni. „Europa Liberă“ și „Radio Libertatea“, înzestrate cu un enorm buget de funcționare, deveniseră subiectul de ură și de îngrijorare al nomenclaturilor comuniste și dictatorilor „roșii“, care calificau aceste posturi drept „cuiburi de trădători și spioni“.

Posturile de radio de la München erau cu atât mai supărătoare pentru călăuzele gândirii țărilor din Est cu cât Marx și Lenin, care au crezut că prevăzuseră totul, nu își închipuiseră că războiul undelor nu putea fi oprit de sarmă ghimpată sau de mitralierele de pe zidul Berlinului. Și pentru că

programele celor două posturi de radio reprezentau o provocare zilnică îndreptată împotriva monopolului partidului unic asupra funcționării gândirii cetățenilor, „geniali“ conducători ai partidelor comuniste nu au precupețit nimic pentru a reduce la tăcere vocile care dezvăluiau popoarelor din țările aservite colonialismului sovietic un alt adevăr decât cel impus de „cei mai buni fii ai poporului“. S-au folosit înțepăturile umbrelor otrăvite aplicate ziariștilor bulgari emigrați la Londra, acțiunile de „pedepsire“ contra Monicăi Lovinescu (la Paris) și altor colaboratori ai departamentului

românesc, bomba aruncată în interiorul departamentului ceh (la sediul „Europei Libere” din München), coletele capcană, măsurile de intimidare împotriva familiilor rămase în țară ale salariaților „Europei Libere”, în sfârșit infiltrările de agenți și alte acțiuni a căror execuție era uneori încredințată de Moscova oamenilor celebrului terorist internațional, Carlos.

Finanțate și dirijate în mod atât de eficace de puterea care avea să iasă învingătoare din războiul rece, aceste două posturi de radio au săpat din exterior cel mai formidabil dintre cele două sisteme totalitare care au marcat secolul nostru.

„Europa Liberă” – și de câte ori voi cita acest nume mă refer implicit și la celălalt post de radio american, „Radio Libertatea” care funcționa, așa cum am spus, în aceeași clădire din München – a fost un produs direct al războiului rece și rolul ei a durat cât a durat acesta, până la prăbușirea imperiului sovietic.

În 1950, autoritățile zonei de ocupație americană din Germania au decis crearea unui post de radio destinat informării popoarelor din Europa Centrală și de Est. Hotărârea a fost luată după ce Washingtonul constatare că instaurarea totalitarismului comunist în țările din acea regiune reprezenta o încălcare a acordurilor încheiate de învingătorii nazismului. El însemna de asemenea o amenințare militară și ideologică îndreptată împotriva lumii occidentale, precum și impunerea unui formidabil sistem de aservire și de cenzură a popoarelor, „recompensate” astfel pentru „eliberarea” lor de către armata roșie.

Riposta Occidentului – condusă de Statele Unite ale Americii – la această stare de lucruri a avut mai multe fațete: pe plan militar: Organizația

Tratatului Atlanticului de Nord; pe plan economic: Planul Marshall; iar pe plan ideologic și cultural: posturile de radio de la München, „Europa Liberă” și „Radio Libertatea”.

Un binemeritat renume

Departamentul românesc, compus din vreo 40 de redactori, crainici, tehnicieni și un contabil, funcționa sub conducerea unui director, răspunzător față de autoritățile americane de buna desfășurare a activității și de calitatea programelor. Printre numele directorilor care s-au succedat vreme de patru decenii în fruntea departamentului românesc de la München, trebuie menționate în mod deosebit acele ale lui Carol Davila, Ghiță Ionescu, Noel Bernard și Vlad Georgescu. Ascultătorii din România își aduc bine aminte de numele redactorilor care au asigurat neobosiți, cu pricepere și deseori cu avânt programele de actualitate politică românească în ultima fază a existenței „Europei Libere” la München: Șerban Orescu, N.C. Munteanu, Emil Hurezeanu, Mircea Iorgulescu, Ioana Măgură și Gelu Ionescu.

Pe lângă programele politice, erau difuzate și programele de știri externe, emisiunile religioase, culturale, științifice, sportive, de istorie și, mai rar, cronicile muzicale, artistice, și chiar filatelice, fiecare sub răspunderea unui redactor al departamentului, care utiliza și numeroase contribuții ale colaboratorilor externi. De mare și binemeritat renume s-au bucurat ani de zile cronicile trimise de la Paris de Monica Lovinescu și Virgil Ierunca.

Informațiile din România erau obținute, nu fără riscuri, e drept, chiar de la cetățenii din țările comuniste, și, mai ales, din presa

românească ce sosea regulat prin abonament, inclusiv din presa specializată, de difuzare restrânsă, cum erau publicațiile medicale sau științifice și, așa cum o face orice bună agenție de presă, din ziarele altor țări atunci când se întâmpla, de exemplu, ca un gazetar sovietic, un turist francez, un medic suedez etc., să își publice impresiile după o călătorie în România sau prin orice altă țară a lagărului socialist. Alt tip de informații mai era înregistrat – în acest caz cu mare băgare de seamă, pentru că nu se știa niciodată cu cine aveai de-a face cu adevărat, poate chiar cu un agent provocator – din indiscrețiile unor funcționari ai regimului trimiși în deplasare în Occident. Dacă se admitea, până la un anumit punct, tonul polemic, și în orice caz nu din partea redactorilor recent angajați, se evita cu grijă senzaționalul, comentariile semidocte sau xenofobe, precum și interpretările jignitoare la adresa vreunei religii sau a personalităților despre ale căror păreri se vorbea în emisiunile politice. Știrile cu caracter neobișnuit, surprinzător, erau verificate cu grijă și se renunța la difuzarea lor dacă nu prezentau garanția a cel puțin două surse serioase.

Nivelul de cultură generală, conștiința profesională, cunoașterea a cel puțin o limbă străină, modul de exprimare corect, constituiau tot atâtea condiții indispensabile acelei activități ziaristice care a asigurat, printre altele, reputația de prima mână a „Europei Libere” (și tot atâtea condiții, ne permitem să adăugăm, cruțt ignorare astăzi de o mare parte a lumii ziaristice din România postcomunistă). Ceea ce nu înseamnă că nu au scăpat uneori figuri de stil de felul „Începem programul cu un intermezzo de la Timișoara”, sau

„echipa de fotbal a Cetății Eterne”. Autorii unor asemenea perle au rămas multă vreme celebri printre noi.

Celălalt public

Așa cum, pe de o parte, istoria oficială propovăduia în România sub directivele P.C.R. și, de altă parte, istoria neoficială prezentată de postul de radio „Europa Liberă” ne apar astăzi ca două fețe deosebite ale Istoriei, întrucipând versiuni opuse ale aceluiași subiect prezentat în mod diferit aceleiași populații, tot așa, în interiorul chiar al clădirii „Europei Libere” de la München erau redactate zilnic două versiuni ale istoriei lumii comuniste, versiuni de data aceasta identice prin concepția și cadrul lor, dar destinate unui public diferit. Una, în orice caz cea mai cunoscută, și oricum singura ajunsă la publicul românesc, a fost și mai este și azi versiunea *orală* a programelor radiofonice, difuzată pe calea aerului și ascultată zilnic, odinioară, în zeci de mii de cămine. A mai existat însă și o altă versiune, scrisă, ce se concepea la „Europa Liberă”. Față de „verba volant” a emisiunilor radio, ea a fost „scripta manent”, cronică săptămânală a frământărilor și violentei istoriei a fostelor democrații populare.

Într-adevăr, clădirea din München a posturilor „Europa Liberă” și „Radio Libertatea” adăpostea și un mare Institut de cercetări, cu o direcție generală independentă de cea a posturilor de radio, împărțit, ca și acestea, pe departamente naționale. Aici exista însă o singură limbă de lucru, engleza, în care toți redactorii respectiv trebuia să contribuie cu textele lor, produs final al consultării unei voluminoase documentații în mai multe limbi.

Directorul general al Institutului de cercetări, „Research”-ul, era, când am sosit eu acolo în 1986, distinsul politolog britanic, George Urban, decedat în 1997. Revista săptămânală publicată de Institut – în limba engleză, cum am spus – *East European Research Bulletin*, conținea de regulă câte un articol consacrat unei teme de actualitate pentru fiecare din țările de după Cortina de Fier: politică, economie, diplomatie, foarte rar istorie, în afară de cazul analizei unor texte sau discursuri oficiale conținând flagrante deformări ale trecutului. Aici am lucrat eu în cea mai mare parte a anilor în care am trăit la München, împreună cu colegii Crisula Ștefănescu, Dan Ionescu, Paul Gafton și Vlad Socor, am asigurat redactarea textelor publicației amintite, precum și, în acest caz prin alternanța lunară a fiecăruia dintre noi, a rubricii „Romania”, integrată între rubrica poloneză și cea rusă, pe trei pagini duble.

Există și un buletin informativ, cotidian, denumit *Daily Report*, tipărit pe două coloane și pe hârtie verzuie, care conținea trei articole a câte 30-35 cuvinte fiecare, pentru fiecare dintre țările componând ansamblul lumii comuniste. Un buletin deci care reunea contribuțiile atât ale cercetătorilor Institutului de

cercetări de la „Europa Liberă”, cât și ale celor de la „Radio Libertatea”.

Buletinul săptămânal al Institutului de cercetări și foile verzi ale Raportului zilnic, urmele scrise ale „Europei Libere”, redactate în limba engleză, erau adresate prin abonament unui alt public, bineînțeles, decât acel compus din masele de ascultători anonimi ai postului de radio. Ele erau destinate acelor funcționari de la Departamentul de Stat din Washington care se ocupau de lumea comunistă, acelor institute, universități și biblioteci americane sau europene specializate în studiul lumii comuniste, și ambasadelor occidentale din capitalele țărilor comuniste. Influența acestui material scris a fost considerabilă, desigur nu în sensul subminării regimurilor totalitare, ci în acel al informării factorilor de decizie, mai ales americani.

Această scurtă prezentare a uncia din instituțiile de căpetenie ale războiului rece care a dus la prăbușirea comunismului în Europa nu trebuie să ne facă să uităm că au mai existat concomitent și alte posturi de radio asemănătoare, chiar dacă impactul lor nu a fost de aceeași magnitudine. Scriind aceasta mă gândesc în primul rând la BBC, de la Londra. ■

Pseudoistorie

Despre A.S. Pușkin, marele poet rus dispărut în urma unui duel, în anul 1837, se spune că a avut har vizionar. La cererea lui, previziunile sale în manuscris au fost păstrate de cazaci vreme de 150 de ani, până în anii 1980, când ele au ajuns la marele public. S-a aflat astfel că Pușkin a prevăzut revoluția din 1917 precizând că ea va fi urmată de o perioadă de trecere de la proprietatea privată la cea obștească, ce va dura 78 de ani și 182 zile (din 15 martie 1920 în 14 septembrie 1998). Această ultimă etapă se va încheia cu o nouă convulsie.

M. Nanu

• Numele indescifrabil era tocmai cel așteptat • „Celebrități medicale din Paris și Berlin“ • Pierzania consulilor francezi: nevestele române • Ion Brătianu forțează destinul • În fața nehotărârii regelui prusian, prințul Carol „caută în istorie o soluție“

Când anume s-a hotărât Hortense Cornu (Magazin istoric, nr. 7/1998) să acționeze în vederea susținerii candidaturii prințului Carol de Hohenzollern la coroana României nu știm cu exactitate. Cele mai sigure informații le avem din memoriile lui Ion (Iancu) Bălăceanu, agentul diplomatic al Principatelor Unite la Paris, numit de Locotenentă Domnească în acest post la 14/26 februarie 1866, în locul lui Vasile Alecsandri. Memoriile sale – Souvenirs de la vie politique et diplomatique 1848-1903 – inedite încă, se află la Biblioteca Academiei; câteva fragmente referitoare la revoluția din 1848 au fost publicate de Magazin istoric, nr. 8-10/1988. Nu mai puțin interesante sunt scrisorile diplomatului român adresate doamnei Cornu și ele se vor regăsi în cadrul acestui articol.

Bălăceanu povestește în memoriile sale despre relațiile cu publicistul francez Ubicini, care „călătorește și locuie în România... un prieten sincer al românilor și care publicase chiar lucrări favorabile cauzei românești“. Acesta îi sugerase ideea de a face cunoștință cu doamna Cornu. Așa a și făcut. Doamna Cornu era „o femeie trecută de 50 de ani, complet contrafăcută [machiată], dar dotată cu o inteligență ieșită din comun și cu un simț politic foarte profund“. De la acest „veritabil barometru politic“, Bălăceanu a aflat că Napoleon III era preocupat de vacanța tronului de la București, împăratul făcând propuneri în acest sens la doi

SORIN CRISTESCU

generali de ai săi, dar aceștia declinaseră politicos oferta imperială.

„Într-o zi – povestește Bălăceanu – doamna Cornu a venit să mă vadă și m-a întrebat ce ar crede guvernul român despre candidatura prințului Carol de Hohenzollern la tronul României? Acest prinț era fiul principelui Anton de Hohenzollern, actualmente guvernator militar al Prusiei Renane, cu rezidență la Düsseldorf...“

Bălăceanu a cerut imediat o audiență la Napoleon III, pe care îl cunoșcuse cu mai mulți ani în urmă și acesta l-a întâmpinat zâmbind: „Văd că doamna Cornu m-a trădat...“ În continuare, împăratul a repetat cele spuse de numita doamnă despre Carol, adăugând „că acest prinț manifestase în multe circumstanțe o vie simpatie pentru Franța“. Împăratul l-a autorizat pe Bălăceanu să transmită la București numele candidatului. Telegrama respectivă

a parvenit Locotenentei Domnești în ziua de 14/26 martie 1866: „Ministrul Afacerilor, Străine [francez] dorește să știe care va fi candidatul agreeat de România; indirect, dar

pozitiv, sunt informat că aici se dorește [numele indicat în telegramă era indescifrabil]. Mă autorizați să numesc aici acest candidat agreeat de Împărat și care ne va asigura concursul Franței?“.

Numele candidatului neputând fi descifrat, guvernul român a cerut lui Bălăceanu să repete telegrama și abia după sosirea acesteia, cei de la București au putut citi negru pe alb: Carol de Hohenzollern.

„Doctorul Charles acceptă tratamentul...“

Se pare că tot de la doamna Cornu a aflat și Ion C. Brătianu, care se afla de mai mult timp în Franța, că prințul Carol era pe placul lui Napoleon III. Și după cum știm, el s-a dus imediat la Düsseldorf, unde a ajuns la 18/30 martie, solicitând o audiență tatălui prințului, care i s-a acordat pentru ziua următoare. Și cum Carol însuși se afla în acele momente la Düsseldorf, i s-a aprobat și o discuție perso-

nală cu el. Despre această întrevvedere, *Memoriile regelui Carol I...* afirmă că s-ar fi încheiat fără ca prințul să dea un răspuns precis, deoarece nu știa nimic despre intențiile regelui Prusiei, șeful familiei Hohenzollern, de al cărui consimțământ depindea orice demers.

Avem însă două documente care arată cum a decurs această întrevvedere. Primul este o scrisoare a lui Iancu Bălăceanu către Hortense Cornu:

„Paris, 1 aprilie 1866
orele 11 noaptea
Doamnă,

Tocmai am primit din Berlin o telegramă astfel concepută: „Doctorul Charles acceptă tratamentul fără nici o condiție. A trecut imediat la consultări cu celebrități medicale din Paris și Berlin. Brătianu.“ Aceasta vrea să zică: „Charles de Hohenzollern acceptă coroana fără nici o condiție (de suzeranitate [otomană] și accept al Conferinței

[marilor puteri]). S-a angajat să se consulte cu Împăratul [Napoleon] și regele Prusiei.

Puneți prea mult interes, Doamnă, în cauza românească pentru a nu vă bucura de acest prim rezultat, care este de asemenea un mare pas făcut spre soluția pe care o căutăm cu toții.

Complicațiile parlamentare de la București și dizolvarea Camerei care a urmat m-au împiedicat să plec cu dl. Brătianu, dar el a convenit ca eu să mă duc la Berlin de îndată ce prezența mea va fi necesară acolo.

Am fost sigur că a patra ședință [a Conferinței puterilor garante desfășurată la Paris, în perioada 26 februarie/10 martie - 1/13 aprilie 1866, pentru a discuta situația din Principatele Unite] a avut loc ieri. Mi-a fost imposibil să aflu ceva despre ceea ce s-a petrecut, așa de bine este păzit secretul față de mine. Ce nenorocire că predecesorul meu [V. Alecsandri], căruia nu i se ascunde nimic la Ministerul Afacerilor Străine, nu vrea să-mi spună ceea ce știe! Se spune că dl. Drouyn de Lhuys [ministrul de externe francez] se gândește serios la rechemarea d-lui Tillos [representantul diplomatic al Franței la București], care devine tot mai insuportabil. De nu l-ar înlocui printr-un om care are rude printre noi [aluzie la baronul d'Avril, căsătorit cu sora lui I. Odobescu, care va fi într-adevăr numit în locul lui Tillos]. Ceea ce i-a pierdut pe toți consuli care și-au luat veste din Principate a fost faptul că imediat s-au identificat cu un partid sau cu o coterie. Acesta ar fi lucrul cel mai de temut într-un moment în care ies la iveală toate ambițiile...

Din această scrisoare rezultă clar faptul că felul în care Carol își prezentase intențiile nu-i mai lăsase lui Brătianu nici o îndoială. Dar ceea ce părea destul de simplu la început – un *da* al lui Carol – a devenit imediat o problemă extrem de dificilă: la 4 aprilie, a cincea ședință a Conferinței puterilor garante aprobă propunerea turcească prin care Principatele nu puteau alege decât un domnitor pământean. Mai mult,

„dacă majoritatea deputaților moldoveni din Adunare ar cere, ei vor avea posibilitatea să voteze separat de munteni. În cazul când majoritatea moldovenească se va pronunța contra Unirii, acest vot ar putea avea drept consecință separațiunea Principatelor”.

În aceste condiții, memoriul pe care principele Karl Anton-tatăl îl înaintase în aceeași zi regelui Prusiei, solicitându-i consimțământul pentru candidatura fiului său la coroana Principatelor, va rămâne două săptămâni fără răspuns.

S-a spus adesea că I.C. Brătianu...

Știm însă că la 5 aprilie cei doi Hohenzollerni, tată și fiu, au avut o întâlnire cu baroneasa Franque, la Rommersdorf, baroneasa fiind o apropiată a ministrului de Externe francez; semnalele primite de cei doi erau exclusiv negative. Cert este că la 8 aprilie Carol, înapoiat la Berlin, se prezintă personal la rege, dar acesta nu pomeneste nici un cuvânt despre România. În aceeași zi are discuții și cu Kronprinzul și cu fratele regelui, ambii dându-i sfaturi contradictorii.

Și poate că tratativele ar fi eșuat, dacă, în disperare de cauză, la 11 aprilie, I.C. Brătianu – întors la București – n-ar fi determinat Locotenenta Domnească să publice o proclamație către popor, recomandând alegerea prin plebiscit a principelui Carol de Hohenzollern ca domnitor al românilor, cu drept de

moștenire, sub numele de Carol I, fără a exista însă la acea dată un *accept oficial din partea candidatului propus!*

Declanșarea operațiunii faptul împlinit

Această veste a fost reprodusă de ziarele germane din 14 aprilie, punându-l într-o mare încurcătură pe Carol, devenit ținta tuturor întrebărilor curioase sau ironice ale camarazilor săi. În ziua următoare, Carol îi scria tatălui său (este al doilea document lămuritor despre întrevederea Carol-Brătianu din 31 martie):

„Scumpul meu tată!

Ieri îmi scriai că n-ai mai auzit nimic despre chestiunea [românească]; astăzi, noi și lumea întreagă știm mult prea multe. N-am fost deloc plăcut surprins ieri, când în toate ziarele am citit depeșa cunoscută, prin care, după cât se pare, problema noastră și-a găsit rezolvarea. Eu cel puțin consider că prin această precipitare chestiunea este din nefericire cu totul compromisă, căci această propunere ar fi trebuit să fie nu primul, ci ultimul atu de aruncat în joc; după cum am citit de curând în ziare, că în manevrele politice și intrigile de partid din Principatele Danubiene, Brătianu a pășit în prim-plan și un partid [evident, liberalii] l-ar dori înștalat ca domnitor, bănuiesc că o astfel de lovitură vine din partea lui; nu-mi vine totuși să-l cred atât de implicat. În discuția mea cu el [din 31 martie] mi-a și spus că s-ar putea ca, în caz de necesitate, să fiu proclamat, la care eu i-am replicat «Este imposibil fără consimțământul regelui» și el a răspuns «Îl veți avea». Acestea au fost ultimele cuvinte pe care le-am schimbat.

Ieri l-am căutat imediat pe col. Rauch [curierul lui Karl Anton pentru regele Wilhelm I] care avea deja instrucțiuni de la rege. Rauch era de asemenea neplăcut surprins și mi-a spus că trebuie să-mi iau concediu până se va lămuri ches-

tiunea, o idee care mi-a venit și mie la primirea acestei vești și te rog, scumpul meu tată, din tot sufletul, în scrisoarea ta să aduci la cunoștința regelui și această dorință a mea și, desigur, a ta...

Un eventual război [cu Austria] pare din nou amănând, dar chiar în cazul unei intervenții voi fi din nou imediat la datorie. Ar fi însă extrem de mult de dorit să pot pleca acum de aici, în primul rând datorită acestei chestiuni, în care nu mă pot angaja cu toată naivitatea, în al doilea rând datorită situației mele militare nenaturale de la regiment, pe care o pot suporta numai cu cel mai profund resentiment și care m-a deprimat îngrozitor. Este și dorința mea cea mai mare ca în timpul rezolvării acestei chestiuni să mă aflu în apropierea ta, ceea ce regele va considera cu siguranță că este cu totul firesc. Cum se vede această problemă din tabăra partidului dușman mi-o dovedește manifestarea prințului Friedrich-Karl, care habar n-are de toată afacerea, dar m-a salutat ca pe un turc [aluzie la poziția viitorului domn român față de Înalta Poartă].

Depeșele au produs mare valvă aici. Mă tem ca răspunsul regelui, pe care el îl amână cât mai mult posibil, să nu fie defavorabil și demersul tău să devină astfel foarte dificil. Eu sunt pregătit pentru orice și nu mă tem de nimic; dacă va trebui, mâine mă duc pe câmpul de luptă. Ceea ce mă determină decisiv să acționez în acest sens nu este ambiția după rang și onoare, ci vreau să încerc să rezolv această foarte grea misiune, de bunăvoie asumată și să fac onoare numelui nostru. Nu pentru că m-aș considera vrednic de o asemenea misiune, dar că, ajutat de Dumnezeu și bine intenționat, sper într-un rezultat fericit. Înțeleg perfect toată uriașă răspundere ce o iau asupra-mi, dar mă încred în forța mea tinerească. Dacă regele și tu, scumpul meu tată, voiți ca să mă hotărâsc, răspunsul meu este Da, presupunând că există securitatea politică din partea puterilor.

La fel i-am spus și lui Brătianu, cu mențiunea «dacă regele și tatăl meu își vor da consimțământul». Conform noilor depeș, plebis-citul se desfășoară în toată țara și după rezultate va veni încoace o nouă deputație în frunte cu un Sturdza, presupunând că aici nu se acționează împotriva. Aștept foarte încordat în zilele următoare decizia regelui și răspunsul tău; în orice caz, sper ca marți să pot să plec de aici [el scria într-o duminică] și să-mi petrec ziua de naștere la Düssel-

... și Ion Bălăceanu au fost oamenii cărora Carol le era foarte îndatorat pentru serviciile aduse

dorf. Să sperăm că acest schimb de scrisori nu va fi ultimul cuvânt rostit în această problemă.

Și nu a fost. Demersul românilor din țară a declanșat o vie activitate diplomatică din partea tuturor puterilor. Regele Prusiei s-a hotărât să răspundă și el la memoriul lui Karl Anton, cerând fiului acestuia „să rămână cu totul pasiv, deoarece sunt mari îndoieli, fiindcă Rusia și Poarta sunt până acum împotriva unui principe străin”. Carol răspunde, la rândul său, regelui: „Mă voi conforma întotdeauna dispozițiilor M.V.”. Așa făcuse și atunci când dorise să se căsătorească cu Anna Murat.

La 16 aprilie, Carol i-a scris din nou tatălui său:

„Scumpul meu tată!

Studiul istoriei Belgiei mi-a dat astăzi o idee a cărei realizare poate că nu este deloc de aruncat și de aceea trebuie să ți-o prezint, deoarece cu siguranță nu îți va dispăcea. Ideea este măreață și poate riscantă, dar cine nu riscă nici nu câștigă nimic.

Un popor întreg mă cheamă, cinci milioane m-au ales în unanimitate ca principe al lor; trebuie să urmez această chemare și cât mai repede cu putință să mă așez în fruntea acestui popor și să-i reprezint în afară cauza lui dreaptă. Momentul nu este cu siguranță cel mai nefavorabil.

Dacă vrei să mă ascuți, dragă tată, și să nu mă consideri un vizitor îți voi expune ideea mea.

Mă voi duce absolut incognito la Paris, mă prezint incognito la Împărat, îl rog pe acesta să-mi acorde protecția sa și cu încuviințarea lui mă duc la București, unde, după ultimele știri, voi fi primit cu mare entuziasm. Va face o puternică impresie faptul că am răspuns imediat chemării și m-am proclamat principe. În același timp va trebui să cer mâna prințesei von Leuchtenberg (Romanovski) prin care Rusia va fi câștigată pentru cauză. Austria, momentan, nu este de temut. Porții trebuie să i se plătească tributul și acesta va fi mai curând dublat, decât restrâns.

Dacă această lovitură va reuși, voi avea totul pentru mine. Bucuroș aș dezvoltat mai departe această idee, dar mai bine o fac prin viu grai. Cu totul altceva ar fi dacă va trebui să rezolvăm problema prin tratative... Regele pretinde că trebuie să rămânem pasivi, pentru că el târăgănează totul cu mare plăcere. Situația este însă într-atât de serioasă că trebuie să reflectăm asupra unei rezolvări favorabile. Dacă aș fi cu tine, dragă tată, aș avea atâtea să-ți spun, aș vrea atât de mult să stau de vorbă cu tine. Totuși, să nu crezi că mi s-a urcat problema aceasta la cap, mi-am păstrat firea întru totul, mă gândesc doar foarte mult la ea și caut în istorie să găsesc o soluție...

(Continuare în p. 44)

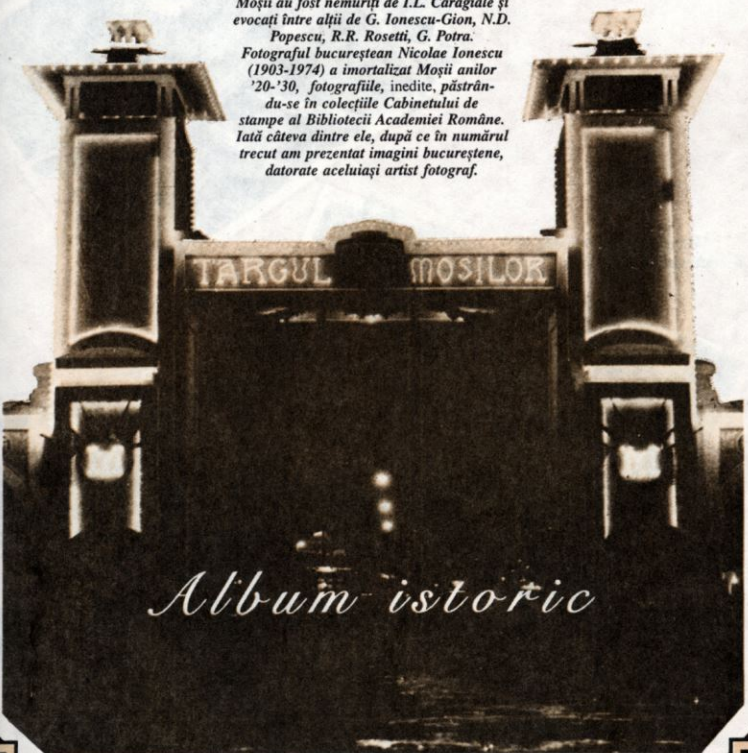
Moșii – sărbătoare de pomenire a morților, de origine geto-dacică, practică și de romani – a fost preluată și de creștinism și păstrată până în zilele noastre. Era un prilej, odinioară, de a se organiza târguri, unde se vindeau, pe lângă obiectele date de pomană de „sufletul morților” (oale, ulcele, străchini, linguri etc.) și alte lucruri necesare gospodăriei. Nelipsit în târg era și bălciul, unde lumea se distra, petrecea, copii și adulți laolaltă. În Capitală, Târgul Moșilor a constituit, până în anii '30 ai secolului nostru, centrul de atracție al bucureștenilor, mai ales în lunile de primăvară.

Era organizat în perimetrul actualei Piețe Obor, dar întinzându-se pe o suprafață mult mai mare. Începuturile sale nu se cunosc. Tradiția spune că după o luptă cu turcii în 1387, Mircea cel Bătrân a făcut o slujbă de pomenire a oștenilor căzuți, la marginea Bucureștilor, hotărând ca aceasta să se repete an de an. Și alți domnitori (Alexandru Mircea, Matei Basarab) sunt amintiți în legătură cu obiceiul pomenirii morților pe locul ce se chema Târgul de Afară (aflându-se dincolo de bariera răsăriteană a orașului). În sec. XVII, Târgul de Afară era deja cunoscut drept Târgul Moșilor, iar la începutul secolului XIX Grigore Ghica (1822-1828) l-a statornicit pe locurile unde a funcționat până în preajma celui de-al doilea război mondial. La Moși se vindea, se cumpăra, se bea, se mânca, se petrecea, erau jocuri de noroc, felurite distracții, trupe de circ, menajerii etc. Era însă și locul unde, până la același Grigore Ghica, aveau loc execuțiile celor condamnați la moarte. În secolul trecut, inaugurarea târgului se făcea în „Joia Moșilor”, în prezența domnitorului, a autorităților. „Moșii – nota Carol I, la 13 iunie 1867 – formează pentru oraș și împrejurimi un eveniment important. Chiar din sate depărtate, populația părănească se grămădește aici”. În secolul nostru, Târgul Moșilor s-a modernizat, diversi primari ai Capitalei îngrijindu-se să-l înzestreze cu edificii pentru expoziții, pentru diverse activități, cu instalații pentru distracții. Astfel, în 1924, Societatea „Luna Park” din Viena a adus la Moși o serie de instalații, precum Montagne russe,

Gădilici, Troleibuz, Zidul Morții.

Moșii au fost nemuriți de I.L. Caragiale și evocați între alții de G. Ionescu-Gion, N.D. Popescu, R.R. Rosetti, G. Potra.

Fotograful bucureștean Nicolae Ionescu (1903-1974) a imortalizat Moșii anilor '20-'30, fotografiile, inedite, păstrându-se în colecțiile Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei Române. Iată câteva dintre ele, după ce în numărul trecut am prezentat imagini bucureștene, datorate aceluiași artist fotograf.

Album istoric

Ursar (1925)

Montagne russe (1929)

*Vânzători de floricele
de porumb (1925)*

Florărese (1930)

*Aglomeratie
ca... la Moși (1925)*

*Elefantul Bimbo
de la circul Kludski (1928)*

Gratargiu (1929)

*Invitație la un
„Spectacol Oriental“ (1925)*

Jongler pe picioroange la Kludski (1928)

Scurtă

NATO

istorie

LĂPTARUL DIN OMAHA

„Este un simplu document, dar dacă ar fi existat în 1914 și 1939, cu sprijinul națiunilor care sunt prezente azi aici, eu cred că ar fi prevenit actele de agresiune care au dus la două războaie mondiale”.

Astăzi, când ne mai despart doi ani și trei luni de sfârșitul secolului – și al mileniului totodată – cuvintele de mai sus, rostite de președintele Truman la 4 aprilie 1949, la ceremonia semnării documentului care dădea naștere Organizației Tratatului Atlanticului de Nord, rămân încă adevărate.

Am văzut, în cele două episoade anterioare, cum și în ce context a apărut ideea creării Organizației și care au fost primii pași în realizarea ei. Să reluăm firul evenimentelor din vara anului 1948, din momentul în care „Grupul de lucru” a propus un memorandum recomandând încheierea unui acord colectiv de apărare. Documentul a fost primit în mod favorabil și Consiliul Consultativ al Tratatului de la Bruxelles a anunțat, la sfârșitul lunii octombrie 1948, o identitate completă de vederi în privința principiilor unui pact defensiv pentru zona Atlanticului de Nord.

Succesul s-a datorat laborioaselor negocieri desfășurate în vara aceluia an la Washington, într-un secret desăvârșit – cel puțin față de presă –, cerut mai ales de americani, aflați într-un an electoral. „Aceste discuții s-au ținut în cel mai mare secret – scria președintele Truman în memoriile sale. S-a aplicat un sistem special de securitate, astfel încât s-a distribuit doar materialul documen-

Dr. EUGEN PREDĂ

tar strict necesar. Curieri speciali transportau documentele. Discuțiile telefonice în care să se facă referiri la problemele abordate în cadrul conferinței erau interzise, iar comunicările telegrafice erau reduse la minimum. Doar un număr foarte restrâns de persoane aveau acces la documentele implicate”. Sistemul era același cu cel folosit de țările Tratatului de la Bruxelles în timpul negocierilor lor și urmărea să prevină scurgerea de informații către sovietici. Atmosfera în care s-au purtat negocierile era astfel descrisă de președintele Truman: „Rareori a

Albert Barkley și Harry Truman îl privesc pe secretarul de stat Acheson pregătindu-se să semneze Tratatul Atlanticului de Nord; în p. 34: Ernest Bevin punându-și semnătura pe același tratat (4 aprilie 1949)

stat în jurul unei mese un grup de diplomați – reprezentând șase națiuni diferite – și au vorbit cu o asemenea sinceritate deplină”.

Unul dintre diplomații americani care au participat la tratative, Théodore C. Achilles, își amintește și el: „Pe toată durata lor, negocierile au avut un caracter cât se poate de informal. Erau purtate de un grup mic, la nivel de lucru, așezat în jurul unei mese mici, înfruntând vara de la Washington. Era o «diplomație doar în cămașă», la propriu și la figurat. Există o dorință foarte puternică de a ajunge la un acord și de a găsi cele mai bune răspunsuri mutual acceptabile. Derick Hoyer Millar, pe atunci ministru la Ambasada Marii Britanii, ulterior Lord Inchyra, a inițiat ceea ce va fi cunoscut drept «spiritul NATO». Într-o zi, a făcut o propunere pe care noi, ceilalți, am criticat-o cu severitate, dar în mod constructiv Derick a replicat: «Foarte bine. Acestea au fost instrucțiunile mele. Am să spun Foreign Office-ului că mi-am încercat serviciul și am fost doborât și voi cere instrucțiuni potrivit cu cele pe care le-am convenit». Hickerson [directorul Biroului pentru afaceri europene din Departamentul de Stat] a mai adus o contribuție. El a susținut că Tratatul trebuia scris într-o limbă atât de simplă, încât «chiar și un lăptar din Omaha să îl înțeleagă». În mod inconștient, «lăptarul din Omaha» a devenit nașul stilistic al Tratatului”.

Principala dificultate provenea din faptul că europenii – în special francezii – doreau un angajament cât

mai puternic și cu o durată cât mai lungă, în vreme ce americanii; deși de acord în principiu, erau constrânși de ceea ce Administrația și senatorii care se arătau favorabili proiectului considerau că ar fi acceptat Congresul.

Articolul 5, cel care specifica obligația de a răspunde unui atac armat, a fost cel mai disputat. Au fost necesare multe ședințe ale „Grupului de lucru” și consultări cu ministerele de externe pentru a ajunge la formula finală. Cuvintele „acele acțiuni care sunt considerate necesare” au fost introduse la cererea senatorilor americani pentru că în Constituția S.U.A. se prevedea că doar Congresul putea declara război. Cuvintele „numaidecât” și „incluzând și utilizarea forțelor armate” aveau menirea de a sublinia angajamentul executivului american că va acționa imediat, cu speranța că și Congresul avea să susțină acțiunea, în cazul în care nu era vorba doar de un incident, ci de un război în toată regula.

„Națiunile Tratatului de la Bruxelles doreau ca Tratatul Atlanticului de Nord să prevadă că, dacă un membru era atacat, ceilalți membri vor furniza întregul ajutor militar și orice alt fel de ajutor le stă în putință. Ceea ce, desigur, implica intrarea în război. Delegația noastră – scrie președintele Truman – a fost instruită să adopte poziția că aceasta era o obligație pe care, ținând cont de Constituția noastră, nu eram pregătiți să ne-o asumăm. Canada a propus un compromis. Potrivit lui, în cazul unui atac împotriva unui stat participant la Tratat, ceilalți membri ai Alianței îl vor considera ca fiind îndreptat împotriva lor. Dar în loc ca aceste state să fie implicate imediat în război, compromisul prevedea că fiecare națiune trebuia să acorde ajutor victimei potrivit propriilor proceduri constituționale. Mai clar spus, asta însemna că exista o obligație de a acorda tot ajutorul posibil, dar subordonată procedurilor constituționale din fiecare țară”.

Odată rezolvată această problemă, s-a pus alta: unde trebuia să se

producă acel atac armat pentru ca să se aplice prevederile Articolului 5. Evident, tratatul acoperea zona din Europa și America de Nord de unde proveneau țările participante, cu spațiile lor aeriene și zonele maritime aferente. Dar în afară de statele deja angajate în negocieri, care altele ar fi fost bine să mai participe întărind astfel securitatea comună? Dar posesiunile de peste mări încă sub statut colonial? Avuseseră deja loc tatonări ale altor guverne, angajându-se chiar discuții bilaterale. Existase, de la început, un consens că Norvegia, Danemarca, Suedia și Islanda ar fi fost aliați de dorit. Statele Unite insistaseră foarte mult pentru atragerea acestor țări. Și nu numai datorită dorinței lor democratice și pentru nevoia de a asigura flancul nordic al Europei, ci și pentru conceptul „pietrelor pentru pâine”. Pe atunci, avioanele nu aveau o rază de acțiune prea mare și aviația americană ar fi avut nevoie, pentru a interveni pe un teatru de luptă european, de baze de escală în Groenlanda (teritoriu danez), Islanda și insulele Azore. Cele din urmă aparțineau Portugaliei. Tară care a fost la început reticentă, dar a acceptat până la urmă viziunea „atlantică” a Tratatului, renunțând la temerile ei că Franța și Marea Britanie i-ar fi vizat posesiunile coloniale. A fost invitată și Irlanda, dar atunci când ea a condiționat participarea de problema Ulsterului, s-a renunțat.

Prezența Italiei a fost controversată și mai multe guverne s-au

opus. Chiar și în Statele Unite a circulat părerea că Italia se găsea dincolo de cadrul propriu-zis al unei Alianțe atlantice, accesul ei deschizând porțile pentru aderarea și a altor națiuni. Tropicul Racului a fost linia geografică adoptată drept graniță sudică a Alianței pentru a împiedica implicarea vreunei părți din Africa sau a țărilor de pe continentul american aflate la sud de S.U.A.

Britanicii, francezii și danezii și-ar fi dorit prevederea unei forme de angajament pentru acordarea unui ajutor în cazul unui atac îndreptat contra posesiunilor lor de peste mări. S-au lămurit repede că o astfel de prevedere n-ar fi căpătat vreodată acordul Congresului S.U.A.

Europenii nu s-au arătat entuziasmați de includerea unor prevederi pentru cooperarea în alte domenii decât cel militar, cu excepția unui interes francez pentru o eventuală cooperare culturală. Propunerea canadiană de a include în Tratat Articolul 2 a stârnit numai proteste. Iată prima frază a acestuia: „Părțile vor contribui la dezvoltarea în continuare a relațiilor internaționale de pace și prietenie prin întărirea instituțiilor lor libere, prin realizarea unei mai bune înțelegeri a principiilor pe care aceste instituții se întemeiază și prin promovarea condițiilor de stabilitate și bunăstare”.

David Acheson, președintele lui Atlantic Council din S.U.A. și fiul fostului secretar de stat Dean Acheson spunea, într-o conferință ținută în acest an în Marea Britanie, că Articolul 2 a fost considerat inițial „rățușca cea urâtă” a tratatului. Și cita din memoriile tatălui său: „Senatorii au considerat că versiunea inițială a mers prea departe. Propunerea canadiană ne implica în cooperarea culturală, economică și socială. Senatorii s-au opus cu tărie. Astăzi, consideră David Acheson, Articolul 2 și-a căpătat deplina importanță, «rățușca cea urâtă» a devenit o lebădă, acum când apărarea comună nu mai constituie imperativul major al Alianței”.

(Continuare în p. 52)

Cronici paralele la secolul

Cronici paralele la secolul

SECOLUL CINEMATOGRAFIEI

HENRI DONA

Cititorii noștri au remarcat că, începând cu luna mai 1998, revista Magazin istoric publică o microcronică a secolului XX, cu date și evenimente importante sau mai neobișnuite petrecute în veacul nostru. În perspectiva finalului de secol și de mileniu, fidel menirii sale de a informa cât mai complet despre ce a fost semnificativ în trecutul apropiat sau

depărtat, Magazin istoric înțelege să inițieze în anii ce au mai rămas până în momentul istoric 2000 o

suită de Cronici paralele, rememorând esențele acestui secol cu totul tulburător.

Începem seria Cronicilor paralele cu evocarea umbrei secolului XX, cea care-l va fixa în eternitate prin miliarde și miliarde de imagini.

Istoria de până acum a cinematografiei coincide în coordonatele ei temporale cu istoria secolului XX. Chiar dacă primii muguri ai producției cinematografice au apărut în ultimii patru-cinci ani ai secolului precedent, constituirea ei, ca artă de sine stătătoare, ca o componentă majoră a culturii mondiale este proprie secolului XX. Afirmția rămâne valabilă și dacă acceptăm teza conform căreia secolul XX începe, de fapt – din punct de vedere al spiritului, al mentalităților, al ritmului de desfășurare – odată cu primul război mondial (1914-1918). Până în 1914 cinematografia n-a făcut decât să-și caute și, treptat, să-și identifice procedeele de lucru, demersurile proprii, să se desprindă de condiția de distracție de bălci, care i-a marcat începuturile, și să tatonaze drumul spre o expresie artistică originală.

Raporturile dintre arta cinematografică și secolul nostru nu se reduc însă, bineînțeles, la un paralelism temporal. Fără să cădem în plasa unui determinism schematic, e o banalitate să constatăm în ce uriașă măsură istoria secolului nostru (eve-

nimente, personalități, mentalități, mituri și comportamente) se reflectă în creațiile cinematografice și, în același timp, cât de intens acționează filmul asupra vieții contemporane, în cele mai variate forme: propagandă explicită sau implicită pentru anumite valori sau contravalori, atitudine critică – uneori de o ascuțime inegalabilă – față de unele stări de fapt, prejudecăți și închistări dogmatice față de formele variate ale degradării sociale sau individuale, față de falsele valori și de pozițiile antiumane (atât de frecvente în anii noștri), promovarea unor anumite stiluri de viață, a unor gusturi sau modele (uneori, trebuie să recunoaștem, de o calitate discutabilă).

Am putea spune, fără a exagera și fără a greși prea mult, că este imposibil de a evalua în amplitudinea și profunzimea necesare fenomenele istoriei contemporane, fără a face apel la filmele care au

Colaboratorul nostru, încă de la începuturile revistei, Henri Dona, cunoscut ziarist și profesor de ziariistică, a fost – după o îndelungată activitate la *România liberă*, Radiodifuziune, *Flacăra* – director la Arhiva Națională de Film.

Ingrid Bergman a fost de două ori Ioana d'Arc (în 1948 și 1954)

Erich von Stroheim în *Iluzia cea mare*, de Jean Renoir (1937)

înregistrat, precedat sau evocat aceste fenomene. Această constatare se referă, bineînțeles, nu numai la așa-numitele documente (conștienți de posibilitățile – de altfel, larg folosite – de manipulare și trucare, posibile și practicabile în legătură cu orice tip de document), ci, poate chiar în primul rând, la filmele artistice.

Un singur exemplu: filmele inspirate din tragediile celor două războaie mondiale și ale conflictelor adiacente – de la *Iluzia cea mare*, al lui J. Renoir, *Cei patru din infanterie*, al lui G.W. Pabst, sau *Pe frontul de vest nimic nou*, de L. Milestone, până la *Roma, oraș deschis*, al lui R. Rossellini, *Bătălia drumului de fier*, al lui R. Clément, *Lista lui Schindler*, al lui S. Spielberg, sau *Vânătorul de cerbi*, al lui M. Cimino au contribuit și contribuie probabil mai mult decât cărțile de memorii (ca să nu mai vorbim de studiile științifice) la păstrarea vie a acestor tragedii în memoria colectivă a umanității.

„Cinematograful este și o industrie”

Un exemplu caracteristic pentru calitatea cinematografului de fenomen tipic al secolului XX îl constituie impactul tehnologiei asupra creației filmice. S-a spus – și pe bună dreptate – că veacul care se va încheia în curând este și secolul celor mai profunde răsturnări (și, implicit, al celor mai mari progrese) tehnologice. Evident, toate artele (ca să nu mai vorbim de celelalte domenii, ale creativității umane) au resimțit într-o oarecare măsură acest impact, dar el

nu a atins decât în mică proporție miezul propriu-zis al creației și s-a rezumat mai ales la unele aspecte exterioare, la formule și mijloacele de comunicare.

Fenomenul e valabil și în ce privește literatura, muzica sau artele plastice. Sensibil altfel stau lucrurile dacă ne referim la cinematografie, născută, să nu uităm, datorită, în primul rând, unor progrese tehnice de la sfârșitul veacului XIX. Ar fi de ajuns, de pildă, să amintim apariția sonorului, care împarte istoria artei filmului în două. Unii teoreticieni consideră chiar că se poate vorbi de două arte deosebite: cea a *filmului tăcut* (sintagma e întru totul preferabilă celei de *film mut*, care ar presupune un handicap, o lipsă, ceea ce nu e cazul) și cea a filmului sonor. Și alte cuceriri tehnice ulterioare – cum ar fi, de pildă, introducerea culorii sau folosirea nu ca adjuvant, ci ca element constitutiv principal al „efectelor speciale” sau al imaginilor virtuale – au avut și au un impact direct asupra fizionomiei artistice a filmelor.

Nu putem omite nici faptul că filmul artistic n-a fost practic niciodată o creație individuală, așa cum se întâmplă îndeobște în cazul celorlalte arte, deși conceptul de „autor”, denumind în general, regizorul, este perfect valabil, el semnificând conceptorul și strategul întregului proces de creație. În plus, producția oricărui film, oricât de modest ar fi acesta, presupune mobilizarea unor importante resurse economico-financiare, desfășurarea unei performante activități manageriale, o prospectare atentă a pieței, o susținută (și foarte costisitoare) campanie publicitară, într-un cuvânt, o activitate multilaterală, tipică pentru întreprinderile moderne și total deosebită de structurile meșteșugărești, caracteristice, ieri ca și azi, celorlalte arte.

Pentru a-și realiza operele, un Picasso, de pildă, n-a avut nevoie nici de o armată de mii de specialiști ultracalificați, nici de instalații complexe de înaltă tehnicitate, nici de finanțarea corespunzătoare acestor mari desfășurări de forțe, nici de campanii promoționale, în timp ce, să

zicem un Orson Welles (ca să alegem un corespondent întru genialitate al marelui pictor spaniol) a avut nevoie de toate acestea, uneori (rareori) le-a putut reuni, alteleori nu (și opere care ar fi putut marca istoria artei au rămas doar în stare de proiect), pentru ca până la urmă să fie zdrobit de legile implacabile ale economiei de piață, precum cu câteva decenii în urmă un alt regizor genial, Erich von Stroheim.

Se confirmă astfel încă o dată justetea formulării lui Malraux, după care cinematograful nu este numai o artă, ci și o industrie.

Între realitate și artă

În condițiile în care cinematografia constituie una dintre expresiile emblematiche ale secolului nostru, este fără îndoială interesant de urmărit raportul complex dintre realitatea istorică și creația cinematografică. Dintru început, trebuie, credem, să precizăm că nu e vorba de un raport între cauză și efect, că filmul – ca și orice act artistic – nu este o ilustrare plată, o reflectare „fidelă” a realității. Are dreptate cunoscutul cineast francez J.L. Comolli când observă: „Împărtășind secretul oglinzilor, cinematograful se străduiește să ne facă să credem că reflectă ceea ce este, când de fapt el realizează ceva mult mai important: construiește ceea ce va fi”.

Lord Lawrence Olivier, personaj istoric în numeroase filme celebre – aici cu Vivien Leigh (a doua soție), alături de care a jucat în *Lady Hamilton* rolul amiralului Nelson

Gérard Philipe și Gina Lollobrigida în *Fanfan la Tulipe*

Iar un alt filosof francez, P. Rancière, vorbind despre ceea ce el numește „filme instrumentalizate” (adică aflate sub influența unei ideologii politice, morale, religioase sau, pur și simplu, a ideologiei distracției), subliniază că „mecanismele reprezentării (în cazul filmelor realmente artistice – n.n.) rezistă «mesajului», îl ocolesc și îl subminează”.

Cu aceste câteva precauții principale, putem privi „implicarea în secol” a cinematografului, în câteva zone semnificative.

În S.U.A., de pildă, caracteristica de început este necesitatea de a satisface un consum de masă, în condițiile unei societăți în plină expansiune, marcată și de eterogenitatea componentelor ei și de un accentuat și irezistibil pragmatism. Filmul de „artă”, filmul destinat elitelor intelectuale nu s-a născut și nu se putea naște în Statele Unite ale începutului de secol (ceea ce nu înseamnă, desigur, că cinematograful american n-a dat nenumărate capodopere, că nu s-a situat, mai tot timpul, în fruntea creației cinematografice mondiale).

În anii războiului și în anii '20, după decenii în care avalanșe de imigranți s-au revărsat asupra Americii, țara, națiunea își căuta o identitate. Multe din filmele acelei perioade (dar și din deceniile următoare) încearcă să jaloneze tărâmul unei istorii proprii, prima treaptă spre definirea identității. Apar

atunci opere capitale precum creațiile lui Griffith: *Nașterea unei națiuni* și *Intoleranța*.

E interesant de observat cum în mod sincron cu mentalitatea societății americane, viziunea lui Griffith oscilează între abordarea „sudistă” (în mare măsură rasistă) din *Nașterea...* și spiritul de toleranță, afirmat contrapunctiv în *Intoleranță*.

Așa se manifestă și societatea americană, caracterizată prin alungarea de pe pământurile natale a populațiilor indigene, prin persecutarea și marginalizarea negrilor abia ieșiți din sclavie, dar și prin politica porților deschise pentru toți asupriții și exploatații lumii, pentru toți cei ostraciți din cauza convingerilor lor religioase sau politice, într-un cuvânt printr-o atitudine de toleranță neegală în lumea de atunci.

Căutarea frenetică a unei istorii proprii a dat naștere și celui mai caracteristic dintre genurile cinematografice americane, și anume, westernului, saga cuceririi vestului cu cow-boy-ii, pistolarii, șerifii, fermierii și tâlharii ei, cu turmele, diligențele și saloon-urile atât de caracteristice. E o altă istorie decât cea clasică, pe care o învățăm în școli, noi, europenii, e o istorie a oamenilor de rând, fără regi, prinți, înalți demnitari, o istorie dominată de fascinația preeriei, de individualism, de violență.

O altă trăsătură caracteristică a acelor ani de început ai cinematografiei americane este înflorirea burlescului, marcat

de opere excepționale și de personalități de talia unor Chaplin, Langdon, Buster Keaton, Harold Lloyd, mai târziu Laurel și Hardy (Stan și Bran) și, ulterior, frații Marx.

De un caracter eminamente popular, burlescul este o expresie a libertății revendicate și parțial câștigate de masele de oameni simpli, aflați în prima sau a doua generație a procesului de americanizare, a anticonformismului (țintele satirei sunt polițiștii și celelalte autorități, „burghezii cumsecade”, dar și normele constrângătoare ale vieții publice). Spre deosebire de filmul comic european din aceeași vreme, burlescul american este impregnat de o anumită violență (personajul Charlot nu este lipsit de o bună doză de ferocitate, ca să nu mai vorbim de eroii întruchipați de frații Marx). Dar, în esență, așa cum aminteam înainte, burlescul rămâne o expresie a libertății (de gândire, de atitudine) dezlanțuite, a unei anumite vioișii în conflict cu tabu-urile sociale.

Când vremurile se schimbă, când la orizont apar norii negri ai „marilor depresiuni”, cu profundele ei tensiuni economice, morale, sociale, filmul american se orientează spre dramele sociale, spre poveștile cu gangsteri.

În altă parte a lumii, Germania anilor '20 trăiește, după înfrângerea în primul război mondial, una din cele mai profunde crize din istoria ei, criză nu numai economică (cea mai răvășitoare inflație cunoscută vreodată pe continentul nostru și un șomaj în plină expansiune), ci și morală și politică, caracterizată prin prăbușirea valorilor Germaniei imperiale, destrămarea țesutului so-

Scenă din *Ivan cel Groaznic*, creația lui Serghei Eisenstein

Cenușă și diamant (1958), în regia lui Andrzej Wajda, recent distins la Veneția pentru întreaga sa creație

cial, creșterea tendințelor extremiste, atentele și mișcări de stradă.

E o atmosferă pe care o găsim transfigurată artistic în filme ce se înscriu sub semnul tendințelor expresioniste (de-o școală expresionistă în înțelesul clasic al termenului e mai greu să vorbim). Sunt filme care cultivă nelineitatea paroxistică, oroarea, dedublarea personalității umane și ai căror eroi sunt sau omul măruț (*der Kleine Mensch*) sau ființe diabolice, ca Dr. Mabuse sau Nosferatu, atunci când nu fac referință direct la tulburii mituri germanice sau din alte zone ale Europei Centrale.

Ceea ce zguduie în aceste filme (semnele de mari maeștri, cum au fost Lang, Murnau, Pabst, Wiene, Leni și, într-o măsură, romanul Lupu Pieck) este premoniția unei apropiate dominații a forțelor răului, premoniție confirmată câțiva ani mai târziu în 1933, prin cucerirea puterii de către nașiști.

În Rusia, artiștii de valoare excepțională precum Eisenstein (*Cuirasatul Potemkin*, *Octombrie*, *Linia generală*), Pudovkin (*Mama*, *Sfârșitul Sankt-Petersburgului*, *Furtună peste Asia*), Dovjenco (*Zvenigora*, *Arsenal*, *Pământul*), Dziga Vertov (seria de documentare „Kino-Glaz”), alături de care trebuie amintiți Kuleșov, Iutkevici, Donskoi și mulți alții, încearcă să surprindă și să transfigureze marile transformări prin care trece lumea în care trăiesc, ea exprimă speranța în înfăptuirea utopiei. Este, am putea spune, perioada coexistenței pașnice (și rodnice, într-o largă măsură) din-

tre marii artiști și ideologia dominantă. Coexistență, care, după cum știm, avea să ia sfârșit destul de curând. Uneori cu consecințe grave (pe plan creativ, dar nu numai) pentru multe dintre stelele anilor '20 și începutul anilor '30.

După 1930, lumea este zguduită de grava criză economică și de ascensiunea fascismului. E vremea filmelor de critică socială (un prototip ar putea fi *Fructele*

mâinii de J. Ford), dar și a acelor care sub apăsarea vremurilor se întorc spre poezia omului simplu. În Franța asistăm la înflorirea „realismului poetic”, în care se înscriu un J. Renoir sau un Marcel Carné, curent strâns legat de nădejdele înfricate de Frontul Popular. În Statele Unite, speranțele puse în „New Deal”-ul rooseveltian, cu apelurile sale la munca cinstită, la onestitatea și spiritul civic al omului de rând, la tenacitatea, pragmatismul și optimismul cumpănit, caracteristice americanului își găsise ecoul în numeroase filme, printre care se remarcă cele ale lui F. Capra, care impun un nou personaj tipic: „băiatul bun”, înfrunchipat în creațiile unor actori de primă mână, cum ar fi Gary Cooper, James Stewart sau Henry Fonda. Dar acest optimism măsurat, care impune și, în noul gen, apărut ca urmare a victoriei sonorului, comedia muzicală se înfruntă în realitate și, bineînțeles, și în filme, cu nelineitatea crescândă în fața spaimelor care amenință planeta, în fața iraționalului care pare că se pregătește să pună iarăși stăpânire pe mințile și pe faptele oamenilor. E vremea în care filme croite în jurul unor personaje ca Dracula, monstrul lui Frankenstein, sau King Kong cuceresc o mare audiență la publicul spectator.

Și, în fine, anii '30 sunt anii în care se accentuează caracterul industrial al cinematografului, în care marile companii își impun legea pe piață (și, implicit, și asupra creației propriu-zise), în care se dezvoltă așa numitul *star-system* prin care, de fapt, marile vedete sunt impuse ca mărfuri de lux, după toate regulile economiei de piață.

În înfruntare cu lumea de azi

Anii de după cel de-al doilea război mondial reprezintă o perioadă de profunde mutații, atât în ce privește tematica (mult îmbogățită și diversificată), cât și modalitățile de expresie ale artei cinematografice.

Un moment de cotitură l-a reprezentat, de pildă, apariția neorealismului italian (Visconti, Rossellini, De Sica, Lizzani, De Santis, Germi și mulți alții), care nu numai că a pus capăt unei lungi perioade de somnolență și conformism a cinematografului italian, dar a și impus cu violență o nouă și revoluționară abordare a dramelor cotidiene ale oamenilor simpli, eroi anonimi ai unui formidabil impact cu tragediile istoriei (dictatura, războiul, lupta de eliberare antifascistă, prăbușirea vechilor structuri și tradiții, conflictele sociale tot mai acute). Neorealismul s-a ridicat vehement împotriva cultului vedetelor (deși, printr-una din acele „viclenii ale istoriei”, de care nici cinematografia nu e scutită, a impus la rândul lui o altă galerie

Hiroshima: dragostea mea, de Alain Resnais (1958)

Actorul Liam Neeson, eroul din filmul lui Spielberg
Lista lui Schindler (1996)

de vedete, unele dintre ele de anvergură mondială), mergând uneori până la refuzul folosirii profesioniștilor.

Cu două decenii mai târziu, în Franța de astă dată, o altă mișcare zguduia vechile conformisme cinematografice. „Noul val” își propunea în primul rând afirmarea unei autentice identități filnice, fără concesi fața de tentațiile literaturizante sau picturale, manifestându-se în acest fel ca o veritabilă criză de maturitate a artei cinematografice.

Perioada postbelică se caracterizează și printr-un proces agresiv de mondializare. Pe prim planul producției cinematografice pătrund țări altădată cu o pondere minoră în acest domeniu, cum sunt Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, țările scandinave, Iugoslavia, India, Hong Kong și, pe unul dintre primele locuri Japonia. Alături de cinematograful italian asistăm și la renașterea celui german, la o nouă tinerețe a filmului englez, prin școala Free Cinema, la o a doua epocă majoră în istoria cinematografului sovietic, la un boom al cinematografiilor altădată considerate exotice cum sunt cele japoneze, indiene, sud-americane, australiene, neozelandeze, și, nu în ultimul rând, al celei africane (având ca poli Egiptul, Tunisia, Senegalul, Burkina Faso sau Nigeria), pentru ca mai recent să asistăm la triumful cinematografiei

chineze, parcă abonată la marile premii ale celor mai importante festivaluri internaționale.

Poziția predominantă a filmului american s-a accentuat în ultimii ani datorită atât ponderii crescânde a Statelor Unite pe plan politic și pe plan economic, cât și adecvării tot mai sensibile a industriei cinematografice americane la cerințele economiei de piață, în plin proces de mondializare. Semnificativă este și dezvoltarea caracterului pluralist al producției americane. Din studiourile (care de mult nu se mai reduc doar la Hollywood) americane ies și filme de un intelectualism rafinat, cum sunt cele ale lui Woody Allen, și soap-opere, și filme profund angajate politic (precum cele referitoare la trauma națională provocată de războiul din Vietnam sau la conflictele inter-rasiale), ca și filme pur evazioniste și gigantice „block-busters” și producții ale independențelor non-conformiste ca și o adevărată avalanșă de thrillere, de melodrame, de horror-uri, de filme de science-fiction, erotice etc.

* *

În această scurtă trecere în revistă, am evocat mai ales tendințele care pot fi mai ușor corelate cu preocupările și mentalitățile legate de timp și spațiu. Aceasta nu înseamnă că nu există opere care apar parcă mai depărtate de marile fluxuri ale evenimentelor, în care întrebările istoriei sunt mai voalate, cu care transfigurarea artistică se lasă mai greu decriptată. E de ajuns să ne gândim la creațiile cele mai reprezentative ale unor mari maeștri, ca Dreyer, Hitchcock, O. Welles,

Mizoguchi, Ingmar Bergman sau Fellini.

Dar, în fond, și în aceste opere răsună, pentru cine știe să asculte, ecourile vremii în care au fost concepute, iluziile, neliniștile, durerile care caracterizează condiția umană, cu veșnica și mereu diferita ei confruntare cu istoria.

Mai există și o altă abordare, liniară, care trebuie evitată. E evident că libertatea de creație, competiția nestânjenită a valorilor constituie elemente cruciale pentru înflorirea artei, în general, și deci și a cinematografului în particular. Dar, iată, asistăm la un aparent paradox. Multe filme se dovedesc de mare valoare, deși produse în condițiile subordonării totale a cinematografului instituțiilor statului totalitar, ideologiei dominante.

Așa au fost, cum aminteam deja multe din creațiile epocii de aur a cinematografului sovietice. Unele dintre ele pot fi, la o privire superficială, înscrise direct în categoria producțiilor de propagandă. Și totuși... Că mulți dintre marii artiști ai acelei epoci au adunat sub presiunea dictaturii și numeroase proiecte eșuate, filme întrerupte sau ciopârțite de cenzură, e o altă poveste. Rămân capodoperele.

Mai mult, din păcate, până în momentul de față, creațiile rusești beneficiind de recenta deschidere democratică, dintre care unele absolut remarcabile, nu se ridică la valoarea artistică a multor opere realizate în condițiile opresiunii totalitare.

De fapt, același fenomen îl putem înregistra în țările foste comuniste. Unde sunt (deocamdată) filmele de

Scenă din primul film istoric românesc,
Independența României (1912)

valoarea celor create sub dictatură de un Wajda, Kavalericovici, Miklos Lancso, Forman, Passer, Menzel etc.?

Mai mult, filme explicit și direct propagandistice, care-și propun și realizează apologia unor ideologii odioase, reușesc să înfrunte, datorită valorii lor, anii și deceniile. E de ajuns să ne gândim, de pildă, la apologia, Ku-Klux-Klanului în capodopera lui Griffith *Nașterea unei națiuni* sau la mai recentul (de acum 63 ani!) *Triumful voinței* de Leni Riefenstahl, adevărat imn închinat lui Hitler și nazismului.

Că nu se poate stabili un raport simplist de la cauză la efect, între regimul politic (respectiv, nivelul de libertate și comunicare) și valoarea artistică a filmelor ne-o demonstrează, printre multe altele, două exemple. Este unanim admisă de către toți specialiștii în materie că una dintre cele mai fertile perioade din întreaga istorie a cinematografiei fran-

ceze este cea... a ocupației hitleriste (toate sondajele în rândurile criticilor și ale publicului, indică *Les enfants du Paradis*, opera lui M. Carné, din 1943, drept cel mai bun film francez al tuturor timpurilor), în pofida terorii, care apăsa asupra Franței ocupate, în pofida absenței unui mare număr de regizori și actori marcanți, unii refugiați peste ocean, alții ascunși în cea neagră clandestinitate ca, de pildă, în cazul filmului lui Carné, Al. Trauner (autorul decorurilor), și J. Cosma (autorul muzicii), care, lucrând la film, se așteptau în fiecare moment să fie descoperiți și trimiși spre lagărele de exterminare).

Un alt exemplu îl putem găsi în Iranul zilelor noastre. Cu toată sufocanta cenzură fundamentalistă, cu toate îngrădirile de tot felul, filmul iranian contemporan s-a impus în mari competiții internaționale, ca și pe piața mondială. Regizorul iranian Abbas Kiarostami este considerat, pe bună dreptate, unul dintre cei mai interesați cinești contemporani.

Situația cinematografiei la acest sfârșit de (prim) secol este contradictorie. După toate calculele științifice și logice, dominația tot mai largă și mai profundă a noilor canale de comunicare (televiziunea prin cablu, videocasetele, video-discurile, internet) ar trebui să conducă la o restrângere severă a vechilor canale și, în primul rând, a numărului sălilor de cinema și, implicit, a numărului spectatorilor.

Și chiar așa s-au petrecut lucrurile în ultimul deceniu. Dar, iată, de vreo doi-trei ani în țările cele mai dezvoltate (și, deci, cele mai utilizate cu noile canale) numărul spectatorilor și al ecranelor publice a reînceput să

Gustul mării, în regia lui Tony Richardson, cu Rita Tushingham

crească și încă spectaculos (de exemplu, în Italia, într-un singur an, 1997 frecventarea cinematografelor a crescut cu 15% - aproape 100 milioane de intrări în plus - iar numărul sălilor de cinema a crescut cu 528).

La fel stau lucrurile și în Franța. Tot după criteriile logice, mondializarea ar fi trebuit să conducă la multiplicarea și diversificarea zonelor de creație. Or, în afara colapsului din țările foste socialiste (despre care am mai vorbit) asistăm și la prăbușirea producției din țări cu veche tradiție (Italia și Germania, de pildă).

În plus, abundența de kitsch-uri, monștri, efecte speciale, imagini virtuale (vehiculate în special de producția americană de masă) este contracarată de o (încă timidă) revenire la tematica socială; multe dintre filmele engleze sau franceze abordează dramele categoriilor defavorizate: șomeri, marginali, excluși. Tendința e vizibilă și în S.U.A.; până și o superproducție ca *Titanic* prezintă, în filigran, diferența de condiții de viață și de destin între cei din „clasa I” și cei din „clasa a III-a”.

Situația deci (și, desigur, nu numai în cinematografie) este încă destul de confuză. Secolul XXI va începe foarte curând doar calendaristic. Pe planul artei - în speță al cinematografiei - gestația noilor perspective și coordonate abia se întrezărește. ■

În anul acesta, la Cannes, Sharon Stone a dansat și a cântat

În veacul electronicii flota maritimă regală a Marii Britanii ar trebui să renunțe la alfabetul Morse, afirmă a nume Richard Ford în *Sunday Telegraph*. Ca argument el aduce cazul unui amiral englez aflat departe de casă, care a primit un mesaj de la soție, în drum spre el. „Îmi pare rău. Sunt reținută în Gibraltar. Am un copil“. De înțeles nedumerirea soțului, care a cerut precizări. Și le-a primit: „Îmi pare rău. Sunt reținută în Gibraltar. Am o răceală“. În engleză copil este *child*, iar răceală – *chill*: Diferența în Morse între *d* și *l* este de un singur punct.

*

O colecție particulară americană a scos la iveală un interesant document manuscris: cenera regelui englez Henric VII, rămas văduv, de a i se prezenta 24 de trăsături fizice ale reginei Neapolelui, cu care intenționa să se căsătorească. Îl interesa în special bustul ei – era mare sau mic –, dacă avea păr deasupra buzei superioare (mustață) și dinți sănătoși. „Prima lui soție, regina Elisabeta, fusese foarte frumoasă, scrie profesorul David Stailey. Probabil că acest prim monarh din dinastia Tudorilor, care controla cele mai mici detalii din viața sa particulară, reacționase astfel: „Am fost obișnuit să văd lângă mine în pat o femeie frumoasă. În fel trebuie să fie și de-acum înainte“.

Ce a aflat monarhul, prin emisarii săi trimiși la Curtea de la Neapole? Tânăra de 27 de

de la Istorie

ani „avea bustul mare și plin, deși măsurile exacte cu greu puteau fi precizate, din cauza rochiilor la modă în țara aceea, care ridică bustul, n-avea păr deasupra buzei și avea o piele fină“. De fapt, suveranul știa foarte bine cât de frumoasă era regina Neapolelui – i se dusese vestea până în Anglia –, dar el voia să aibă cele mai proaspete și autentice informații, pentru că o asemenea femeie contribuia la prestigiul lui personal, devenea proprietatea sa, scrie Brian Vickers, specialist în dinastia Tudorilor.

În ciuda tuturor acestor calități, Henric VII a hotărât să renunțe la proiectul său. Aflase că regina nu era bogată. Dar practica „fișei de trăsături“ a candidatelor la postul de regină a Angliei – obținută prin emisari personali – a continuat. Și Henric VIII, fiul lui, a aplicat-o și a fost căsătorit de... șase ori.

*

Vechii egipteni adorau berea. O luau cu ei și în mormânt, între cele câteva produse de pe pământ cu care se prezentau în fața zeilor. Cunoșteau patru feluri de bere, iar pictura și sculptura lor – în general, arta egipteană –

înfățișează multe scene de preparare a acestei băuturi. Dwel Samuel, o arheoloagă de la Universitatea Cambridge, și-a propus să afle secretul procesului de fabricație, pornind de la vasele de lut, vechi de mii de ani, care au păstrat resturi pietrificate de bere din timpul faraonilor. Concluziile ei – nedefinitive deocamdată – au fost publicate de revista *Science*.

Analiza minuțioasă, făcută la microscop, a urmelor de bere conservate, datorită climatului uscat, aliatul dintotdeauna al egiptologilor, a relevat un fapt surprinzător: vechii egipteni nu foloseau drojdia, or fără drojdie berea nu conține alcool și nu face spumă. Să fi fost atunci berea faraonilor un fel de suc dulceag, ce făcea puțină spumă? Secretul rămâne deschis.

*

În zilele entuziasmului provocat de anexarea

Indiei la Imperiul britanic, istoricul englez Thomas Carlyle (1795 - 1881) a adresat

concetățenilor săi o întrebare: „Englezi, la ce ați renunța: la India sau la Shakespeare? Ce ați prefera: să rămâneți fără India sau fără Shakespeare? Știu că bărbații de stat vor răspunde pe limba lor, dar noi o să răspundem pe limba noastră: noi nu putem trăi fără Shakespeare. O să vină o zi când India nu ne va mai aparține, dar Shakespeare va exista întotdeauna, el va rămâne veșnic al nostru“.

FD

Cronică istorică UNESCO

CULISE DIPLOMATICE PARIZIENE

VALENTIN LIPATTI

Ambasadorul Valentin Lipatti – fidel colaborator al Magazinului istoric – povestește cititorilor noștri în paginile de mai jos întâmplări mai puțin obișnuite din cariera sa diplomatică; cum poți deveni, bunăoară, președinte al unui comitet interguvernamental prin tragere la sorți sau ce peripeții a cunoscut, din Moldova până la Paris, un vas de Cucuteni.

În toate organizațiile interguvernamentale, regionale sau mondiale, este știut că țările care fac parte, pentru o perioadă, din organele de conducere ale organizațiilor respective, dispun de o pondere efectivă în viața organizației și, implicit, de atuurile câtuși de puțin neglijabile în relațiile cu membrii secretariatului internațional al organizației în cauză. Mai pe șleau spus, aceste țări au pâinea și cuțitul în mâini atâta vreme cât sunt membre ale organelor de conducere. Nici Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) nu a scăpat,

ieri ca și azi, de astfel de condiționări.

Așa se face că, atunci când am fost numit delegat permanent al României pe lângă UNESCO, în martie 1965, am putut beneficia și de faptul că țara noastră fusese aleasă în 1962 membră a Consiliului Executiv al Organizației, pentru un mandat de șase ani. Numai că, din nefericire, Tudor Vianu, care fusese ales pentru acest mandat de șase ani, s-a stins din viață în 1964, trebuind să fie înlocuit. I-au urmat Athanase Joja (1965-1966) și Andrei Oțetea (1967-1968).

În calitate de supleant al acestor doi ultimi membri titulari, a trebuit să asigur continuitatea necesară și să mă implic în toate problemele de execuție a programului și bugetului UNESCO din acei ani. Relațiile mele cu Secretariatul UNESCO și mai ales cu directorul general, francezul René Maheu au fost exemplare. Spre sfârșitul lui 1968, se termina așadar și mandatul de șase ani al României în Consiliul Executiv. Trebuia să găsim o altă funcție care să compenseze cât de cât ieșirea noastră din acest organ de conducere.

Ne-am propus atunci ca, la începutul lui 1969, România să-și asume pentru următorii doi ani președinția Comitetului Sediului, care este un organ ales de Conferința generală, răspunde de politica de construcții a UNESCO. El era compus pe atunci din reprezentanți ai 15 state membre, în general delegați permanenți ai țărilor lor pe lângă Organizație.

Tocmai în acea vreme, René Maheu concepe măsurile de extindere a sediului UNESCO prin construirea unui al cincilea imobil pe strada Miollis și proiectarea celui de-al șaselea imobil, care avea să se ridice ulterior pe strada Bonvin, în spatele străzii Miollis.

Operațiunile erau costisitoare și cereau numeroase avize și aprobări prealabile, așa încât Comitetul Sediului devenea un organ important, căruia Directorul general îi acorda toată atenția. În plus, președintele comitetului era membru de drept în biroul Conferinței generale la sesiunea acesteia din 1970. Aveam deci tot interesul să vrem să obținem președinția acestui organ, care ne asigura o poziție confortabilă în viața Organizației, după ieșirea noastră din Consiliul Executiv.

O soluție rocambolescă

Am început prin urmare să discutăm din timp cu reprezentanții statelor membre alese în Comitet formula electorală, ce urma să fie finalizată în ianuarie 1969. Am căzut lesne de acord cu delegatul permanent al Olandei, Sadi de Gorter, ca eu să fiu ales președinte, iar el raportor al Comitetului. Cu o astfel de înțelegere ne-am despărțit înainte de sfârșitul anului, urmând să-i dăm curs la prima sesiune a noului Comitet, din ianuarie. Numai că, pe măsură ce se apropia data alegerii, grupul țărilor occidentale, în special delegații S.U.A. și Marii Britanii, aveau tot mai multe rezerve să accepte tandemul România - Olanda în funcțiile de președinte și, respectiv, de raportor. În mod evident, occidentalii nu mai voiau să dea președinția Comitetului unei țări socialiste și nici să o promoveze automat ca membră a biroului

viitoare sesiuni a Conferinței generale.

Și atunci, într-o bună dimineață, cam cu vreo două săptămâni înainte de data alegerii, amicul meu Sadi de Gorter, un bărbat rubicond și jovial, m-a anunțat telefonic, cu vădăță jenă în glas, că „s-au produs în această chestiune unele evoluții care...”. Întâlnindu-mă imediat cu el, De Gorter mi-a relatat că grupul occidental nu mai era în măsură să sprijine candidatura românească și că-l prefera ca președinte... pe el!

Am rămas evident pe poziții și mi-am continuat cu răbdare „campania electorală”. Din când în când, reprezentantul american, Bobby Wade, și delegata britanică, Shirley Guitton, îmi trimiteau vorbă că aveam șanse minime să fiu ales și că era mai bine să mă retrag din competiție, ceea ce ar fi permis un vot unanim în favoarea lui De Gorter.

După o muncă febrilă de culise, în care am folosit toate pârghiile de care dispuneam, am ajuns, în prezua alegerii, la convingerea că puteam conta pe șapte voturi ferme în

favoarea țării noastre. Unul dintre membrii Comitetului (Finlanda) declarase că se va abține. Votul era secret. La primul tur, puteam deci spera să-l pun pe De Gorter în balotaj. Urmau însă, în acest caz, un al doilea tur și, dacă balotajul s-ar fi menținut, un al treilea tur. După care, dacă balotajul ar fi persistat, între cei doi candidați președintele urma să se aleagă, conform regulamentul de procedură, prin... tragere la sorți! Procedură delicată și anevoioasă, din care trebuia să iese neapărat cu fața curată, adică învingător. Dar cum? Era suficient ca unul dintre suporterii mei să cedeze la al doilea sau la al treilea tur de scrutin, pentru ca balanța să se încline ireversibil în favoarea adversarului meu.

În ultimele ore, competiția ajunsese la paroxism: grupul occidental acționa cu perseverență pe lângă unii membri ai Comitetului, care ne promisese răsprijul, pentru a-i convinge să absenteze de la ședință. O clipă ne-am gândit, în glumă, colaboratorii mei și cu mine, să o „kidnapăm” pentru o dimineață pe Shirley Guitton, ceea ce ar fi fost de natură să răstoarne scorul în favoarea mea. Dar dincolo de faptul că i-am fi provocat palpitantă domnișoarei Guitton, o astfel de soluție rocambolescă nu putea fi luată în considerare decât în glumă.

Până la urmă, lucrurile s-au petrecut ca într-un film, cu rigoarea pe care hazardul o are când merge până la capăt: la primul tur, scorul a fost de 7 la 7, cu o abținere (cea a Finlandei); la cel de-al doilea tur, tot 7 la 7, cu o abținere; la al treilea tur, la care se credea că cineva își va schimba poziția, scorul s-a repetat identic. Și nu a mai rămas pentru tranșarea problemei decât tragerea la sorți, pe care urma să o facă directorul general, care conducea ședința de alegeri.

Când i s-a prezentat, pe un mic platou, un bileț pe care fusese scris numele meu și altul pe care figura numele lui De Gorter, René Maheu a ales la întâmplare un bileț, l-a despăturit și apoi a citit: Valentin Lipatti - România. Zdrobit de un ghinion atât de cumplit, Sadi de Gorter a lăsat capul în jos și a ieșit din sală, nemaisolicitând, evident,

În p. 42: la ceremonia inaugurării sediului UNESCO din strada Miollis. De la stânga la dreapta: William Eteki-Mboumoua, președintele Conferinței generale a UNESCO; președintele Republicii Franceze, Georges Pompidou; directorul general al UNESCO, René Maheu. În plan secund, președintele Comitetului Sediului, Valentin Lipatti (x), și ministrul de Externe francez, Maurice Schuman

Vasul de Cucuteni

funcția de raportor, în care a fost ales reprezentantul Finlandei.

Așa am devenit președinte al Comitetului Sediului în anii 1969-1970 și membru în biroul celei de-a XVI-a sesiuni a Conferinței generale din 1970. Lui Bobby Wade, Shirley Guilton și Sadi de Gorter le-a trebuit puțin timp să-și revină după o bătaie, care semănase mai curând cu o partidă de pocher. În curând, s-au convins însă că noul președinte se purta foarte corect cu ei și au revenit la relațiile amicale pe care le avuseseră cu mine până atunci.

Vas de Cucuteni cu bucluc

După ce, în 1969, imobilul UNESCO de pe strada Miollis a fost inaugurat în prezența lui Georges Pompidou (care-i succedase Generalului de Gaulle la președinția Franței), m-am gândit că o prezență românească mai durabilă decât mandatul meu de doi ani ca președinte al Comitetului Sediului era poate necesară. Mari nume ale artei secolului XX – precum Picasso sau Joan Miró – erau prezente, prin operele lor, la sediul central al UNESCO din Place de Fontenoy.

Pentru sediul din Miollis ar fi trebuit să donăm un Brâncuși, dacă voiam să fim la nivelul celorlalte nume. Dar o asemenea soluție îmi apărea ca imposibilă, de vreme ce autoritățile noastre nu ar fi consimțit niciodată să piardă din patrimoniul național una din puținele opere ale lui Brâncuși de care mai dispunem. Până la urmă, la sfatul prietenului meu academicianul Em. Condu-rachi, am optat pentru o altă soluție: aceea de a dona Organizației un exponat arheologic de certă valoare.

Așa se face că am întreprins demersurile necesare pentru a obține un vas de Cucuteni. După formalități care s-au îndeplinit destul de repede, am primit la Paris vasul de Cucuteni. L-am înștiințat atunci verbal și în scris pe René Maheu de intenția autorităților noastre de a dona Organizației vasul cu pricina; pentru a fi expus în imobilul Miollis. Directorul general a fost încântat de acest gest și, tocmai când ne pregăteam el și cu mine să organizăm ceremonia amplasării vasului de Cucuteni la noul sediu al Organizației o telegramă intempestivă mă informa că donația a fost anulată și că urma să returnez de îndată vasul de Cucuteni...

Am refuzat să dăm curs unei astfel de dispoziții, dar am cerut aprobarea să vin acasă pentru a lămuri lucrurile. La București, mi s-a spus că Nicolae Ceaușescu refuzase să semneze formele de donație către UNESCO a vasului de Cucuteni, pe care nu înțelegea să-l piardă din patrimoniul național. Am ieșit din acest impas, când un jurist mai dibaci a găsit o soluție pe care Nicolae Ceaușescu a acceptat-o: partea română nu dona UNESCO vasul de Cucuteni, ci îl oferea Organizației pentru 99 de ani, rezervându-și astfel dreptul ca, după acest interval, să-l recupereze sau să-l lase, în continuare, Organizației pentru următorii 99 de ani...

M-am întors liniștit la Paris și am putut purcede cu René Maheu la ceremonia instalării vasului în fața sălii XII, din sediul din strada Miollis. Este mai mult decât probabil că la împlinirea sorocului, în 2069, partea română va avea bunul simț fie să reconducă „oferta” pentru încă 99 de ani, fie să doneze vasul pentru totdeauna Organizației, ce-l adăpostește din 1970. Așa încât există toate șansele ca, veni dintr-o Moldovă neolitică, vasul nostru de Cucuteni să-și continue în liniște lunga sa existență, contemplând nepăsător forfota delegaților veniți din toate colțurile lumii... ■

HORTENSE CORNU

(Urmare din p. 32)

Poziția regelui Prusiei îi creează lui Carol o situație extrem de dificilă. Aceasta se zăvărește în casă și nu primește pe nimeni. Așteaptă ca tatăl său să-i obțină un concediu pentru a pleca din Berlin și să se ducă la Düsseldorf, lângă ai săi. Iată ce-i scria la 18 aprilie tatălui său: „Am așteptat cu dor poșta care să-mi aducă veste că am scăpat de aici. Sunt subiectul discuțiilor zilnice, de aceea trăiesc ca un pustnic. Sper din toată inima, dragă tată, că-mi vei dăruia drept cadou de ziua mea de naștere permisia unui concediu; nici nu e nevoie să fie prea lung, cel mult 14 zile.

Vești mai precise despre chestiune n-am mai auzit din nici o parte, căci stau pasiv în adevăratul înțeles al cuvântului. Astăzi au fost deja pe la mine miniștrii plenipotențieri ai

Turciei și Rusiei, dar nu i-am primit; ieri au vrut valahii de pe aici să mă omagieze, ceea ce desigur nu am acceptat.

Tocmai a bătut ora 1 și mi-a fost adusă scrisoarea ta; nu pricep de ce așa de târziu? Asupra conținutului sunt nespus de fericit și voi sosi pe 20 aprilie dis-de-dimineață la Düsseldorf. Articolul din *Norddeutsche Zeitung* m-a înfuriat foarte tare și suflul meu îmi spune clar că trebuie să fac ceva pentru aceasta. Altfel nu pot să-ți mai comunic, căci mă ferec de toată lumea...”

Aceasta era starea de spirit a prințului Carol când i-a parvenit o scrisoare de la doamna Cornu. Textul ei a fost reprodus în *Memoriile regelui Carol I...*, cu excepția acestui pasaj în care autoarea ei voia să-i spună că tot răul de altădată era în slujba prezentului: „Vedeți cum totul a fost spre binele vostru, căci dacă ați fi fost căsătorit, relațiile de familie v-ar fi împiedicat și nu ar fi convenit

românilor legături de familie ruse, austriece sau chiar bavareze, care v-ar fi făcut aliat al Austriei”. În rest, ambițioasa doamnă îl îndemna să fie încrezător în destinul său.

Dar toate aceste îndemnuri – cum am văzut și din corespondența inedită publicată și analizată în *Magazin istoric*, nr. 5, 6/1998 – ar fi fost inutile dacă problema lui Carol nu s-ar fi bucurat de atenția și sfatul decisiv al celui mai important factor politic al Prusiei: cancelarul Bismarck. Acesta pregătea cu minuțiozitate războiul cu Austria și a sesizat avantajele politice ale ofertei românești. La 19 aprilie i-a acordat o audiență lui Carol și l-a îndemnat să pună Europa în fața faptului împlinit, ocolind chiar acceptul regelui prusac. Pentru mai multă siguranță, Bismarck l-a sfătuit ca imediat după sosirea lui la București, să ceară mâna unei principese ruse (Leuchtenberg-Romanovski)... ■

(Va urma)

L-AM CUNOSCUȚ PE ZHOU ENLAI

Marea şansă a vieții mele, aceea de a fi fost trimis la studii universitare în China, mi-a adus și marea ocazie de a-i fi cunoscut personal pe mai toți veteranii revoluției chineze și conducătorii Noii Chine: ca diplomat-interpret – pe Mao Zedong, Liu Shaoqi, Zhou Enlai, Zhu De, Deng Xiaoping, Chen Yun, Chen Yi, Peng Zhen, Peng Dehuai, He Long, Li Xiannian și mulți alții; ca ambasador al României în China – pe Jiang Zemin, Li Peng, Qiao Shi, Li Ruihuan, Yang Shangkun, Wan Lide etc.

De-a lungul anilor, relațiile cu premierul Zhou Enlai și vicepremierul Chen Yi au căpătat valențe constante, dincolo de raporturile oficiale. Ele au avut o pronunțată încărcătură afectivă. La recepții, când fie în calitate de gazde, fie în calitate de oaspeți de onoare, făceau un tur de curtoazie printre participanți, spre a schimba cu fiecare câteva cuvinte, deseori eram remarcat și eu de cei doi înalți demnitari chinezi: „Hei Lo Ming! Ganbei! (Lo Ming – numele chinez al semnatarului acestor rânduri. Ganbei – îndemn la închinat paharele). Gradul meu diplomatic nu presupunea onoarea de a ciocni paharul.

Aflat la București în 1966, studenții chinezi din capitala

premierul Zhou Enlai i-a îndemnat pe Români să fie sârguincioși și să învețe din exemplul colegului lor român, Lo Ming. Mai târziu, în 1971, la dîneul de la Shanghai oferit delegației române de partid și de stat, premierul Zhou Enlai s-a interesat de Lo Ming. Când i-a spus că eram consul general în Australia, înaltul demnitar chinez a exclamat: „Cum poate partea română să se dispenseze în

relațiile româno-chineze de cineva care stăpânește limba chineză, este la curent cu evoluția raporturilor româno-chineze și este familiarizat cu realitățile Chinei și Orientului îndepărtat?”

Simpatia și încrederea de care mă bucuram la premierul Zhou Enlai și la ceilalți veterani ai revoluției chineze și conducători ai Noii Chine erau și consecința directă a apropierii dintre România și China, țări ce se simțeau solidare în protejarea independenței de stat și a demnității naționale. Eu am participat la numeroase întâlniri și convorbiri la nivel înalt, ce au jalonat acest proces, din 1954 până în 1974.

La începutul deceniului al șaselea, spre a răspunde dorinței corpului diplomatic de a cunoaște realitățile din China, Ministerul Afacerilor Externe a inițiat organizarea an de an a câte două călătorii de documentare pentru șefii misiunilor diplomatice acreditate la Beijing și soțiile lor. Premierul Zhou Enlai cumula atunci și funcția de ministru al Afacerilor Externe.

Una dintre primele vizite de acest gen a fost programată la

ROMULUS IOAN BUDURA

Tianjin – oraș port aflat la cca 110 km de capitala Chinei. Șoseaua, de beton, era îngustă, iar traficul presupunea un du-te-vino de vehicule de cele mai diverse modele: care-platforme trase de câțari sau oameni, roabe, ricșe și biciclete, oameni purtând poveri. Deplasarea era realmente o aventură.

Întâmplarea a făcut ca limuzina ambasadorului indonezian, decanul corpului diplomatic, un „Chevrolet Impala“, să intre într-o coliziune cu un alt vehicul și să-și deterioreze

farul și aripa stângă. Decanul încerca să diminueze incidentul și să întrețină o stare de spirit bună. Evident, toată lumea, străini și gazde, era indispusă. La Tianjin decanului i-a fost pusă la dispoziție o limuzină a localnicilor, atmosfera îmbunătățindu-se întrucâtva. A doua zi de dimineață, înainte de micul dejun, ambasadorul indonezian și-a chemat colegii să le arate mașina. Era reparată impecabil și aștepta în fruntea coloanei. Când Zhou Enlai a intrat în salonul hotelului, diplomații străini l-au salutat cu aplauze și ovații.

Autorul acestor însemnări memorialistice a fost ambasador al României la Beijing între anii 1990 și 1995 și a petrecut în China, ca student și apoi ca diplomat, peste 18 ani.

Zhou Enlai (în dreapta) întreținându-se cordial cu Mao Zedong...

În p. 45: o veche pasiune: tenisul de masă

Am sesizat și cu alte prilejuri, în numeroasele convorbiri la care am asistat și în activitatea patronată de premierul Zhou Enlai, preocuparea lui de a nu fi în culpă în raporturile cu alții.

În decembrie 1962, mă aflam la Beijing. Ne pregăteam de recepția oferită de ambasador de Ziua Republicii. Ambasadorul, Dumitru Gheorghiu, provenit din rândul muncitorilor textiliști, inteligent și înzestrat cu o remarcabilă aptitudine de diplomat, mi-a spus, zâmbind cu un înțeles, pe care atunci, pe moment, nu l-am sesizat, că este cazul ca de această dată să invităm toată conducerea chineză, inclusiv pe președintele Mao Zedong. Am fost surprins și am opinat că nu are rost, deoarece, deși era o aniversare jubiliară, nu puteam face abstracție de faptul că președintele nu participa de regulă la recepții și că nu este

putea asculta și ambasadorul sovietic, ce figura de regulă printre oaspeții de onoare, nu a învederat nici un mesaj special, de o parte sau de alta. Dar prezența masivă a conducătorilor chinezi, buna dispoziție, urările calde și generoase spuneau mai mult decât vorbe. Sovieticilor li se spunea, la acel sfârșit de an 1962, în cursul căruia reprezentanții români se opuseseră conducerii de la Moscova, că ei, chinezii, sunt alături de noi, români.

Era în vara anului 1956. Îl însoțeam pe ambasadorul român Nicolae Cioroiu, în vizita de prezentare la premierul Zhou Enlai. Ne-a salutat de îndată ce am intrat în salon și ne-a invitat să luăm loc. La scurtă vreme ne-au fost oferite și ceștile cu ceai verde. Premierul, îmbrăcat într-un costum – tunică și pantaloni – gri deschis, confecționat dintr-un material ușor, era bine dispus. Vizita s-ar

vorba de principala zi națională. Păstrându-și zâmbetul, ambasadorul a dispus să-i avem în vedere pe toți conducătorii chinezi.

Spre uimirea mea, dar mai ales a membrilor corpului diplomatic, recepția ne-a fost onorată de impresionant de mulți conducători chinezi, printre care și premierul Zhou Enlai. Convorbirea, pe care o

fi desfășurat probabil în termenii curtoaziei convenționale, dacă nu ar fi fost evocată sugestia sovieticilor ca organizația chineză de Cruce Roșie să participe la un congres al acestei organizații mondiale, programat la New Delhi. Dintr-o dată omul afabil din fața noastră a devenit foarte grav.

Și premierul a explicat, metodic, îndoiindu-și unul câte unul degetele de la mână stângă, începând cu cel mic – spre a enumera argumentele de ce organizația chineză de Cruce Roșie nu va participa la congres, deși i s-a trimis invitație.

Organizația de Cruce Roșie, ce ține de autoritățile naționaliste refugiate în Taiwan – a spus dânsul – este membră a organizației mondiale și va fi reprezentată la congres. Or, Republica Populară Chineză nu va adera la nici un organism și nici o organizație la care este parte așa-zisa „Republică China” și nu va participa la nici un congres și la nici o conferință internațională la care vor fi reprezentate autoritățile naționaliste din provincia Taiwan. Declarația a fost formulată dintr-o suflare. Imediat a chemat un stenograf, care a notat-o și a fost instruit să o transmită urgent Ministerului Afacerilor Externe, spre a o înregistra ca poziție oficială a guvernului.

Peste câteva săptămâni, la recepția prilejuită de ziua națională a României, de pe terasa Ambasadei române, premierul Zhou Enlai a expus public poziția completă a Chinei în această chestiune.

Intransigența și perseverența guvernului chinez, ce au rezistat

...și cu ambasadorul român, Nicolae Ciorgiu, la o recepție oferită de Ambasada română

presiunilor și șantajelor, și-au dat roadele. Republica Populară Chineză, recunoscută pretutindeni ca autentică și unica Chină, este așteptată să găsească soluția unificării teritoriului său, în consens cu interesul național al tuturor chinezilor.

Nu mi-am îndeplinit misiunea

Era în ziua funerariilor secretarului general al C.C. al P.M.R., președintele Consiliului de Stat, Gheorghe Gheorghiu-Dej. Cortegiul funerar, în ale cărui prime rânduri pășea și premierul Zhou Enlai, alături de numeroase personalități sosite de peste hotare, intrase pe Bd. General Magheru. Spre deosebire de ceilalți, care mai de care înfodoliți în paltoane, cu căciuli pe cap și fulare la gât, premierul chinez pășea zvelt, în tunică și pantaloni de culoare închisă, uniformă purtată cândva de tinerii care studiaseră în Japonia. Toți erau

uimiți de rezistența lui la frigul deloc de neglijat.

Deodată se apropie de mine un bărbat înalt, cu o construcție athletică și își exprimă dorința să-l salute pe premierul Zhou Enlai. Nu i-am reținut numele, dar personalitatea lui m-a făcut să-i iau în considerare solicitarea. Printre numeroasele obligații ale însoțitorului-interpret figura și aceea de a evita implica-

rea oaspetelui în situații neplăcute.

L-am prezentat premierului, spunându-i că vrea să-l salute. Cei doi și-au strâns mâinile și au schimbat câteva amabilități. La încheierea actului de curtoazie, premierul m-a întrebat cine fusese persoana cu care se întreținuse. M-am interesat și i-am adus răspunsul, care mă plasa într-o situație jenantă: era

liderul iugoslav Aleksandar Ranković. Polemica dură, mai ales din partea chinezilor, între China și Iugoslavia era de notorietate publică.

Premierul m-a făcut să înțeleg că a reținut numele, dar nu a zis nimic. La câteva ceasuri după aceea, în momentul când intram în palatul despre care se spunea că fusese al prințului Nicolae, unde urma să se desfășoare convorbirile oficiale și să se ia dejunul, Nicolae Ceaușescu, Ion Gheorghe Maurer, Emil Bodnăraș, vădit bine dispuși, l-au felicitat pe premier pentru că făcuse un gest istoric: dăduse mâna cu reprezentantul adversarului ideologic și politic – al revizionismului iugoslav.

Premierul Zhou Enlai a izbucnit în râs și, fără îndoială, a reținut urarea liderilor români ca gestul să fie de bun augur. Nu a trecut mult și relațiile dintre China și Iugoslavia s-au normalizat, vizita mareșalului Iosif Broz Tito la Beijing și întâlnirea cu președintele Mao Zedong așezându-le pe o temelie solidă. Era o satisfacție și pentru diplomația românească, ce militase pentru armonizarea

Octombrie 1964. Delegația română, condusă de Ion Gh. Maurer, este primită de președintele C.C. al P.C. Chinez, Mao Zedong (în rândul doi, în spatele lui Mao și Bodnăraș, autorul)

Repere biografice

- 1898, 5 martie. Zhou Enlai se naște în localitatea Huai'an din provincia Jiangsu, într-o familie de intelectuali, cu o lungă istorie.
- 1910-1913. Urmează la Shenyang școala Dongguan, care includea în programa ei „noua învățătură”, cea occidentală.
1917. Absolvă cursurile Universității Nankai din Tianjin, unde s-a format mare parte a intelectualității moderne chineze.
- 1917-1919. Studiază în Japonia.
1920. Pleacă în Franța, pentru continuarea studiilor, în cadrul programului de burse acordate tinerilor chinezi.
- 1921-1924. Studiază, muncește și se implică în activitatea revoluționară a studenților și muncitorilor chinezi aflați în Franța, Anglia și Germania, organizează primele celule ale Partidului Comunist Chinez.
- 1924, iulie. Participă, la Paris, la Congresul Partidului Național (Guomindang) al rezidenților chinezi în Europa.
- Toamna. Se întoarce în China și este numit secretar al comitetului regional al Frontului Unit din provinciile Guangdong și Guangxi, apoi directorul Departamentului Politic al Academiei Militare Huangpu.
- 1925, 8 august. Se căsătorește cu Deng Yingchao, personalitate de seamă a mișcării revoluționare a tineretului și a femeilor din China.
- 1926, decembrie-1927, martie. Pregătește și conduce la victorie răscoala muncitorilor din Shanghai.
- 1931, decembrie. Se retrage în bazele revoluționare create de Mao Zedong.
- 1934, octombrie-1935, octombrie. Participă la Marșul de Lung.
- 1936, primăvara. Depune activitate susținută pentru crearea unui front unit național anti-japonez.
- 22 septembrie. Adresează o scrisoare lui Jiang Jieshi, propunând un plan de luptă împotriva agresiunii japoneze.
- Decembrie. Mediază rezolvarea pașnică a incidentului de la Xi'an, obținând eliberarea lui Jiang Jieshi.

raporturilor între cei ce se vedeau solidari cu România, în promovarea cauzei sale.

Seara, premierul Zhou Enlai se întorcea la reședința ce-i fusese rezervată - Palatul Snagov. După ce s-a instalat pe canapeaua din spate a mașinii, am deschis portiera în cealaltă parte și m-am aplecat pentru a ridica străpontina; era locul meu de obicei ca interpret, spre a intermedia convorbirea dintre oaspete și gazdă. Zhou Enlai mi-a făcut semn să renunț și m-a invitat să mă așez alături. L-am întrebat, nu doar în virtutea unui străvechi obicei chinezesc, ci pentru că realmente simțeam că este cazul, dacă este obosit. Mi-a răspuns că nu. M-am interesat apoi de dorințele sale privind masa de seară și micul dejun.

În timp ce mașina rula spre Otopeni am încercat să-i aflui ziua de naștere. Primisem misiunea de la superiorii mei, deoarece se intenționa să i se adreseze felicitări. Nu aveam decât anul nașterii, menționat de toate scrierile chineze. Am adus deci în discuție subiectul. Mi-am dat seama că a priceput imediat ce doream, dar a continuat amuzat discuția. Mi-a răspuns că primăvara. Bine, bine, am spus eu, dar există o primăvară în China, după calendarul lunar, și o primăvară în România, după calendarul solar. Mi-a replicat că era vorba despre

primăvara autentică, când plesnesc mugurii, apar primele flori, păsările prind viață. Am riscat: luna martie. M-a privit, a zâmbit și a încuviințat.

Mă pregăteam să continui. Urma să aflui ziua. A schimbat subiectul și mi-a cerut să-i vorbesc despre studiile mele la Beijing, despre familia mea. Ajunși la Snagov, când am coborât din mașină, mi-a spus: „*Hei, Lo Ming, ni meiyou wancheng nide renwu! Mei guanxi!*” (Ei, Lo Ming, nu ți-ai îndeplinit misiunea! Nu face nimic!). Și, punându-mi mâna pe umăr, a adăugat *Xia yi ci!* (Data viitoare!). A râs cu o intonație pe care numai orientalii o stăpânesc. Mă invita să mă resemnez, fără să mă necăjesc.

Eu nu-mi îndeplinisem misiunea, dar premierul respectase o decizie de partid. În anii '40 se hotărâse să nu se serbeze zilele de naștere ale conducătorilor comuniști, să nu li se ridice statui în viață, numele lor să nu fie dat vreunei străzi, așezământ sau localități etc. etc. Premierul Zhou Enlai se conformase regulii; de fapt hotărârilor de partid.

După un an

Convorbirile româno-chineze de la București, din vara anului 1966, aveau o însemnătate aparte, nu numai pentru conducerea României, în fruntea căreia se afla acum Nicolae Ceaușescu, dar și pentru comunitatea internațională: în China începuse „marea revoluție culturală”, iar S.U.A. se implicau din ce în ce mai mult în conflictul din Vietnam.

Discursul lui Zhou Enlai a fost o pledoarie coerentă, argumentată, pentru sprijinirea vietnamezilor în rezistența față de agresorii

americani. Stăpânind cu precizie datele calendaristice și cele materiale ale escaladării intervenției americane în Vietnam, premierul chinez a prezentat evoluția probabilă a ostilităților și, fără a neglija riscurile și primejdiile mai ample pe care aceasta le implica, fără a diminua privațiunile și suferințele cărora urma să le cadă victime milioanele de vietnamezi, el a conchis că Vietnamul va triumfa. Se impunea deci – în expunerea premierului – mobilizarea forțelor solidare cu Vietnamul în cauza sa dreaptă, de eliberare națională și furnizarea de echipament, armament, muniții etc. etc. combatanților vietnamezi. Lipsurile materiale ale vietnamezilor apăreau, în viziunea premierului Zhou Enlai, ca singura dificultate majoră în calea repurtării victoriei, care semnifica, totodată, o lecție aspră, binemeritată, dată forțelor imperialiste și o demonstrație a virtuților morale și spirituale ale „desconsiderate” „popoare „asiatice”.

Pledoaria a avut efectul scontat. România s-a alăturat celorlalte state ce au furnizat ajutor material, politic, diplomatic și moral vietnamezilor, care, în cele din urmă, au triumfat.

Convorbirile au continuat la București și într-o stațiune pe litoralul Mării Negre, efectele benefice ale acestora asupra relațiilor româno-chineze simțindu-se din plin.

Potrivit unei practici statornicite de-a lungul anilor, la încheierea unei vizite la nivel înalt se organiza o adunare populară și se dădea publicității un comunicat comun, eventual de presă. Așa urmau să se desfășoare lucrurile și la București, în vara

anului 1966. Vizita premierului Zhou Enlai reprezentase în mod cert o reușită. Și totuși... spre prânz, în ultima zi a vizitei, s-a procedat la schimbul de texte ale cuvântărilor ce urmau a fi rostite după-amiaza, la adunarea populară. Partea română a constatat cu acel prilej că textul chinez conținea vreo 5-7 formulări critice la adresa Uniunii Sovietice.

Ceașescu rupe discursul

După ce, la cererea însoțitorului politic al delegației, Emil Bodnăraș, au fost scoase sintagmele mai dure, i-a revenit misiunea președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, să-l convingă pe premierul Zhou Enlai să renunțe la celelalte expresii incriminate.

Cei doi șefi de guverne s-au retras în spațiul nișei din marginea stângă a Vilei Lac 2, cu o deschidere splendidă spre Lacul Floreasca. Ion Gheorghe Maurer a argumentat solicitarea părții române prin aceea că nu agreează polemica publică și nu dorește să indispuină Uniunea Sovietică, prin asocierea românilor și chinezilor în rostirea de critici publice la adresa conducerii sovietice.

Am tradus din partea premierului Zhou Enlai contra-argumentul că formulările critice sunt reale și că textul a fost

Repere biografice

1937, primăvara. La Nanjing continuă tratativele pentru menținerea colaborării între Partidul Comunist Chinez (P.C.C.) și Partidul Național Chinez (P.N.C.).

Toamna. Devine membru al Consiliului Politic Popular – parlamentul țării în timp de război.

1938, decembrie. Se află la Chongqing, în calitate de reprezentant al Armatei a 8-a, de sub comanda P.C.C.

1944, 17 iulie. Duce tratative cu delegația de observatori militari americani.

Noiembrie. Negociază formarea unui guvern de coaliție al P.C.C. și P.N.C., cu trimisul special al președintelui Roosevelt.

1945, aprilie. La cel de al VII-lea Congres al P.C.C., este ales membru al B.P. al C.C. și membru al secretariatului C.C. al P.C.C.

Primăvara. Realizează o înțelegere cu toate partidele democratice.

August. Organizează întâlnirea între Mao Zedong și Jiang Jieshi, în vederea formării unui guvern de coaliție.

10 octombrie. Semnează Protocolul convorbirilor purtate între reprezentanții guvernului și Partidului Comunist Chinez.

1946. Poartă tratative cu generalul George Marshall, reprezentantul personal al președintelui H. Truman.

1947. Concepe structura politico-economică a Chinei postbelice.

1948, aprilie. Pune bazele Ministerului Afacerilor Externe al Chinei.

1949, ianuarie. Duce convorbiri cu trimișii președintelui Chinei, Li Zongren, în vederea încetării războiului civil.

Februarie. Participă la discuțiile trimisului special al lui Stalin, Anastas Mikoian, cu privire la desfășurarea războiului de eliberare a Chinei.

Septembrie. Conferința Consiliului Politic Consultativ al Poporului adoptă Programul Comun (Constituția provizorie), elaborat de Zhou Enlai.

1 octombrie. După proclamarea R. P. Chineze, este numit premier și ministru al afacerilor externe al Consiliului Administrativ al Guvernului Popular Central.

Repere biografice

- 1950, ianuarie-februarie. Duce tratative la Moscova pentru încheierea Tratatului de prietenie, alianță și ajutor reciproc chino-sovietic și contribuie la aplanarea divergențelor dintre Mao Zedong și Stalin.
- 1951, iulie. În fruntea delegației chineze, participă la tratativele pentru încheierea armistițiului în războiul din Coreea.
1952. Conduce procesul de elaborare a primului plan cincinal.
1953. Propune organizarea unei conferințe internaționale politice, pentru discutarea problemelor coreană și indochineză.
- Decembrie. Cu ocazia primirii delegației guvernului Indiei, condusă de ambasadorul Raghavan, formulează pentru prima oară cele cinci principii ale coexistenței pașnice.
- 1954, aprilie-iunie. Conduce delegația chineză la Conferința de la Geneva, care restabilește pacea în Indochina.
- 1955, 19 aprilie. Participă la Conferința țărilor afro-asiatice de la Bandung.
- 1956, ianuarie. Ține o cuvântare despre problema intelectualității.
- Septembrie. La cel de al VIII-lea Congres al P.C.C., prezintă programul de dezvoltare economică a Chinei.
- 1957, august. Expune în fața Comitetului Permanent al Adunării Populare Naționale raportul cu privire la problema națională din China.
- 1958, februarie. Renunță la funcția de ministru de Externe. Anunță retragerea totală a voluntarilor chinezi din R. P. D. Coreeană.
1960. Desfășoară o amplă activitate diplomatică pentru afirmarea Chinei pe plan internațional ca o țară independentă și suverană.
- Mai. Poartă discuții cu mareșalul Bernard Montgomery.
- 1963, octombrie. Discută cu reprezentantul președintelui de Gaulle, fostul prim-ministru al Franței, Edgar Faure, normalizarea relațiilor diplomatice dintre China și Franța.
- 1964, 17 octombrie. Îi înștiințează pe șefii guvernelor din lumea întreagă despre prima experiență nucleară a Chinei și propune interzicerea și distrugerea tuturor armelor nucleare.

aprobat de conducerea P.C.C. În cele din urmă însă, raporturile personale dintre cei doi oameni de stat aveau să conducă la eliminarea din text a altor două trimiteri negative la U.R.S.S.

Atmosfera amicală se menținuse, buna dispoziție fusese doar parțial afectată, așa că ne-am deplasat spre Sala Palatului, unde participanții la adunarea populară așteptau de mai bine de o oră. Ajunși în fosta sală a tronului, oaspeții chinezi au fost salutați de Nicolae Ceaușescu. Aflând că în text mai rămăseseră totuși două epitețe nedorite, secretarul general al P.C.R. a insistat ca și ele să fie eliminate, deși nu aveau duritatea celor dinainte. Pe banchetele din dreptul uneia din marile ferestre centrale ale sălii, s-a angajat, o discuție aspră, tensionată.

Vădit iritat, Nicolae Ceaușescu a avansat ideea abandonării textelor pregătite și rostirii de cuvântări scurte, care să menționeze semnificația vizitei, relațiile româno-chineze și impresii – eventual – prilejuate de vizită, având ca alternativă – nedorită – renunțarea la adunare.

Păstrându-și calmul și repetând argumentele deja avansate, cărora le adăugase sublinierea că partea chineză făcuse deja concesii, Zhou Enlai se menținea pe poziție. Deodată Nicolae Ceaușescu și-a scos textul cuvântării din buzunar, s-a ridicat în picioare, a rupt în două filele

pe care le îndoise deja, și le-a aruncat pe jos: „Eu nu mai rostesc această cuvântare!” Cu toții am tresărit, pentru ca apoi să se așternă liniștea și fiecare să ne auzim bătăile inimii.

Erau în joc nu numai soarta adunării populare, ci și vizita și, implicit, relațiile româno-chineze. Fizionomia premierului Zhou Enlai a rămas de piatră. „Tovarășe Zhou Enlai...” s-a auzit atunci glasul molcom al lui Ion Gheorghe Maurer. Starea de spirit s-a schimbat deodată. A apărut firavă șansă a unei înțelegeri. Zhou Enlai a cerut să i se îngăduie să se consulte cu membrii delegației. Întors în mijlocul grupului, premierul a comunicat că accepta ideea să fie rostite liber cuvântări scurte.

Când am intrat în sală, participanții, care așteptaseră aproape trei ore, au izbucnit în aplauze și ovații. Atmosfera își recăpătase oarecum specificul propriu unor asemenea împrejurări. Cuvântările nu s-au abătut de la tema convenită. Nicolae Ceaușescu se întorcea din când în când la mine, întrebându-mă, înainte de a interveni traducerea prin difuzoare: „Ce spune?” Clarificările mele îl înviorau. Premierul Zhou Enlai se bine dispunea. Dialogul cu participanții, pe care i-a invitat să viziteze China, se desfășura cu căldură și vădită prietenie.

După înțocirea la casa de oaspeți a delegației, problema era cum se va încheia formal vizita. Am primit în telefon de la reședința secretarului general, unde se adunaseră mai toți membrii conducerii României. Eram întreat ca se fac oaspeții. Am răspuns că se află în camerele lor și se odihnesc. Am primit

instrucțiuni să-i contactez când voi putea, fără să-i deranjez prea tare, și să comunic premierului Zhou Enlai că secretarul general al P.C.R. dorește să aibă o întrevedere cu el și că, în acest scop, îl invită la reședința sa.

Cum să procedezi în condiții de „calamitate națională“

Am transmis această comunicare și, după câțeva vreme, am primit răspunsul premierului. Conform instrucțiunilor m-am deplasat peste drum și am expus secretarului general, înconjurat de câteva zeci de persoane, convorbirea cu premierul. Înaltul oaspete chinez acceptase o întrevedere tête-à-tête cu secretarul general, spre a-și lua rămas bun, cu condiția să se renunțe la publicarea vreunui comunicat comun. Nicolae Ceaușescu a încuviințat imediat să comunice acordul său. În timp ce mă îndreptam spre ieșire, Emil Bodnăraș mi-a atras atenția să formulez cu grijă comunicarea. Ceilalți, gălăgioși, nu păreau preocupați de delicatețea situației. Întrevederea tête-à-tête a avut loc în termeni politicoși, iar publicul nu a luat cunoștință de nici un comunicat.

Împrejurarea a condus la oficializarea regulii, supravegheată de M.A.E., ca reprezentanțele străine de orice fel să nu emită și să nu pună în circulație materiale polemice ce conțineau atacuri la adresa altor state, atacuri care ar fi putut afecta relațiile externe ale României.

Delegația română, condusă de președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer,

se oprișe – ca de obicei – câteva zile la Beijing, înainte de a-și continua călătoria la Hanoi. Era în anul 1967. În timpul zilei avuseseră loc convorbiri cu principala gazdă a delegației, premierul Zhou Enlai, iar acum, la unul dintre etajele superioare ale Hotelului Beijing, se desfășura recepția. Atmosfera era destinată: Zhou Enlai, Ion Gheorghe Maurer și Emil Bodnăraș se simțeau întotdeauna bine împreună. Traduceam cu plăcere conversația dintre convivi, care făcea abstracție deseori de revoluția culturală în plină desfășurare.

Conversația s-a oprit asupra programului neobișnuit de lucru al premierului. În vremea aceea își începea activitatea seara, luând toată noaptea și intra în dormitor spre dimineață. Premierul și-a motivat ciudățenia, pretinzând că noaptea putea lucra mai cu spor, fiind liniște și el nefiind tracasat de fel de fel de solicitări de neevitat în cursul zilei. (Se spunea atunci că vroia să evite și contactele cu protagoniștii „revoluției culturale“.)

Premierul lucra foarte mult. El îndemna oamenii să se implice în activitatea productivă (nu numai în „revoluție“); tot el a pus sub o strașnică protecție vestigiile istorice și valorile culturale și a aplanat conflictele diplomatice stârnite de excesele „gărzilor roșii“, salvând de la

Repere biografice

Decembrie. Anunță rambursarea de către China a tuturor datoriilor față de U.R.S.S.

1965, februarie. Discută cu premierul sovietic, Kossighin, despre implicarea Chinei și U.R.S.S. în războiul din Vietnam.

1966, iunie. Întreprinde o vizită oficială în România.

1966-1975. În timpul revoluției culturale depune eforturi susținute pentru asigurarea funcționării aparatului de stat, a unităților industriale și agricole, a instituțiilor culturale și de învățământ, pentru ocrotirea persoanelor de valoare, a monumentelor istorice și culturale, pentru afirmarea Chinei pe plan internațional.

1971, 1 iulie. Poartă discuții cu secretarul de stat Henry Kissinger, cu privire la normalizarea relațiilor Chinei cu S.U.A. și la vizita în China a președintelui R. Nixon.

Septembrie. Preia conducerea activității curente a C.C. al P.C.C., marcând o cotitură în activitatea întregului aparat de stat și în viața economică și politică a țării.

1972, februarie. Are convorbiri cu președintele R. Nixon, cu privire la normalizarea relațiilor dintre China și S.U.A. și semnează împreună Comunicatul de la Shanghai.

Vara. Se constată primele simptome ale bolii ce-i va curma viața.

Septembrie. Discută cu premierul Japoniei, Kakuei Tanaka, normalizarea relațiilor dintre China și Japonia.

1974, ianuarie. Este ținta unui atac vehement inițiat de Jiang Qing, soția lui Mao Zedong, și acoliții ei. Mai. Medicii înregistrează agravarea stării sănătății sale.

30 septembrie. Participă ultima oară la recepția oferită cu ocazia zilei naționale, 1 Octombrie.

1975, 1 ianuarie. În fața Adunării Populare Naționale, expune programul de modernizare, reforme și deschidere a Chinei.

17 septembrie. Primește ultimul oaspete străin, pe primul ministru român, Ilie Verdeț, și anunță cu această ocazie transferarea puterilor de premier lui Deng Xiaoping.

1976, 8 ianuarie. Se stinge din viață.

Dr. Anna Eva BUDURA

persecuție și, uneori, moarte veterani ai revoluției, personalități de mare valoare, prieteni vechi. Demnitarii români își dădeau seama ce se ascunde în spatele acestor dezvăluiri și-l priveau cu simpatie, înțelegere și admirație.

Forța intelectuală, susținută de o memorie uimitoare impresiona pe oricine se aventura în discutarea problemelor dezvoltării. Făcea cu ușurință calcule, operând adesea cu milioane și sute de milioane, transformând *mu* sau *jin*-i în hectare sau tone. Îi plăcea să întrebe și să asculte. În seara aceea – mi-aduc aminte – era nedumerit de mobilizarea oamenilor muncii la depășirea prevederilor de plan. Rațiunea de a fi a planului – remarcă el – era impunerea unei ordini și a unui sistem de corelații în creșterea economico-socială. Chemarea la depășirea dezordonată a prevederilor ridică întrebarea: ce rost mai are planul?

Deodată, ambasadorul român – politician de profesie – s-a apropiat de premier și l-a salutat, spunându-i cu voce puternică: „V-am văzut astăzi pe poarta Tiananmen, în uniformă militară, agitănd cartea roșie cu citate din operele lui Mao Zedong și salutând detașamentele de „gărzi roșii” din piață”. S-a așternut tăcerea. Toți cei cât de cât avizați cunoșteau atitudinea de condamnare a premierului Zhou Enlai față de „revoluția culturală”. Cum puteau fi interpretate spusele diplomatului român?! În acea tăcere s-au auzit cuvintele premierului: „Tinerii aceia trebuie îndrumați; de aceea e necesar să te plasezi în fruntea lor”.

Deei nu era vorba despre o aprobare, ci despre răspunderea de a controla și dirija o mișcare de mase, de zeci de milioane de oameni, pe un fâgaș ce ar fi pricinuit cât mai puține pagube și care trebuia să recunoască și să accepte o autoritate constructivă. Acest tip de atitudine i-a permis premierului să-și păstreze rolul moderator în împrejurările numite de istoriografia chineză „o calamitate națională”.

*
* *
*

Când și-a formulat ultimele dorințe, înaintea morții, în ianuarie 1976, Zhou Enlai a cerut ca cenușa să-i fie împrăștiată pe teritoriul întregii țări. Să nu existe un anume loc, care să se transforme în lăcaș de venerație. El iubise întreaga țară, vroia deci să aparțină întregii țări. Și chiar a fost cel mai iubit conducător al Chinei contemporane. Funeraliile premierului au prilejuit o uriașă demonstrație de mase.

După mulți ani, cineva din anturajul doamnei Deng Yingchao, soția premierului Zhou Enlai, mi-a relatat că în acele zile s-a primit de la fiica mea, studentă la Beijing, o scrisoare de condoleanțe. Ajunsă cu dificultate la destinație, pentru că manifestarea compasiunii în acele împrejurări era interpretată drept o sfidare a protagoniștilor „revoluției culturale”, scrisoarea motiva tristețea și mâhnirea autoarei prin aceea că „de când era mică, în familie, auzise vorbindu-se cu stimă și simpatie despre premierul Zhou Enlai”.

LĂPTARUL DIN OMAHA

(Urmare din p. 34)

Durata Tratatului a fost unul dintre ultimele puncte asupra cărora s-au iscat discuții. S.U.A. au propus zece ani, Franța 50, reușind să obțină un anumit sprijin și din partea altor state europene. În final, s-a convenit asupra unei durate nelimitate, cu posibilitatea revizuirii după 10 ani și cea a retragerii după 20 ani.

Theodore C. Achilles enumera și o serie de puncte la care s-a renunțat în cursul negocierilor: posibilitatea de a exclude un stat în care ar fi ajuns la putere un guvern de extremă stângă sau dreaptă, orice prevedere privind regulile de procedură, vreo prevedere privind organizarea unui staff internațional (lucru care a mers vreme de câteva săptămâni, după care a devenit evident că Alianța nu putea funcționa fără o structură birocratică).

La 13 octombrie 1948 Canada a notificat Departamentul de Stat că era gata să participe la un tratat pe baza principiilor generale prezentate la 9 septembrie, acel an. Peste două săptămâni, și statele participante la Tratatul de la Bruxelles au transmis acordul lor.

Textul Tratatului Atlanticului de Nord a fost publicat la 18 martie 1949. La 15 martie semnatarii Tratatului de la Bruxelles (Anglia, Franța, Belgia, Olanda) împreună cu Canada și S.U.A., adresaseră oficial Danemarcei, Islandei, Italiei, Norvegiei și Portugaliei invitația de a adera. La 4 aprilie 1949, în ciuda presiunilor diplomatice exercitate de U.R.S.S. (inclusiv un memorandum adresat celor 12 țări semnătore), Tratatul Atlanticului de Nord era semnat la Washington. „La 4 aprilie 1949 stăteam lângă secretarul de stat Dean Acheson când și-a pus semnătura, din partea Statelor Unite, pe un tratat care reprezenta prima alianță militară în vreme de pace încheiată de S.U.A. de la adoptarea Constituției”, nota președintele Truman. Era momentul culminant al cotiturii înăreștrite de politica externă a Statelor Unite, care își asumau, pentru prima oară, rolul de lider al eforturilor de apărare a Lumii Libere, ce îi grupa pe toți cei dispuși – și care își puteau permite acest lucru – să adere la un set de valori democratice. ■

(Va urma)

DOI POETI, UN PERSONAJ ȘI ADEVĂRUL

Cronologia critică a domnilor români. Aceasta este titlul unei lucrări aflate în pregătire la Editura Enciclopedică din București. Din câte cunoaștem noi, această carte este rodul unei munci pasionate și îndârjite întinse pe durata mai multor ani. Dl. Constantin Rezachevici este unul dintre cei mai vechi și statornici colaboratori ai revistei Magazin istoric. Și totuși dacă nu aș fi știut povestea acestei lucrări și singura recomandare ar fi fost titlul pe care îl poartă, mărturisesc că nu m-aș fi grăbit să o citesc. De teamă că între copertele ei se află unul din acele studii specioase, pline de amănunte și date importante în sine, dar care unui nespecialist nu-i spun prea mare lucru. Sigur, problema titlurilor, dar mai

ales a manierei și a stilului în care sunt realizate multe din cărțile de istorie reprezintă metehne mai vechi ale istoriografiei noastre, care nu prea dă semne că ar dori să-și schimbe straietele. Și e păcat. Pentru că se poate. Ne-am convins încă o dată că am dreptate, citind câteva fragmente din lucrarea domnului Rezachevici, suficiente pentru a-mi face o impresie asupra întregului. Și a aștepta cu nerăbdare apariția ei. Veți avea, suntem siguri, și dumneavoastră același sentiment citind fragmentul pe care vi-l propunem în avanpremieră. E numai una din numeroasele povestiri pasionante de care istoria noastră este plină, dar care își așteaptă autori cu har.

Marian ȘTEFAN

„Banul Mărăcine“ – un domn necunoscut

CONSTANTIN REZACHEVICI

E greu de crezut că o legendă cultă, pornind de la celebra poezie a lui Vasile Alecsandri, Banul Mărăcine, dar ignorând tradiția strict locală, a atras atât de mult forțele istoricilor și literaților pentru identificarea misteriosului ban poreclit Mărăcine! Părerile au condus uneori spre familia Craioveștilor, despre care însă se crede eronat până în prezent că s-a stins pe linie bărbătească în 1535, fără însă ca cineva să caute acest personaj în rândul pretendenților sau domnilor Țării Românești, deși tradiția locală doljeană, culeasă la 1830, vorbea de „domnul Barbu Mărăcine“. Și totuși...

Un duel domnesc

La numai opt luni după luarea domniei cu sprijin turcesc și al unor boieri complotiști de către Radu Paisie, fiul nelegitim al lui Radu cel Mare, înainte de 13 iunie 1535, stăpânirea acestuia a fost întreruptă de către un rival, primul dintr-un întreg șir. Pretendentul necunoscut, care intrase în țară după mijlocul lui februarie 1536, cu forțe otomane de la Dunăre, l-a făcut pe Radu Paisie să pibegească în Transilvania, năzuind la ajutorul voievodului Ștefan Mailat. De aici a scris el rudei sale Nicolae Olahus, aflat la Bruxelles, asupra împrejurărilor în care și-a

pierdut domnia, un amestec de fapte cavalereste și de trădare, specifice epocii ilustrate de Machiavelli: „Când era pe tron, după câva timp, a fost trimis cu armată de către turci un alt domn din familia adversă, ca să ia tronul, după ce l-ar fi alungat pe el. Dar el, aflându-se între cele două armate, l-a provocat la duel pe adversarul său, l-a rănit și l-a dat jos de pe cal, însă, când voia să-l omoare, baronii (barones) munteni, care, adăugând în limba lor două litere, se numesc boiaroni (boiarones) [comentariul lui N. Olahus, care rezuma scrisoarea primită de la Radu Paisie – n.n.], recurgând la perfidie, au elibe-

rat pe cel învins, l-au prins pe el însuși, i-au tăiat nasul și l-au izgonit. Totuși el speră în îndurarea lui Dumnezeu, că, alungând pe uzurpator, va spăla rușinea cu armele și va pune iar mâna pe tron prin vitejia lui“.

Iată, așadar, o seamă de știri noi, despre un duel între doi pretendenți la domnie, desfășurat în spațiul dintre oștile lor, ceea ce presupune o pregătire cavalească atât a rivalului cât și a fiului de domn Petru, ajuns apoi ieromonahul Paisie, egumenul mănăstirii Curtea de Argeș, de unde boierii care îl asasinaseră la vânătoare pe fratele său vitreg Vlad Vintilă, în iunie 1535, l-au ridicat în scaun

sub numele domnesc de Radu voievod. Aflăm și despre tăierea nasului lui Radu Paisie, pentru a-l împiedica să mai candideze la domnie, în realitate fiind vorba, foarte probabil, despre secționarea simbolică a cartilagiului dintre nări, cum au pățit atâția alți pretendenți. *Toate aceste amănunte despre pierderea primei domnii de către Radu Paisie au fost trecute cu vederea de istoriografia epocii.*

În plus, până acum nimeni nu a răspuns la întrebarea: cine este pretendentul, mai precis domnul, care, după 24 februarie 1536, când Radu Paisie se afla încă în scaunul de la Târgoviște, a venit asupra acestuia cu oști turcești, izbutind, cu sprijinul unor boieri trădători, în frunte cu Toma banul din Pietroșani și Tudor logofătul din Drăgoiești, să-i taie nasul și să-l alunge din țară? Nicolae Olahus, care relatează acestea, după chiar scrisoarea celui izgonit, spune doar că era „*din familia adversă*”.

Cum însă atât Radu Paisie, cât și ruda sa Nicolae Olahus se trăgeau din familia *Drăculeștilor*, rezultă că adversarul celui dintâi făcea parte din cea a *Dăneștilor*. Deoarece după moartea lui Teodosie, fiul legitim al lui Neagoe Basarab, și cea a lui Moise, urmașul lui Vladislav III, *Dăneștii* au început să fie reprezentativi de pretendenții *Craiovești* (*Părvuleștii*) înrudiți pe linie *Craiovească* (care nu avea în realitate legătură de sânge cu vechiul neam domnesc al urmașilor lui Basarab I) cu Neagoe Basarab (1512-1521), dar care se pretindeau fiii acestuia, rivalul lui Radu Paisie din prima jumătate a anului 1536 trebuie căutat în această familie. Neagoe Basarab având o dublă apartenență (crescut în familia lui Părvu I Craiovescu, soțul mamei sale Neaga din Hotărani, și declarând ca tată natural pe Basarab cel Tânăr Țepeluș, din vechea dinastie a lui Basarab I), rudele sale pe linie Craiovească ce se pretindeau fiii săi, puteau, la rândul lor, să-și declare apartenența la vechea dinastie, mai precis la ramura *Dăneștilor*. Condiția era deci de a se pretinde fecior (nu doar rudă) al lui Neagoe Basarab. Așa

a făcut mai întâi Drăghici Gogoasă, care, deși văr drept al lui Neagoe, pe linie craiovească, a pretins a fi fiul (!) acestuia, încercând să obțină la Poartă domnia împotriva lui Vlad Începutul, în septembrie 1530. Un act din 1585-1586, rezumat în *Cronologia tabelară* a lui Dumitrache medelnicerul din veacul XVIII, arată în mod expres: „pentru Drăghici sin [fiul lui – n.n.] Danciul Gogoasă, că, înșălând Împărăția ca *ar fi fecior de domn*, i-au dat domnia și, dovedindu-l boierii de mincinos, l-au spânzurat la Țarigrad” (*subl. ns.*). De altfel, până în 1976, istoriografia românească identifica pe pretendentul care a întreprins domnia lui Radu Paisie în 1536 tocmai cu acest Drăghici Gogoasă, apoi cu Ivan Vezure, amintit într-un act de la Mircea Ciobanul.

În realitate, rivalul lui Radu Paisie din prima jumătate a anului 1536 a fost Barbu III Craiovescu, fostul mare ban al Craiovei sau al Jiului în 1534-1535 iulie 30; la 9 august 1535 locul numelui său este lăsat liber în dreptul dregătoriei de ban al Craiovei, la 30 august fiind deja înlocuit în dregătorie de către Radu Paisie cu Șerban din Izvorani, rudă prin căsătorie cu Craioveștii. El era fiul lui Preda Craiovescu, mare ban între 1520-1521, căzut în octombrie 1521 în luptă cu alesul boierilor buzoieni Vlad (Dragomir Călugărul). Ca atare, Barbu III era *nepot de frate după mamă* (pe linie *Craiovească*) al lui Neagoe. Ca pretendent la Poartă, el s-a declarat însă *fiu al lui Neagoe Basarab*, cum am văzut că făcuse cu mai bine de cinci ani în urmă și ruda sa Drăghici Gogoasă, ambii pentru a beneficia de apartenența lui Neagoe, prin tatăl său natural Basarab cel Tânăr, la vechea dinastie.

Până acum s-a considerat „că nu știm nimic de Barbu III după 1535, nici dacă a avut urmași” (I.C. Filitti), că a fost „ultimul descendent bărbătesc al Craioveștilor” (Ion Radu Mircea), că în 1535 „s-a pierdut, în linie bărbătească, urma ultimului Craiovesc”; că boierii Craio-

vești „se stinseseră în linie bărbătească” (Ștefan Ștefănescu), sau, cu ceva mai mult temeie, că Barbu III „a fost ultimul boier cu numele de Craiovescu care a ocupat dregătorii” (Nicolae Stoicescu). Cercetătorii problemei s-au oprit exact atunci când Barbu III a fost îndepărtat de Radu Paisie din dregătorie de mare ban, fără să observe că el a devenit de îndată pretendent și chiar domn, în februarie-aprilie 1536, după alungarea lui Radu Paisie, că a mai trăit încă trei decenii și a avut trei generații de urmași, atestați până în 1644, cum vom vedea, cu toții pretendenți la tronul Țării Românești și, în final, chiar la cel al Moldovei. Așadar, pe linie masculină, după 1535 Craioveștii nu s-au „stins” în sens biologic, ci doar în calitate de dregători.

O domnie recunoscută, un sfârșit tragic

Aproape toate datele pe care le cunoaștem despre domnia și activitatea lui Barbu III provin din documentele legate de cariera aventuroasă de pretendent domnesc a fiului său Nicolae Basarab, pe drumurile Europei, între 1566 și 1574, cel care a impus pentru prima dată în afara spațiului românesc prenumele domnesc Basarab, al așa-zisului său bunic patern declarat, Neagoe Basarab, ca nume de familie.

În cererile de ajutor pentru redobândirea tronului părintelui său, adresate capetelor încoronate din Europa Apuseană și Centrală, Nicolae Basarab (sau al lui Basarab), semna, începând cu 1566, „*Nicolaus Bassaraba, Haeres et Succesor legitimus Regni Transalpiniae*”. El afirma că tatăl său, Barbu Basarab (sau al lui Basarab), odinioară principe și domn de drept al Țării Românești („*Barbulus Bassaraba dilectus meus parens Regni Transalpiniae id est Maioris Valachiae iure optimo olim Princeps et Dominus*”), a domnit efectiv în țara sa, pentru că în urma unei conspirații să ajungă la Constantinopol. Aici a fost sugrumat, în vreme ce

soția și fiica lui au rămas în continuare la Poartă, de unde el însuși, Nicolae, ar fi reușit să scape, în 1565, fugind în Malta, după care s-a îndreptat spre Viena, în final ajungând, în 1566, la Roma.

Scrisorile de recomandare cu care s-a înfățișat papei Pius V proveneau de la mulți cardinali, bărbați de cinstă, și chiar de la conducerea Venetiei, toți mărturisind despre originea sa domnească. Convinși, la 20 august 1566, papa Pius V i-a dat, la rândul său, scrisori de recomandare către împăratul Maximilian II și ducele Albert de Bavaria, garantând pentru originea domnească a lui „Nicolae Basarab, fiul legitim și natural al lui Barbu Neagoe, principele Țării Românești de altădată”, sau „nobilului bărbat Nicolae Basarab [...]”, fiul legitim și natural al lui Barbu Neagoe, principele de odinioară al Țării Românești. În urma unei astfel de recomandări, ducele de Bavaria scria la 11 noiembrie 1566 împăratului Maximilian II în favoarea „ilustrului Nicolae Basarab, fiul lui Barbu, principele de altădată al Țării Românești”.

E greu de crezut că atâtea personalități europene: papa, împăratul romano-german, ducele Bavariei, conducerea Venetiei, regele Spaniei și alții s-ar fi lăsat înșelați, dacă Barbu, tatăl pretendentului de la 1565-1566, nu ar fi domnit efectiv. De vreme ce a domnit, trebuie să fi fost principe al Țării Românești. Singura eroare era filiația lui Barbu direct din Neagoe Basarab, care la curțile europene a trecut neobservată. Ca atare, în decembrie 1566, Nicolae Basarab cerea împăratului Maximilian II să-i recunoască printr-o diplomă drepturile sale la stăpânirea Țării Românești și calitatea, dovedită „cu multe scrisori de mărturie”, de fiu și urmaș al „prea ilustrului Barbu Basarab, odinioară principe al Țării Românești, fiul prea-illustrului Neagoe Basarab, altădată principe al aceleiași Țări Românești, domnie care în prezent este ocupată de Petru Voievod” (Petru cel Tânăr, 1559-1568).

Înrudirea cu Neagoe Basarab (în imagine, portretul său votiv din Catedrala de la Argeș) oferea șanse oricărui pretendent la tron din familia Craioveștilor

Nu se cunosc împrejurările în care Barbu Neagoe sau Barbu Basarab, cum își va fi zis probabil ca domn, și-a încetat domnia, înainte de 18 aprilie 1536, când în scaunul de la București se afla din nou Radu Paisie. Desigur, a fost îndepărtat de rivalul său cu

forțe militare din Transilvania, Radu Paisie având încă din 1535 o înțelegere cu Ștefan Mailat pentru acordarea de ajutor militar și drept de refugiu în Ardeal, în caz de nevoie.

A murit aproape trei decenii mai târziu, în împrejurări tragice, la Constantinopol, dar viața și acțiunile sale în acest lung interval ne sunt aproape necunoscute. Desigur, după alungarea sa de către Radu Paisie, Barbu s-a refugiat la Poartă, el fiind instaurat, cum am văzut că mărturisea rivalul său lui Nicolae Olahus, de către trupe turcești (nu era nici o incompatibilitate în instaurarea ambilor domni rivali de către turci; o situație similară se petrecuse nu de mult, cu prilejul confruntării dintre Vlad cel Tânăr și Neagoe Basarab, ambii instaurați de forțe turcești). Foarte probabil, tocmai Barbu este acel „voievod sau rege al Țării Românești”, care la 15 iulie 1536 s-a întâlnit în secret la Constantinopol cu Dionisie della Vechia, agentul lui Carol Quintul, exprimându-și dorința de a-și elibera persoana, domnia și sușii de stăpânirea turcească cu ajutorul imperialilor, deoarece un alt fost domn nu mai este cunoscut în această vreme la Poartă, iar Radu Paisie, căruia i s-a atribuit eronat această acțiune, emitea în acea vreme documente la București.

Ulterior, urma lui Barbu se pierde, fiul său Nicolae Basarab relatând doar despre sfârșitul său legat de o conspirație, în urma căreia ar fi ajuns la Constantinopol, unde a fost sugrumat. Desigur, Barbu și-a păstrat întreaga viață calitatea de fost voievod și pretendent, el fiind foarte probabil personajul în legătură cu care, în toamna lui 1563, boierii lui Ștefan Tomșa I din Moldova îl acuzau pe Despot Vodă că urmărea să instaleze în Țara Românească ca domn pe un pretendent antiotoman „dându-i numele de «Fiul lui Basarab»”.

Doi ani mai târziu, în 1565, tocmai când, după uciderea tatălui său, Nicolae fugea de la Poartă în Malta, începându-și cariera de pretendent, reprezentantul impe-

rial la Constantinopol îl informa, la 15 august, pe Maximilian II că în iulie sosise acolo „un oarecare român care zicea că se trage din sângele lui Basarab (*ex sanguine Bassarabi*), *fost despot al Țării Românești*”, aducând și o scrisoare de mărturie în acest sens de la principele Transilvaniei. La 1 august 1565 acesta a fost decapitat și aruncat în mare.

Desigur, sunt prea multe coincidențe; cel care se trăgea din sângele (de fapt din neamul Craiovesc) al lui Neagoe Basarab, executat (prin strangulare sau decapitare și aruncare a rămășițelor în mare) de către turci, îndată după sosirea lui la Constantinopol, chiar în anul în care Nicolae Basarab fugise de aici, așa cum declară, tocmai în urma omorării tatălui său la Poartă, nu putea fi decât Barbu III Craiovescu, fostul domn din februarie-aprilie 1536.

Nu avem nici o informație că rămășițele sale, aruncate în mare după execuție, ar fi fost recuperate și înmormântate undeva, ca în cazul celor de mai târziu ale lui Constantin Brâncoveanu.

Tradiții... Alecsandri și Ronsard

Tradiția locală doljeană, consemnată spre sfârșitul veacului XIX nealterată de balada creată de Vasile Alecsandri, vorbește de Banul Măracine, care și-ar fi avut curtea în Coșovenii de Jos, lângă Craiova, la ruinele ce se mai vedeau în secolul trecut în pădurea Lumașu, la răsărit de izvoarele Băneșe (1), pădure care aparține Banului Măracine, apoi mănăstirii Sadova. În satul vecin Ghindeni, lângă cișmeaua de la Siliște, o tradiție din aceeași vreme afirma că se aflau casele în care locuise iubita Banului Măracine, fiica vornicului Drăghici din Ghindeni. În sfârșit, o a treia tradiție, încă și mai veche, culeasă în 1830, men-

ționează și ea zidurile ruinate din pădurea Lumașu, despre care se spunea încă de atunci din bătrâni „că a fost palatul Banului *Barbu Măracine*, *Domnul țării*, care a trecut în Craiova, stabilindu-se în mahalaua bisericii cu patronajul Sf. Dumitru, sau în curtea bisericii”, care, de altfel, era ctitorie Craiovească.

Cel care a înmănușat aceste tradiții scrise, Ion Donat, studiind (însă fără folos) și documentele moșiei Lumașu, ajunge la conclu-

Ferecătura de manuscris din 1519 aparținând mănăstirii Bistrița, ctitoria familiei Craioveștilor

zia că Banul Măracine a fost un Craiovesc și îl identifică, pe baza celei de-a treia tradiții, cu Barbu III Craiovescu. În continuare însă, el se înșală când plasează mormântul acestuia în biserica mănăstirii Sadova, doar pe baza tradiției că aici s-ar afla locul de veci al unui Barbu Craiovescu mare ban și mai ales nu știe cum să explice faptul că „legenda îl numește pe Măracine *domnitor* și *domnul țării*, deși în general este atestat numai ca ban”. Nu exclude în aceasta „fantezia poporului”, dar crede, pe baza unui singur document, cu caracter de excepție, și acesta emis de Barbu II Craiovescu (!) la 25 septembrie 1529, că cele două titluri (?) trimit la epoca dintre 1492 și 1535, de înflorire a dregătoriei de mare ban al Craiovei. „Când multe din prerogativele dregătorului oltean erau de fapt cele ale voievodului însuși, din țara de dincolo de Olt”, altfel spus,

considera că Barbu Măracine avea, ca ban, prerogativele domnului țării, ceea ce este exagerat și sofisticat, departe de spiritul prea puțin complicat al tradiției populare, care de altfel nu a reținut niciodată astfel de implicații instituționale.

În realitate, lucrurile au fost mult mai simple. Barbu III Craiovescu, poreclit Banul Măracine, a domnit cu adevărat în Țara Românească, așa cum bine consemnează tradiția de la 1830. Mormântul de la mănăstirea Sadova al unui mare ban Barbu Craiovescu, dacă el a existat cu adevărat, poate să fi fost însă al unuia din cei doi bani omonimi care l-au precedat.

Cât despre legătura genealogică dintre „Banul Măracine” al tradiției românești (Barbu III Craiovescu) și celebrul poet francez Pierre de Ronsard (1524-1585), despre care s-a discutat de multe ori, cu mai mult sau mai puțin diletanțism, în literatura și istoriografia românească, aceasta este imposibilă din multe puncte de vedere.

Dar mai întâi cum s-a ajuns la aceasta? Mai cu seamă, pornindu-se de la afirmațiile poetice ale lui Pierre de Ronsard, din 1554, căruia îi dăm cuvântul într-o traducere neartistică, dar exactă: „Ori, cât despre strămoșul meu, el și-a avut rădăcina / Unde Dunărea înghețată se învecinează cu Tracia. / Mai jos decât Ungaria, într-o friguroasă parte / Este un stăpân, numit marchizul de Ronsart, / Bogat în aur și oameni, în orașe și pământuri. / Unul din fiii săi puternic, arzând să vadă războiul, / O oaste cu altele cu tărie adunând la întâmplare, / Și, părăsind țara sa, făcându-se căpitan al lor, / Traversă Ungaria și Germania de Jos, / Traversă Burgundia și fertila Champagne / Și cu îndrăzneală veni să slujească pe Filip de Valois, / Care tocmai atunci purta război împotriva englezilor. / El sluijă atât de bine Franța, / Încât regele i-a dat

bunuri îndestul / Pe malurile Loirei, apoi uitând de toate, / Frați, părinți și țară, se căsătorii ca francez, / Zămisind bunicii din care s-a tras tatăl / Prin care eu am văzut lumina zilei“.

Așadar, fiul unui senior bogat „marchizul de Ronsart“, stră-străbunicul declarat literar al poetului, ar fi venit în Franța, dintr-o regiune rece, unde Dunărea este vecină cu Tracia, mai jos de Ungaria pe cursul fluviului, ceea ce indică foarte probabil Țara Românească, pentru a cunoaște războiul. Declarându-se căpitan al unei trupe din țara sa, el a intrat în serviciul regelui Franței Filip VI de Valois (1328-1350) pentru a lupta în Războiul de 100 de ani (1337-1453) împotriva englezilor. Răsplătit de rege cu proprietăți pe malurile Loirei, el s-a căsătorit aici, îndrăgind acele locuri unde s-au născut fiul său, bunicul, și apoi tatăl poetului, și chiar acesta din urmă.

De la Ronsard la realitate

Această genealogie poetică a fost acceptată ca reală de J.A. Vaillant, profesorul de franceză de la Colegiul „Sf. Sava“ din București, care a reproduș-o în cunoscuta sa lucrare *La Roumanie*, apărută în 1844, fără să se îndoiască o clipă că locul de unde a plecat bunicul lui Ronsard era Țara Românească! Vasile Alecsandri, socotit până spre sfârșitul veacului XIX cel mai mare poet român, cunoscând desigur părerea lui Vaillant, adaptează și localizează afirmațiile lui Ronsard despre așa-zisul său strămoș, în poezia *Banul Mărăcine*, care s-a bucurat de mare audiență până în zilele noastre. El a transformat pe „marchiz“ în „ban“ și a tradus Ronsard prin Mărăcine (frânțuzescul *ronce* = mărăcine), creând astfel legenda originii olteneste a lui Pierre de Ronsard, fără a ști însă nimic despre adevărata identitate a „Banului Mărăcine“ (Barbu III Craiovescu).

După ce observa Charles Drouhet (*Ronsard și România*,

publicat în *Convorbiri literare*, 1924), interesul lui Alecsandri nu era doar literar, ci și unul conjunctural politic. El voia să atragă atenția împăratului Napoleon III, al cărui sprijin îl așteptau Principatele Române, că în trecut și acestea ajutaseră Franța, personajul său, Banul Mărăcine, făcându-și patriotic socoteala: „Căci și ea pe viitor / Mi-a veni în ajutor“, în vreme ce, am văzut că Ronsard atribuia angajarea, așa-zisului său strămoș în slujba regelui Franței doar dorinței arzătoare a acestuia de a vedea războiul.

Celebrul poet Pierre de Ronsard, de la curtea regelui Carol IX (1560-1574), cel cu Noaptea Sfântului Bartolomeu, și-a atribuit o origine danubiană

În 1855, la Paris, a apărut versiunea franceză a *Banului Mărăcine*, în cadrul traducerii volumului lui V. Alecsandri *Balade și cântări populare ale românilor*, cu prefața gazetarului A. Ubicini, socotit în epocă o autoritate în cunoașterea problemelor românești. Acesta a acreditat ideea că legenda „Banului Mărăcine“ ar fi chiar o „tradiție istorică“. Astfel că a fost acceptată ca atare, după Ubicini, și de Prosper Blanchemain, în ediția critică din 1857 a poeziilor lui Ronsard, care, așa cum mărturisea Ch. Drouhet în 1924, „fiind până acum câțiva ani ediția cea mai răspândită a lui Ronsard, părerea sa [a lui Ubicini – n.n.] găsi numeroși adepți“.

Abia în 1912, cum remarca Gustave Cohen, în temeinica sa monografie dedicată lui Ronsard,

„necruțătoarea investigație“ a lui H. Longnon (*Pierre de Ronsard. Essai de Biographie, les Ancêtres, la Jeunesse*, Paris, 1912) „a dezumflat cu lovituri de ac ca un balon de tiplă“ originea danubiană a poetului francez. „Această nebulie a ascendenței cât mai ilustre“ era însă în spiritul timpului, și mulți contemporani ai lui Ronsard apelau la strămoși istorici fanteziști sau chiar personaje mitologice. Foarte probabil lui Ronsard, care își plasa țara chipurile de obârșie lângă Tracia lui Orfeu, „I-ar fi plăcut să fie socotit drept Orfeul Galiei“. Când însă alt context poetic i-o solicita, el n-a șovăit să-și atribuie o ascendență germanică: „de nation german“.

Cât despre etimologia numelui Ronsard, ea nu a stat doar în atenția lui Vasile Alecsandri, ci și în cea a maghiarului Stefan Szamota, care la 1891, într-o revistă din Budapesta, îl deriva fantezist din traducerea bulgărescului *tárn* = mărăcine (de unde și *Târnovo* = loc cu mărăcinișuri); Ronsard fiind deci echivalentul forme maghiare *Tárnovai* („un fiu al banului din Târnovo“). Altfel spus, strămoșul poetului francez ar fi fost bulgar (deși un ban de Târnovo nu a existat niciodată)!

În realitate, se știe că strămoșii lui Ronsard din ținutul Loirei (unde acest nume e atestat încă din secolul XI) au fost în veacul XIV mai întâi slujitori, apoi mici nobili vasali conților de Vendôme. Tocmai bunicul poetului, Olivier Ronsart sau Roussart (rosse = varietate de pește), decedat în 1493, este cel care a pus bazele familiei Ronsard, stăpânind castelul La Possonnière și alte proprietăți, și aflându-se din 1464 în slujba regelui Ludovic XI. De acum înainte biografia sa și a fiului său, Louis de Ronsard, tatăl poetului, născut pe la 1479, nobil atașat lui Carol VIII și apoi supraviețuitor al fiilor lui Francisc I, sunt bine cunoscute.

În plus, adevăratul „ban Mărăcine“ (Barbu III Craiovescu) nu putea fi bunicul lui Pierre de Ronsard, *cei doi fiind de fapt contemporani*. Iar un ban românesc de

Severin, apărut în 1391, sau de Craiova, documentat de la 1492, la care se referea V. Alecsandri, nu exista în vremea lui Filip VI de Valois. E greu de asemenea de crezut că Pierre de Ronsard va fi știut de existența lui Barbu III Craiovescu și despre porecla sa românească Măracine, deși între 1536 și 1565 acesta putea să fi călătorit prin Europa, ca mai târziu fiul său Nicolae Basarab.

Acesta din urmă a fost, de altfel, unicul urmaș cunoscut al lui Barbu III, răscăitor între 1565 și 1574 prin Malta, Imperiul romano-german, Italia, Spania, Elveția și Transilvania. Fiul lui Nicolae Basarab a fost, de altfel, pretendentul Basarab Voievod „Cremonese” (din Cremona, sau locuind un timp în această localitate italiană), care în noiembrie 1599, profitând de absența lui Mihai Viteazul (aflat la Alba Iulia), a încercat, cu ajutorul a 6.000 de turci, să ocupe Bucureștii.

În sfârșit, fiul acestui rival al lui Mihai Viteazul a fost pretendentul la tronul Moldovei din anii 1633-1644, Neagu Vodă Basarab, susținut de ruda sa (pe linie Craiovească feminină) Matei Basarab, care s-a aflat la Constantinopol cel puțin între 1638 și 1644. Acest strănepot de sânge al lui Barbu III Craiovescu (Banul Măracine) poartă numele de botez al lui Neagoe Basarab și se prezenta ca urmaș direct al acestuia, ca de altfel și Matei Basarab, fără să mai amintească nimic despre adevărul, dar mult mai puțin cunoscutul său străbunic domnesc.

Pe plan intern, epilogul scurtei domnii a banului Măracine (Barbu III Craiovescu) a fost legat de executarea boierilor care îl susținuseră – Toma banul din Pietroșani și Tudor logofătul din Drăgoiești, în preajma datei de 28 mai 1536, o lună de la revenirea în scaun a lui Radu Paisie, înainte de 18 aprilie același an.

Banul Măracine a existat cu adevărat și a domnit. Tradiția locală doljeană din veacul XIX s-a dovedit mai aproape de realitate decât fantezia poetică a lui Ronsard. ■

Încă vă mai citim, domnule Zaharia Stancu

Zaharia Stancu era, în anii '60-'70, pentru mine, un munte de cărți. Îi știam *Desculțul* aproape pe de rost. Doar poeziile lui Arghezi, în aceeași an, când într-o bancă de internet gălățean (Liceul „Vasile Alecsandri”) mă lăsam furat de cuvinte scrise, cuvinte de Carte, mai aveau minunția unei atât de bucurioase citiri.

Întâmplarea – prin „trimisul” ei, profesorul meu de română Laurențiu Bourceanu – a făcut ca liceanul ce eram să primesc dreptul de a-și pierde orele-i tinere între cărți și ziare și reviste de demult: Biblioteca „V.A. Urechia”. Luni în șir am uitat de „L.V.A.” și m-am lăsat în nebuna vrajă a răsfoiului de pagini vechi. Săream zidul școlii – când frații mei de internat se duceau la clasă – și alergam spre Bibliotecă. Nu m-au exmatriculat. Nu mi-au făcut vreodată vreun reproș. Au fost profesorii mei împlinitori de destin. M-au lăsat să mă „otrăvesc” Biblioteca. Nu cred că știau că voi ajunge redactor la *Magazin istoric* și că voi simți nevoia să scriu aceste rânduri.

...Așa s-a întâmplat de l-am cunoscut pe Zaharia Stancu. Am descoperit că debutase într-o revistă a „L.V.A.”-ului. I-am scris – în *Pădurea nebună*, parcă, îl însuși vorbea despre febrilitatea cu care aștepta un răspuns de la o publicație de departe – mândru nevoie mare de descoperirea mea. Nu mi-a răspuns...

Și m-am dus să-l întreb de ce nu mi-a răspuns (venisem la o Olimpiadă de literatură română). M-a primit, în biroul D-sale, din vechiul sediu al Uniunii Scriitorilor de pe Kiseleff, cu... ceai și pișcoturi. Un „boier” pierzându-și timpul cu un țânc. M-a rugat să-i trimit o copie după poeziile acelea (uitate de ele sau, cum mi-a spus, în aceeași zi, răposatul și el, acum, Ioanichie Olteanu, căruia mă „pasase”, nu vroia să-și amintească...).

I-am adus copia patru-cinci ani mai târziu. Eram atât de firav în ale vieții, încât credeam că Zaharia Stancu poate să mă aștepte... Să mă aștepte pe mine...

M-a primit cu aceeași boierească... Era înalt, surădă trist. „Da, da, târziu ai venit. Am așteptat... Ai promis că vii. De ce uitați, voi, tinerii, atât de ușor... Promiteți și uitați”.

Nu l-a interesat ce-i audesem. Mă privea doar cu o concentrare... Părea că zâmbește. Părea doar.

...În cele din urmă, m-a izbăvit. A scos dintr-un sertar o carte. Mi-a arătat-o, aproape plimbându-mi-o pe sub ochi. O știam. Apăruse la Cartea Românească. *Povestiri de dragoste* se chema. I-am spus că o cumpărasem. Era reproducă între copertele ei și cartea *Ce mult te-am iubit*. O carte despre cea mai grea dintre morțile de pe acest Pământ: moartea mamei.

Nu mă asculta. Mi-a scris câteva cuvinte, ca o dedicație.

N-am mai apucat să-i mulțumesc. Intrase Fănuș Neagu, cu încă cineva, nu mai țin minte cine, să-i amintească „președintelui” că trebuia să plece, era așteptat.

Și Zaharia Stancu, surăzând, le face semn celor doi spre mine: „E un student... Încă ne mai citesc copiii ăștia”.

Apoi, Zaharia Stancu m-a luat de braț și m-a condus – de fapt se sprijinea ușor de mine – spre ieșire. Am traversat biroul secretarei, am traversat holul, am coborât treptele, am mers până la „Volga” ce-l aștepta între trandafirii din fața clădirii și... Când mașina a pornit, mi-a făcut semn cu mâna, un gest a dojană, sau a binecuvântare. M-am așezat pe treptele clădirii și am deschis cartea. „Tovarășului Ioan Lăcustă, aceste pagini cu prietenie. Zaharia Stancu. 25 Mai 1970”.

...Acolo unde sunteți, fiți sigur, Domnule Zaharia Stancu, că încă vă mai citim. E singura cale de a vă înțelege și de a ne înțelege.

Ioan LĂCUSTĂ

Lichioruri, cafele, ciubuce și narghilele cu tutun de Siria, jocuri de noroc și femei cu ochi fermecători: tezaurul de voluptăți ale epocii fanariote.

AUZIT-AȚI DE VUTCA CEA GUSTOASĂ?

MARIUS-ALEODOR TEODORESCU

Bunicul – scria „Radu Rosetti despre marele logofăt Răducanu Roset – avea în pivnițele lui vinături minunate, căci poseda vii în podgoriile cele mai vestite din țară: la Panciu, la Odobesti, la Cruce, la Spărieși și la Copou; chiar via de la Marmora, pe Bohotin, dădea un vin al cărui buchet era minunat. Dar boierii din vremea de care vorbesc făceau prea puțin caz de vin, nu pușini din ei beau de obicei la masă numai apă, ceilalți numai câte un păhăruț de vin, mult două. Iar cucoanele nu beau aproape deloc. Pe lângă multele răutăți ce ni le-a adus regimul fanariot, el a făcut ca boierii moldoveni, buni bețivi înainte de începutul veacului XVIII, să iee în privința băuturii minunatele obiceiuri de sobrietate ale țărăștenilor“.

Același memorialist nota și de ce unui mare boier cum era Costache Sturdza, care „ținea casa deschisă“ și „avea masă îmbelsugată“, i se zicea „bețivul“. „Știți pentru ce? El nu se îmbătase niciodată în viața lui și nu bea vin deloc, dar după masă lua câte un păhăruț de vutcă (liquer). Pentru obiceiurile cumpătate adoptate de boierimea noastră cea mare, acel păhăruț de vutcă luat zilnic de Costache Sturdza alcătuia un exces“.

Scenă de banchet din manuscrisul Erotocritului

Dar ce era această vutcă? Să facem din nou apel la Radu Rosetti: „liquerul foarte gustos, dar foarte slab“. Iar Alecu Russo scria că din cauza grosimii sale deosebite, „vutca se taie cu cuțitul“. Imagine întărită și de Wilhelm de Kotzebue, consulul austriac: „vutca moldovenească“ era foarte bună, dar „așa de groasă, încât nu trece din pahar în gură decât cu foarte multă răbdare“.

Avem și o rețetă de preparare a vutcii, lăsată de Manolachi Drăghici, în manualul său de lucrări agricole, publicat la Iași în 1834. Alcoolul trebuia

strecurat de două ori, „întâi pe cărbuni de tei puindu-să un căuș la o vadră de rachiu, în al doile pe rădăcinile sau aromatele pe care vroești a face vutca. Dacă spiritul se priface pe rădăcini ca acele să se pue numai în căldare, iar de să prefacă pe aromatice, să se lege puține într-o petecuță și la gura țâvii pentru ca să treacă spiritul prin tranșele în beșică (vas de asemenea formă) să iae miros mai bun. La spiritul prefăcut de două ori îndulcindu-să să pue două părți zahar și una spirt și atuncea va fi vutca bună“. Raportul zahăr-spirit explică grosimea vutcii.

Dintr-o carte de bucate, aflată în manuscris, din 1749, aflăm că era „vutcă de grăunțe de ginepro“, „vutcă de scorțisoară“, „vutcă de chitră i lămăe“, „vutcă de cozi de naramză“, „vutcă de anghelică“, „vutcă de flori de mărgăritărel“, „vutcă de trandafir“, „vutcă de ananas“, „vutcă de cuișoare“ și „vutcă de stomah i de cap folositoare“. Ultima conținea, ca aromanți, „calamo aromatico, anghelică, galaiză, udagaci, scorțisoară, cuișoare, frunzișoară“. Pentru colorare, același rețetar indica: „crâmâz“ și „sandălușu“ (ambele pisate), pentru culoarea roșie, rădăcini de „carlină pisată“ pentru culoarea galbenă și „mustu de flori de micșonele“ pentru culoarea verde.

Cărți despre București

Boierii din familia Cantacuzino-Paşcanu – scrie Constandin Sion – angajaseră o „vutcărită meșteră”, care să le prepare „vutcă bună de anghelică”. La 29 iulie 1793, Barbu Știrbei solicita Casei de negoț sibieni a lui Hagi Constandin Pop să-i trimită „doă sticle cu vutcă franțozască ce se cheamă rum”. „Această vutcă – preciza marele boier – se face din drojdii de zaharu”.

Vutca era nelipsită de la petrecerile boierilor. „După cununie – nota Ion Ghica – masă mare cu zaharicale de la becerul Manolachi și cu cofeturi de la vestitul Pascu, cu vin de Drăgășani, cu pelin de Dealu-Mare și cu vutcă de vanilie și de cărsă”. Sau iată cum descria Manolache Drăghici asemenea momente: „Petrecerea lor în adunări începea cu jocuri și se sfârșea cu veselii cordiale. În carnaval, nici o adunare cât de mică nu se făcea la dânsii fără masă, apoi, după ce mâncau, aveau de lege să se pue bărbații însurați pe un covor la pământ și să înceapă la vutcă, cu care se veseleau cântând Țigani, până ce deșertau toate beșicile de nectar ale casei și de multe ori dintr-o adunare treceau la alta, mergând la cine-i invita dintr-înșii ori pe jos ori cu trăsurile și cu Țigani după dânsii pe uliță, când se întâmpla a se sfârși vutca boierului de gazdă mai timpuriu și le rămânea vreme de petrecere până-n ziuă”.

Și să încheiem cu remarcă lui Nicolae Filimon: vutca făcea parte din acel „teazar de... cele mai încântătoare plăceri ale vieții boierești din epoca fanariotă”, teazar care mai cuprindea și „cafelele cele mai bune, ciubucele și narghilelele cele împlute cu parfumatul tutun al Siriei, jocurile de noroc cele mai despuetoare și femeile cele cu ochii mai fermecători decât ai vasiliscului”, toate fiind, în același timp, și „puternice baterii de corupțiune”.

Bibliografia Bucureștilor s-a îmbogățit în ultimele luni cu noi lucrări de larg interes.

Mai întâi, o necesară reeditare: **Istoria Bucureștilor**, de G.I. Ionescu-Gion (ediția I, 1899), Fundația Culturală „Gheorghe Marin Speteanu”. Editura Mavios – Clio, 742 pp., preț neprecizat; **Cuvânt înainte** Marina-Ruxandra Iliescu; redactare, glosar și notă asupra ediției – Elena-Maria Schatz, sponsor Banca Comercială Română. Cele 23 capitole ale monografiei cuprind trecutul Capitalei de la începuturile sale și până la 1800, conținând, după cum nota C.C. Giurescu, în 1979, „informație de bună calitate, culeasă din mulțimea de documente inedite”.

Bellu-Pantheon Național, de Paul Filip, 244 pp., preț neprecizat, ediție în regia autorului, este un elegant album, tipărit în excelente condiții grafice (tipografia Editurii Crater), cu prezentarea fotografică a celor mai reprezentative monumente funerare din cimitirul de pe Calea Șerban Vodă. Sunt morminte ale unei impresionante galerii de personalități din istoria vieții politice, științifice, literare, artistice, militare românești, dar și veritabile opere de arhitectură și sculptură semnate de Ion Mincu, K. Storck, O. Han, C. Medrea, D. Paciurea, I. Jalea, Mihaela Pătrașcu ș.a.

Acest album – rod al unor strădănii de două decenii, ale unui pasionat artist fotograf – „izbutește – după cum scrie prof. dr. Paul Cernovodeanu în **Cuvântul înainte** – să completeze un gol resimțit de atâtea vreme de istoricii Bucureștilor, un util instrument de lucru pentru specialiști și cercetători și o încântare pentru publicul larg”.

Tot un album, evocator al vieții bucureștene de odinioară, este cel alcătuit de dl. Ionel C. Ioniță: **O „Lună” din istoria Bucureștilor**, tipărit de Primăria Municipiului București, Centrul de Proiecte Culturale, Arcu B, 96 pp. (dintre care 65 pp. ilustrații), 35 000 lei. Sunt evocate – prin text și foto – edițiile „Lunii Bucureștilor” organizate între 1935 și 1940, în fiecare an între 9 mai și 9 iunie și care au constituit „unul din momentele majore ale activității celor care au condus destinele Bucureștilor. Nu trebuie trecut cu vederea faptul – menționează autorul – că Luna Bucureștilor punea în circulație de fiecare dată (fără nici o excepție!) câte o nouă mare lucrare edilitară”.

Începând din acest an, Primăria Municipiului București – Centrul de Proiecte Culturale a reluat organizarea Lunii Bucureștilor între aceleași date, devenite de-acum tradiționale: 9 mai – 9 iunie.

Direcția Municipiului București a Arhivelor Naționale tipărește – în Editura Ministerului de Interne –, sub coordonarea d-lui Ion Vitan, **Anuarul Arhivelor Municipiului București**: vol. I, 1997, 112 pp., 10 000 lei; vol. II, 1998, 204 pp., 20 000 lei. În paginile **Anuarului**, precizează prof. dr. Ion Scurtu, „autorii – cei mai mulți istorici și arhiviști consacrați, dar și câțiva tineri cu reale perspective în domeniul cercetării științifice – oferă o imagine cuprinzătoare și variată asupra unor secvențe din trecutul capitalei României”.

Muzeul de Istorie și Artă a Municipiului publică vol. XII din culegerea **București, Materiale de istorie și muzeografie** (redactor responsabil – Oliver Velescu, secretariat de redacție Liana Ivan-Ghilia, Simona Denisa Olteanu), 364 pp. Sunt reunite studii și comunicări pe teme de patrimoniu bucureștean, muzeografie, numismatică, medalistică-heraldică, restaurare etc.

În fine, alte două lucrări editate de Muzeul de Istorie și Artă al Municipiului București: **Vlad Tepeș-Dracula, Adevăr și legendă**, de Liana Ivan-Ghilia; un album de 62 pp., cu text româno-englez, și, respectiv, **Ghidul muzeelor, București**, 66 pp., cu prezentarea a 41 muzee, colecții și case memoriale de pe raza Capitalei.

Iubiri

secrete

INESSA – LENIN

FLORENTINA
DOLGHIN

Câteva mărtoage negre, epuizate – altceva nu se putuse găsi la Moscova, în acea zi noroasă de 12 octombrie 1920 – trăgeau după ele, spre Piața Roșie, catafalcul cu un scriu de zinc. În cortegiu, Lenin – sprijinit de „soția și tovarăsa sa de viață și luptă”, Nadejda Krupskaja. „Nu numai chipul lui – scria o matoră – dar tot trupul exprima o durere atât de puternică, încât nici n-am îndrăznit să-l salut, nici măcar printr-un gest. Era clar că

dorește să rămână singur, cu durerea lui. Parcă devenise mai mic. Șapca aproape că îi acoperea fața, iar ochii îi păreau scăldați în lacrimi, pe care și le reținea cu un mare efort”. Alți participanți la înmormântare afirmă că Lenin abia se mai ținea pe picioare. Ochii lui triști nu mai vedeau nimic, fața îi împietrise într-o expresie de durere sfâșietoare. Pe panglica coroanei din zambile albe trimisă de el, scria simplu: „Tovarășei Inessa – de la V.I.Lenin”.

„Obligat” să iubească

A serie despre „istoria sufletului” lui Lenin este un demers sortit eșecului, la prima vedere. În cei 53 de ani de viață i se recunosc, în mod unanim, o singură soție, Krupskaja, și o singură „simpatie”, Inessa Armand. Gurile rele îi atribuie legături și cu o prostituată din Zürich, iar altele, și mai rele, îl consideră impotent, ceea ce ar și explica pasiunea lui paroxistică pentru politică. Tradiția a reținut copilul cu bucle aurii, adolescentul ferm, apoi, brusc, fără tranziție, chipul de iconă al revoluționarului, „bătrânul” nu bărbatul. Or, și tradiția se înșală câteodată.

Povestea ce urmează are drept izvor cărți recente, documente, scrisori și arhive până acum cunțite și falsificate de propaganda sovietică. Propaganda nu putea „da drumul” unui Lenin adulter, mănât de sentimente frefrești, ci numai unui puritan, calp, întreținând cu o femeie o prietenie

exclusiv platonice. În mod neoficial însă s-a crezut dintotdeauna că Lenin a fost pur și simplu „obligat” să o iubească numai pe Krupskaja, să nu coboare niciodată la rolul de soț infidel.

În tinerețe îi plăcea să vâneze, să patineze, să stea la o bere într-o companie plăcută. Circulă chiar legenda unei iubiri nefericite a tânărului Ulianov cu Elena Lenina, o fată frumoasă din Kazan (de la care și-ar fi luat pseudonimul). Elena i-a promis să îl urmeze în exil, ca decembriste, dar l-a înșelat. Așa s-a și căsătorit Lenin, la 22 iulie 1898, cu Krupskaja. Într-un moment de disperare, tânărul de 28 de ani i-a trimis o scrisoare acestei tovarăse de idei – mai mare decât el cu un an și care se afla în exil – cu propunerea de a-i deveni soție. Zis și făcut. Era moda mariajelor fictive. Cuplurile trezeau mai puține suspiciuni Ohranei, mereu cu ochii ațintiți pe revoluționari.

Despre cum arăta Krupskaja, o femeie lipsită de feminitate,

suferind de o afecțiune cardiacă, dar o soție loială, nu este cazul să insistăm. Să amintim doar remarcă lui Ilya Ehrenburg: „E suficient să te uiți la Krupskaja ca să-ți dai seama că pe Lenin nu l-au interesat femeile”. Așa să fie? Krupskaja i-a oferit liniștea sufletească. Condiționată însă de prezența Inesei, pe care Nadejda a trebuit să o primească zi de zi cu căldură în casa lor. Pentru că cei doi au devenit inseparabili din clipa când s-au cunoscut. Inessa a urmat pretutindeni familia Ulianov.

Ei doi aveau secretele lor. Îi lega o puternică afecțiune. „Dragul meu... ne-am despărțit, ne-am despărțit... tu și cu mine, dragul meu – îi scria Inessa de la Paris, în decembrie 1913. Și mi se pare atât de dureros. Știu, simt că n-ai să vii aici. M-am plimbat prin locurile cunoscute și mi-am dat seama foarte clar, ca niciodată până acum, ce rol joci tu în viața mea, aici, la Paris, unde întregă noastră activitate este legată printr-o mie de fire de gândul la tine. Pe vremea

aceea nu eram îndrăgostită de tine. Deși te iubeam încă de pe atunci. Aș rezista și acum fără sărutări, dacă aș putea să te văd, să stau de vorbă din când în când cu tine. Ar fi o bucurie atât de mare și n-am face nimănui vreun rău. De ce a trebuit să renunț? Mă întrebi dacă sunt supărată pentru că tu ești acela care a «realizat» despărțirea noastră. Nu, nu cred că ai făcut-o pentru tine.

Au existat multe lucruri bune în relațiile mele cu N.K. [Krupskaia]. În timpul uneia dintre ultimele noastre discuții mi-a spus că i-am devenit dragă și apropiată abia de curând. M-am obișnuit cu tine. Îmi plăcea nu numai să te ascult, dar și să mă uit la tine atunci când vorbești. Chipul tău este atât de animat, și apoi puteam să te privesc în voce, căci tu nu observai».

Tonul și conținutul acestor scrisori – cum pe bună dreptate remarcă ultimul exeget al vieții lui V.I. Lenin, generalul Dmitri Volkogonov (*Magazin istoric*, nr. 4, 5/1996) – lasă puține dubii în legătură cu natura sentimentelor celor doi. De altfel Stalin a sfidat-o în față pe Krupskaia, în anii grei de boală la pat a soțului ei, când ea îl îngrijea: „Mai discutăm noi despre ce fel de soție i-ai fost”, i-ar fi spus el, cu aluzie transparentă la legătura cu Inessa Armand. Obosită de nopțile nedormite și de hrănirea bolnavului cu lingurița, Nadejda a făcut atunci o criză de isterie, cu hohote de plâns. Scandalul a grăbit sfârșitul lui Lenin – se spune. Iar peste doi ani, în 1926, când el nu mai era și când Krupskaia se afla în opoziție, Stalin i-a repetat amenințarea, pentru a o obliga să cedeze și să-și facă autocritica: „Partidul își poate aminti cine a fost adevărata soție a lui Lenin”. Șantajul a reușit. Krupskaia n-a vrut să-și spele rufele murdare în public.

Dar cine a fost Inessa Armand, această femeie cu prenume spaniol, evocând frumusețea fatală a unei nobile castilienne, înes de Castro (soția în secret a infantului Pedro al Portugaliei), și cu nume francez? De unde aceste

consonanțe latine la o bolșevică de la prima oră a mișcării?

Doi frați – aceeași soție

S-a născut la Paris în 1874 (după unele surse, în 1873, după altele, în 1875), din dragostea unui celebru tenor francez, Théodore Stéphane, de 25 de ani, cu Nathalie Wild, de 24, pe jumătate engleză, pe jumătate franțuzească. Hagiografia de partid nu este prea generoasă cu părinții ei. La moartea tatălui – care după nașterea fetei legalizase legătura lui cu Nathalie – înes avea numai 3 ani. Mama, înzestrată cu o voce caldă, melodioasă, a trebuit să-și întrețină familia (avea trei fete).

Inessa Armand în Elveția (1903)...

A devenit profesoară de canto. O mătușă care pleca guvernantă în Rusia s-a oferit să o crească pe micuța înes. Bunica maternă a însoțit-o la Moscova: una preda canto și franceza, cealaltă engleza.

Foarte talentată la limbi, micuța înes a învățat curând să vorbească rusește, iar la 6 ani, pentru că îi plăcea mult muzica, a început să ia lecții de pian, de la mătușă ei. În acest context, cele trei „parizience” au cunoscut familia de industriași de textile ruși Armand, proveniți din emigranți francezi. Armanzii aveau moșie la Pușkino, la 30 km de Moscova, și erau foarte ospitalieri; obișnuiau să invite multă lume, fără a face vreo deosebire între copiii casei și cei aflați în vizită. Ei au plăcut-o mult

pe înes, devenită între timp Inessa, cu nume rusificat.

Mătușă și bunica dădeau lecții copiilor Armand, iar ei creșteau sub ochii lor. Inessa era o fată înaltă, grațioasă, cu părul șaten deschis, ochi mari negri, expresivi, cu trăsături sudice, cultivată și impulsivă. Situația ei de orfană într-o casă de oameni înstăriți și cu o mătușă preocupată de soarta ei s-a încheiat – cum altfel? – printr-o căsătorie cu principalul moștenitor al familiei Armand: Aleksandr Evghenevici. Toată floarea comerțului din Moscova a fost prezentă la nunta lor.

Aleksandr (Șașa) era un caracter slab, cu principii liberale, care își adora soția. Iar soția, de numai 19 ani, se ocupa cu acte de binefacere, conducea o societate de ajutorare a femeilor decăzute, îi ajuta pe muncitori..., „N-aș vrea deloc să fiu o femeie de reproducere, ca Natașa Rostova”, exclamase după lectura romanului lui Lev Tolstoi, *Război și pace*.

În ciuda acestor gânduri, în 1894 Inessa a născut primul ei fiu, pe Aleksandr, iar între 1896 și 1901 a adus pe lume încă trei copii: Feodor, apoi două fiice, Inna și Varvara. Din anul 1900, familia și-a petrecut iernile la Moscova, într-un apartament de pe Arbat. Inessa a citit enorm în această perioadă: Hugo, Goethe, Dickens, Whitman, Zola, Gogol, Gorki, Dostoievski, Nekrasov. A studiat la pian și a învățat să-i interpreteze fermecător pe Chopin, Beethoven și Mussorgski. Ea îi va insufla o mare dragoste lui Lenin pentru Beethoven.

În toamna anului 1903, din motive de sănătate, Inessa a mers cu copiii la Lausanne, în Elveția, unde a rămas până în vara anului următor. Acolo, în octombrie, la 29 de ani, a născut pentru a cincea oară: un băiat, Andrei. Numai că acest al cincilea copil nu mai era al lui Aleksandr, ci al fratelui lui mai mic, Vladimir, de numai 18 ani. În casa nu s-a produs nici un scandal, nici o dramă. Aleksandr și Inessa, adepți ai amorului liber, s-au explicat în zeci de scrisori unul altuia, hotărând să rămână

prieteni. N-au înaintat divorț. Copiii, pe care amândoi îi adora, erau „patrimoniul” lor comun. „Pentru romantici – scria Inessa cu două săptămâni înainte de a muri – dragostea se află pe primul plan, ea trece înaintea oricărui lucru”.

Ca membră a familiei cunoscutului industriaș Armand, Inessa a beneficiat de tratamente mai ușoare când a devenit o revoluționară înfocată și a adunat ani grei de închisoare. Chiar și la zece ani de la separarea de soție – care până la urmă s-a produs – Aleksandr tolerantul ei fost soț, el însuși simpatizant al ideilor revoluționare, a vrut să plătească o cauțiune fantastică pentru Inessa: 5 400 ruble (un muncitor primea 30-40 ruble pe lună). Inessa îl avertizase însă să nu facă acest gest, pentru că oricum ea evada. Ceea ce a și făcut. Aleksandr venea regulat în vizită, îi aducea scrisori și vești de la copii.

Cât privește pe Vladimir Armand, tatăl ultimului copil, el era de o bunătate angelică. În apartamentul lor Inessa își aduna camarazii din muncă ilegală, pentru că și noul și prea tânărul ei soț avea idei social-democrate. Din păcate însă, sănătatea lui era foarte subredă.

Anul 1907 a găsit-o pe Inessa deportată pentru a treia oară, în gubernia Arhanghelsk, într-un sat îndepărtat, iar pe Volodea bolnav de tuberculoză. Inessa a reușit din nou să evadeze și, ajunsă la Petersburg, s-a lăsat furată de viața mondenă: expoziții, premiere, s-a interesat de noua invenție – cinematograful. Până într-o zi, când a primit vestea că Vladimir, aflat la tratament în Elveția, se simțea foarte rău. A alergat să-l vadă, cu pașaport fals, trecând prin Finlanda, și l-a mai apucat în viață. A murit în brațele ei.

În anul următor Inessa a obținut licența în științe economice la Universitatea liberă din Bruxelles,

pe care o frecventase și Maria Ulianova, sora lui Lenin.

Nadejda vrea să se retragă

În 1909, Inessa se afla la Paris împreună cu trei dintre copiii ei: cele două fetițe și micuțul Andrei. Leagăn al Revoluției și al Comunei, al tuturor libertăților, capitala Franței aduna principalul nucleu al emigrației social-democrate ruse.

Aici avea să-l întâlnească pentru prima oară Inessa pe Lenin. Scund, simplu, modest, omul identificat cu dictatura proletariatului nu avea, în comportament și atitudini nimic de dictator intratabil, de șef des-

suferea. Într-o zi Lenin a avut parte de o scenă de gelozie în toată regula: singura, se pare, din întreaga lor viață.

Viitorul lider de la Kremlin avea acum un om de mare încredere. Inessa și-a închiriat un apartament la două case distanță și îl ajuta pe Lenin să-și traducă alocuțiunile în engleză, franceză și germană. În plus, era o excelentă secretară.

Disciplina de partid nu putea stinge în ea aptitudinile de om de societate: cânta, își căra prietenii la teatru, la concerte, la magazine de îmbrăcăminte și de bijuterii și, bineînțeles, se ocupa de educația copiilor, care o divinizau.

Munca de partid i-a obligat pe Lenin și Krupskia să schimbe adesea orașe și țări: Cracovia, Zürich, Paris, Elveția, Austria, Germania. Inessa îi urma peste tot. Bătrâna mamă a Nadejdei o adora. O aștepta în fiecare dimineață cu nerăbdare. O iubea pentru hazul ei, vioiciunea spiritului, răspunsurile prompte, simțul practic. „Se luminează casa când intră Inessa. Nimic nu îi este indiferent. Trece totul prin filtrul inimii”, își nota în jurnal chiar și Nadejda Konstantinovna.

După cinci ani de asemenea viață în trei, Inessa a hotărât să scrie o cântăciță despre problemele femeii, cu subtext libertatea de a iubi. Mai înainte însă s-a sfătuit cu Vladimir Ilici. „Chiar și o legătură pasională trecătoare este mai poetică și mai curată decât săruturile lipsite de dragoste ale unor soți vulgari”, i-a spus ea. La ce făcea aluzie? În replică, Lenin a liniștit-o: i-a înecat inițiativa într-un torrent de vorbărie marxistă despre libertatea proletariatului, burghezie... Se temea el oare că Inessa se va compromite sau îl va compromite? Astfel proiectul Inessei a murit. Ea nu a îndrăznit să iasă din vîntului lui Guru.

Această femeie reușea să atingă corzi ascunse adânc în inima

...și în exil, cu câțiva camarazi (1908)

potic. Se exprima abundent și foarte clar.

Inessa a devenit imediat membră a „grupului de sprijin” al bolșevicilor, care a ales-o curând președintă și a desemnat-o să poarte corespondență cu alte grupuri bolșevice din străinătate. Ea avea darul de a plăcea oamenilor. Era nelipsită în apartamentul de două camere al Ulianovilor, din rue Marie-Rose 4. Cu atât mai mult cu cât bătrâna mamă a Nadejdei nu mai reușea să facă față gospodăriei. Înaintea Inessei, în familia lor mai intrase o anume Maria Essen, o socialistă veselă, care nu se împăcase deloc cu Krupskia. Nadejda era pe zi ce trecea mai irascibilă din cauza maladiei lui Basedow, de care

bărbatului atât de puritan, iar el simțea nevoia să fie împreună cu ea tot timpul, să-i scrie, să-i vorbească, să comunice cu ea. Soția nu-i deranja. În anii '20, într-o discuție cu colegul ei de la Legatia sovietică din Norvegia, Aleksandra Kollontai, șefa misiunii diplomatice rusești din Suedia, a afirmat că Nadejda era la curent cu aventura soțului, petrecută de altfel sub ochii ei; știa cât de atașat este Lenin de Inessa, de aceea îi propusese de mai multe ori să-l lase liber, dar Lenin o reținea. Nadejda a acceptat cu demnitate prezența Inesei, ca pe ceva inevitabil. Monotonie și răneczeala vieții lor înțepene în principii inhibante erau zilnic răvășite de această femeie energică, elegantă, pasionată de tot ce făcea, de la copii la revoluție.

Ultimatum cu cântec

A urmat Revoluția din februarie 1917, întoarcerea printre primii în țară, cu trenul blindat. Trei zile ei țară singuri într-un compartiment. În vârtejul evenimentelor nu mai era însă loc pentru iubire. Inessa și-a revăzut copiii rămăși acasă, pe Aleksandr, cel mare, și pe Feodor, care avea deja 21 de ani și vroia să se facă aviator. Ambii erau mobilizați. Fiicele, Inna și Varvara, studiau încă, iar Andrei, mezinul de 13 ani, era la gimnaziu.

Cu Lenin se vedea acum din ce în ce mai rar. Vorbeau la telefon. Mult. În februarie 1919, el i-a dat o misiune de Crucea Roșie în Franța: să aducă acasă, de fapt de pe fronturile războiului civil, câteva mii de soldați ruși trimiși de guvernul țarist, în 1915, în sprijinul aliaților. Pe frontul mișcărilor de la Skt. Petersburg ei se răsucaseră, fiind internați în lagăr de autoritățile franceze.

Inessa a fost arestată. Furios, Lenin a formulat la iuteală un ultimatum: va fi eliberată imediat sau toată misiunea franceză de la Moscova, până la ultimul om, va fi împușcată. Evident, Inessa a fost eliberată imediat. S-a întors acasă împreună cu câteva mii de prizonieri, ceilalți membri ai

Istoricii nu au putut stabili cu certitudine proveniența numelui Lenin, pe care și l-a atribuit Vladimir Ulianov. Presa rusească a publicat recent un interviu cu Leonid L. Kolosov, descendentul familiei de nobili Lenin, ale cărei arme s-au șters la scurt timp după revoluția din octombrie 1917.

Nikolai Egorovici Lenin, fratele străbunicului lui L.L. Kolosov, a murit pe la 1900. Cu puțin înainte de decesul său, fiica lui, Olga Nikolaevna, care o cunoștea pe Nadejda Krupskaja, a dat actul de identitate al tatălui său muribund lui V. Ulianov, căruia îi trebuia în activitatea ilegală, pentru a putea pleca în străinătate, sub o identitate falsă.

V. Ulianov a schimbat data nașterii și de atunci a început să publice sub pseudonimul V. Lenin. Nikolai Egorovici a fost înmormântat fără act de

identitate. Era un om de toată isprava, cunoscut și stimat. Nu putea să bătuiască calvarul prin care avea să treacă familia lui și, mai ales, că numele său va intra în istorie ca personalitate de primă mărime a revoluției ruse.

Mulți martori nedoriți ai „falsului în acte” mai rămăseseră însă în viață. Așa încât, în perioada 1918-1919, au început să dispară rude din familia Lenin. Bunicul lui Kolosov a fost executat în octombrie 1918 la Ust-Sisolsk, verii lui, copiii lui Nikolai Egorovici, au murit și ei tot în acea perioadă. Nu se doreau supraviețuitori cu acest nume. De altfel, Vladimir Ilici nu a spus niciodată în public de unde și-a luat pseudonimul.

Întemeietorul familiei Lenin a fost Ivan Postnik, zis Gubar, un cazac de pe fluviul Enisei, din prima jumătate a sec. XVII. Era

Corpului expediționar rus venind și ei mai târziu. De pe drum, tot cu gândul la Lenin, îi scria fiicei sale mai mari, Inna (Inusia): „Pun în plic o scrisoare pentru Sașa, una pentru Fedea și a treia pentru Ilici. Numai tu trebuie să știi despre aceasta din urmă. Pe primele două dă-le imediat băieților, dar pe a treia ține-o la tine deocamdată. Când mă întorc am s-o rup. Dacă mi se întâmplă ceva... atunci trebuie să o dai personal lui Vladimir Ilici. Du-te la Pravda, unde lucrează Maria Ilinicina (sora lui Lenin), dă-i scrisoarea și spune-i că este de la mine și trebuie să ajungă la Vladimir Ilici personal. Între timp păstrează-o... este într-un plic sigilat”.

Inessa s-a întors de la Paris ca o eroină. Dar cu o aură scump plătită. Era tot mai slăbită fizic. De altfel, în mod frecvent revoluționarii sufereau de tuberculoză, tifos, pneumonie. Consecința închisorilor și deportărilor. Inessa se topea pe picioare. Din fosta frumusețe pariziană rămăsesse prea puțin. Se neglijă deja și vestimentar. Lenin, în schimb, o copleșea cu tandrețea lui. Cum deseori iubitei lui nu-i funcționa telefonul, Lenin îi

trimitea mesaje prin curieri, cu motocicletă. Și, odată cu ele, lemne, medicamente, reviste englezești, medici. În 1919, îi dăruia galoși, după ce o întrebase ce numă poartă la picior.

În zadar. „Dragă prietenă, îi scria el în februarie anul următor, am vrut să-ți telefoniez când am auzit că ești bolnavă, dar telefonul nu funcționează”. Și, cu altă ocazie: „Te rog să-mi spui ce s-a întâmplat cu tine. Sunt vremuri îngrozitoare, bântuie tifosul, gripa, gripa spaniolă, holera. Ce temperatură ai? Lei vreun medicament? Te rog să-mi spui sincer. Trebuie să te faci bine”. După ce a trimis doctorul, a continuat: „A venit? Să faci exact ce-ți spune. Telefonul s-a stricat din nou. Le-am cerut să-l repare, fiindcă vreau ca fiicele tale să mă țină la curent cu starea ta. Să ieși din casă cu o temperatură de 38 sau 39 de grade este o nebulie. Te rog foarte mult să nu ieși din casă și să le spui fiicelor tale din partea mea că vreau să te păzească să nu ieși din casă: 1. până când temperatura nu revine la normal; 2. numai cu permisiunea doctorului”.

comandantul unui detașament din Siberia orientală și întemeietor al cetății și adăposturilor pentru iernat de pe fluviul Lena și de pe alți afluenți ai săi. Pentru meritele sale i-au fost atribuite domeniul în ținutul Vologodansk, precum și numele de Lenin, sub care este inclus în partea a VI-a a Cărții dinastiei din gubernia Vologodansk.

Stră-străbunicul său – Egor Feodorovici Lenin – a fost militar și a avut gradul de căpitan. A luat parte la războiul ruso-francez din 1812, fiind decorat cu „Ordinul Anna”, clasa a IV-a. Rănit, a trecut în rezervă. Și străbunicul său a fost militar, a participat la războiul din Crimeea, din 1853, iar bunicul său a fost consilier administrativ și de justiție.

Deși și-ar fi dorit foarte mult să continue tradiția familiei sale și să îmbrățișeze cariera militară, L.L.

Kolosoș, autorul acestei mărturisiri, apărute în publicația *Cariera, a Uniunii Ziariștilor din Moscova*, n-a putut să o facă decât pe căi ocolite. Familia sa a fost nevoită să-și schimbe numele, pe când acesta era elev în clasa a doua. El a urmat Facultatea de medicină, iar după absolvire a lucrat pe o „Salvare”. Din 1967 s-a angajat ca medic militar, unde s-a specializat în probleme de toxicologie, luându-și doctoratul în acest domeniu. În prezent, Kolosoș încearcă să reconstituie arborele genealogic al familiei sale, cu intenția de a adera la Uniunea Descendenților Nobilimii Ruse, care își propune reînvierea celor mai bune tradiții ale marilor familii ruse. El simte ca o frustrare pierderea numelui de origine al familiei sale: Lenin.

Mioara NANU

La 11 septembrie 1920, *Pravda* dădea publicității un comunicat al Comisariatului poporului pentru sănătate: „De la începutul acestui an în republică s-au îmbolnăvit de holeră 12 054 persoane”. Epidemia era în regres, dar înainte de a părăsi teritoriul Rusiei a mai făcut o victimă: Inessa Armand. Patru zile a durat lupta ei cu moartea. La miezul nopții de 23 septembrie 1920 și-a pierdut cunoștința, iar dimineața nu mai era în viață. Corpul neînsuflăit a ajuns la Moscova pe 10 octombrie, pentru că abia după o săptămână de la deces s-a găsit un sicriu de zinc, adus de la Vladikavkaz.

„Lenin nu i-a putut supraviețui Inesei Armand. Moartea ei a grăbit boala care lui i-a fost fatală”, credea Aleksandra Kollontai. El nu a avut prieteni apropiați. Greu de crezut că, în afara mamei sale, a mai existat o altă persoană pentru care să fi manifestat mai multă grijă decât pentru Inessa.

Șocul morții ei a fost cu atât mai mare cu cât, în aceeași zi, dimineața devreme, Sergo Ordjonikidze îi transmise lui Lenin că cei doi, Inessa și Andriușa, fiul ei, se simt bine. În plus, Inessa a vrut să se ducă la tratament în Franța. Lenin a insistat însă și a convins-o să renunțe la acest proiect și să se meargă în sud. „E mai bine să nu te duci în Franța, unde s-ar putea să te închidă pentru mult timp și, probabil, nu vor fi dispuși să te schimbe cu nimeni... De ce nu te duci în sud? La Sergo Ordjonikidze, în Caucaz? Sergo o să facă toate necesare ca să te odihnești, să stai la soare, să lucrezi. Gândește-te la asta”. Și ea se gândise. Iar el se simțea acum, la sfârșit, cu atât mai vinovat.

La un an de la moartea Inesei, Lenin îi scria un bilețel lui Kamenev, președintele Sovietului din Moscova (între altele telegrame cu treburi de stat): „Nu s-ar putea planta niște flori la mormântul ei și înălța o placă?”. „Poate cu titlu personal”, a mormăit Kamenev.

Iată-l deci pe inițiatorul Gula-gului, pe părintele dictaturii proletariului și al regimului sovietic, pe creatorul totalitarismului bolșevic, într-un strop de suflet omenesc. Frumos, dar mult prea puțin. ■

„Dragul meu prieten, îi răspunde Inessa. Pur și simplu nu există leac pentru extenuare. M-au lăsat puterile, dorm de trei ori mai mult decât alții”. În vara anului 1920 Lenin a trimis-o în Caucaz, la Kislovodsk, într-un sanatoriu, să se întrezeze. „Din cauza situației periculoase din Kuban, te rog foarte mult, îi scria Lenin, pe 18 august, lui Sergo Ordjonikidze, membru al Consiliului militar revoluționar al Frontului din Caucaz, să stabilești legătura cu Inessa Armand, ca, la nevoie, ea și fiul ei Andriușa (de 16 ani) să fie evacuați în timp util la Petrovsk și Astrahan sau să o duceti (băiatul e bolnav) în munți, lângă litoralul Caspicii și în general să iei toate măsurile cuvenite”.

În sicriu de zinc

În alte câteva telegrame, între problemele militare și de stat despre care corespundea cu Ordjonikidze, Lenin revenea la dispoziția sa: „nu uita să-i asiguri Inesei un concediu liniștit și reușit”. În zadar. Ludmila Stal, prietena de o viață a Inesei, aflată și ea la Kislovodsk, își

însemna în jurnal: „Inessa a sosit atât de slăbită și de deprimată... Au obosit-o oamenii, au obosit-o discuțiile. A încercat să se izoleze, să stea mult singură în camera ei”. „Este epuizată și deprimată nervos”, nota și doctorul I. Rujeinikov, care locuia în aceeași vilă cu ea. Inessa personal constata că eforturile făcute ca ea să se simtă bine erau inutile: „Suntem de 3 săptămâni la Kislovodsk și nu pot să spun că m-am întremat. Nici eu, nici Andrei. E drept că el s-a refăcut, s-a bronzat, dar încă nu a luat în greutate. Vremea nu e prea grozavă. La început am dormit tot timpul, și zi și noapte. Acum, dimpotrivă, dorm foarte prost. N-aș putea spune că m-am dat în vânt după Kislovodsk” (fragment dintr-o scrisoare către fiica ei, Inusia).

Curând localitatea a devenit nesigură. Era amenințată de războiul civil. Statul major al armatei roșii a hotărât să o evacueze. Așa dăduse dispoziție Lenin. După patru zile de drum – care i-au accentuat extenuarea – și după o haltă la Vladikavkaz, unde s-a întâlnit cu Sergo Ordjonikidze, cei doi, mama și fiul au ajuns la Nalcik. Totul părea a fi normal.

1920. PETROLUL – ENERGIA NAȚIONALĂ

• Steaua Română – prima mare societate petrolieră
• Incendii la Moreni – „spectacol înfricoșător și grandios” • 1677 sonde distruse • Prizonierii români lucrează alături de soldații germani • Aliații – datori 10 milioane lire sterline despăgubiri

Cititoii noștri au putut lua cunoștință din numerele precedente ale revistei, 7, 8, 9/1998, despre unele momente, fapte, personalități din trecutul petrolului românesc din a doua jumătate a veacului trecut și primele decenii ale secolului nostru. Să mai reținem câteva repere din aceeași perioadă.

1886. Grigore Cobălcescu prezintă la Academia Română primul raport de sinteză referitor la zăcămintele de țiței din țara noastră.

1890. La Câmpina, jud. Prahova, se deschide prima schelă petrolieră organizată din țara noastră, având cinci sonde.

1895. Ia ființă prima mare Societate petrolieră, Steaua Română; urmează Româno-Americană (1904), Vega (1905), Concordia (1908), Astra Română (1910).

1900. Pe străzile Bucureștilor circulă primul automobil cu ardere internă, fabricat la Liège și adus în țară de B.G. Assan; atinge viteza de 7-8 km/oră. 1903. Prima anchetă geologică petrolieră din România, ale cărei rezultate vor fi publicate în 1905, în prima hartă a zonelor petrolifere românești. 1904. La Câmpina se inaugurează, prin grija ing. C. Alimănișianu prima școală de maistri sondori; în 1920 se va crea și o secție de maistri rafinori. 1906. Ia ființă Institutul Geologic al României, primul director fiind Ludovic Mrazec. La Câmpina intră în funcțiune prima mare rafinărie modernă din România, construită de Steaua Română. 1908. Pentru prima dată în lume, chimistul Lazăr Edeleanu folosește extragerea și rafinarea selectivă cu bioxid de sulf lichid a hidrocarburilor aromatice (benzen, toluen, xilen etc.), procedeu

devenit astăzi universal. La Sărmășel, jud. Mureș, se descoperă mari cantități de gaz metan.

Și, pentru că suntem în 1908, să consemnăm o altă publicație a petroliștilor români, după ce în numărul trecut am făcut cunoștință cu *Moniteur du pétrole*. Roumain-*Revue du Pétrole*, al cărei prim număr a apărut la 8 ianuarie 1908. Era condusă de G. Munteanu-Murgoci, directorul serviciului de agro-geologie al Institutului Geologic al României. În paginile ei apăreau studii, articole, note, informații în limbile română, franceză, germană, engleză.

Să amintim doar câteva dintre studiile publicate în acest prim an de apariție: A. Guiselin (Paris) *Petrolul lampant românesc*; L. Edeleanu, *Petrolul românesc din punct de vedere chimic*; K. Charitschicow (Harkov), *Distilațiunea uscată a asfaltului românesc*; G. Murgoci, *Industria minieră în România în 1907*; D. Hurmuzescu, *Radioactivitatea petrolului românesc*; L. Mrazec, *Șchiță istorică a dezvoltării studiilor geologico-economice în România*; ing. Gogu Constantinescu, *Studiu asupra pământului la tunelul din Berești* ș.a.

În nr. 14 (23 iulie 1908), G.M.-Murgoci scrie despre *Incendiile în schelele petrolifere* care „nu sunt o raritate și nici neexplicabile, având în vedere felul lucrului și natura substanțelor în prezență. Din contră, când cineva vizitează, să zicem, una din schelele noastre importante, cum e Buștenari, Câmpina, Moreni, Băicoi etc. și când vede desimea sondelor (cele vechi fiind nici la 30 m una de alta), prezența motoarelor și conductelor electrice peste tot, jirloace de păcură și emanațiunile de gaze la fiecare sondă și rezervor, când vede atâtea combustibil inflamabil și focul peste tot unde se întoarce, îl prinde minunea cum de incendiile nu sunt mai frecvente și mai distrugătoare decât se întâmplă”.

În România, arată autorul „focuri mari, din fericire, până acum au fost foarte rare”. Între acestea, cel din 19 februarie 1908, când la Moreni au ars 4 sonde ale Societății Regatul Român, incendiu „care prin mărția lui nu e mai prejos de focurile din Baku și Galiția”.

Schela Arbănași la început de secol

În același număr al revistei, o informație despre un alt incendiu izbucnit la Moreni la 27 iunie 1908, „la sonda Regatului Român nr. 26“, care oferă „un spectacol înfricoșător și grandios în același timp. Incendii este însoțit de zgomote grozave; dogoarea se simte la mare distanță, iar spectacolul e așa că mulți spun că nici nu s-a mai văzut în România un asemenea foc“.

Revue du Pétrole și-a încetat existența în cel de-al cincilea an de apariție, cu numărul dublu, 11-12/1912.

Iată-ne ajunși cu cronică noastră consacrată trecutului petrolului românesc la anii primului război mondial. La izbucnirea marii conflagrații, România era una dintre primele producătoare de țiței (1 885 619 tone în 1913). Capacitatea rafinăriilor – se arată în lucrarea *100 de ani de industrie petrolieră în România*, București, 1959, crescuse de la 1 200 000 tone în 1900, la 4 152 000 tone în 1914. În același timp, România devenise și o importantă exportatoare de țiței și produse petroliere: 57% din producție era destinată exportului.

Capitalul străin era atras de posibilitățile de investiție în industria de petrol românească, pe primele locuri situându-se în 1914 investițiile germane (33,33%), engleze (16,15%), anglo-olandeze (15,64%), franceze (7,95%), americane (6,67%).

Odată cu intrarea României în primul război mondial (15 august 1916) producția a început să scadă, industria de petrol trecând prin momente extrem de critice. La cererea insistentă și repetată a Aliților (Anglia și Franța) statul român a luat hotărârea de a distruge sondele, rafinăriile, instalațiile de depozitare și transport. În schimbul acestui sacrificiu, Aliții se obligau să despăgubească statul român de grelele pierderi.

Într-o recentă cercetare (la origine, teză de doctorat), *Industria petrolieră din România în perioada interbelică. Confruntări și opțiuni în cercurile de specialiști*, Editura tehnică, București, 1997 (oferită redacției noastre, pentru care mulțumim și pe această cale), dl. prof. dr. Gheorghe Calcan se oprește și asupra acestui dramatic capitol din

istoria petrolului românesc. În 1916, au fost distruse 1 677 sonde (dintre care 1 047 producătoare), 26 de rafinării, rezervoare din schele și fabrici cu toate instalațiile, precum și o cantitate de 827 000 tone produse petroliere.

Pentru a ne da seama de pierderile suferite de industria petrolieră românească să urmărim câteva cifre publicate de *Moniteur du pétrole Roumain*, la 15 ianuarie 1920, privind producția mondială de petrol în anii primului război mondial (în barili americani; 1 baril = 140 kg).

România era a patra producătoare de petrol, după S.U.A. (1914 – 265 762 535 barili; 1915 – 281 104 104; 1916 – 300 767 158; 1917 – 335 315 601; 1918 – 34 589 600), Rusia (1914 – 67 020 522; 1915 – 68 548 062; 1916 – 72 801 110; 1917 – 69 000 000, cifre aproximative; 1918 – 22 097 439 numai schelele din Bakū și Groznîi), Mexic (1914 – 21 188 427; 1915 – 32 910 508; 1916 – 39 817 402; 1917 – 55 292 770; 1918 – 64 505 422). În anii războiului în România s-au extras: 1914 – 12 826 579 barili; 1915 – 12 029 913; 1916 – 10 298 208. (cifre aproximative); 1917 – 2 681 870; 1918 – 8 499 533. În procent, România avea, în 1914, 3,22 la sută din producția mondială de petrol, în 1915 – 2,81, în 1916 – 2,23, în 1917 – 0,58, iar în 1918 – 1,70 la sută.

„Posedarea regiunii noastre petroliere – scrie Constantin Kirițescu, în *Istoria Războiului pentru întregirea României*, ediția a II-a, București, f.a. – era pentru germani de o așa mare importanță, încât ea singură – după declarațiile unui bărbat de stat german – ar fi legitimat pormirea unui război“.

Iată pentru ce ocupanții s-au preocupat de refacerea instalațiilor petroliere. „Două luni de la ocupație – arată C. Kirițescu – lucrau la Câmpina 350 din vechii lucrători, 2 000 de soldați germani și 2 000 prizonieri români“.

Pagubele de război pentru industria petrolieră românească au fost evaluate, la 9 februarie 1922, de o comisie mixtă româno-anglo-franceză la cca 10 milioane lire sterline. În

pofida unor numeroase și stăruitoare demersuri făcute de autoritățile de la București, statul român nu a mai intrat în posesia acestor despăgubiri. „Dacă societățile cu capital francez și englez au fost cel puțin parțial despăgubite de guvernele respective – arată Gh. Calcan în lucrarea citată –, cele românești s-au «bucurat» numai de intenția de a fi despăgubite“.

Cu toate pierderile suferite în anii războiului, industria petrolieră românească își revine treptat-treptat, încât la 31 decembrie 1919 existau deja 104 societăți petroliere, cu un capital nominal total de 650 190 948 milioane lei.

Merită reținută și grija pe care conducerea societăților petroliere o acordau lucrătorilor petroliști. Numai în intervalul 1 martie-1 septembrie 1919, arăta C. Osiceanu, directorul general al Societății Steaua Română într-o cuvântare ținută la Câmpina, la 18 ianuarie 1920, s-au distribuit acestor lucrători 87 vagoane făină, 63 vagoane grâu, 4 vagoane pește, 1 vagon grăsimă. Au fost, de asemenea, cumpărate, din străinătate, ghete, cămăși, pantaloni, tricouri, flanele în valoare de cca 1 000 000 franci francezi.

Să reținem, în încheierea acestor considerații, câteva gânduri din aceeași cuvântare a lui C. Osiceanu: „Munca reprezintă astăzi cel puțin tot atâta cât capitalul și de aceea muncitorimea, fie ca lucrător, fie ca inginer sau funcționar, trebuie satisfăcută în cererile drepte ale sale. Dar nu mai puțin și munca trebuie să dea maximul de randament. Dacă producțiunea va scădea din cauză că cei ce reprezintă munca nu-și vor face datoria, suntem pierduți. *Munca actualmente trebuie să fie și o datorie națională*. Lucrătorul nostru nu trebuie să plece urechea către internaționalismul importat de vrăjmașii neamului nostru. În dosul internaționalismului se ascunde micșorarea producțiunei, pentru a ne face să ajungem sub dominațiunea economică străină. Să fim cu luare aminte: petrolul nostru este o energie națională, legată cu apărarea noastră națională“.

(Va urma)

Ioan LĂCUSTĂ

ELEUTHERIOS VENIZELOS LA GALAȚI

Ministru de Justiție al Greciei în anii 1899-1901, omul politic E. Venizelos (1864-1936) s-a aflat mulți ani în fruntea Partidului Liberal (constituit în anul 1910) și a guvernelor acestei țări. Fără a fi singurul, istoricul N. Svoronos consideră apariția pe scena politică a cretanului Venizelos ca „...deschizătoare a unei perioade noi în istoria Greciei”.

Prim-ministru în perioada 1910-1915, el a dat Greciei, în 1911, o nouă Constituție, mult mai liberală, ce viza în principal modernizarea rapidă a țării.

Grecia din anii războaielor balcanice (1912-1913) și cea din vremea primului război mondial este, în mare, opera lui E. Venizelos, operă ce se circumscrie în desăvârșirea procesului de formare a națiunii elene. În ianuarie-februarie 1914 Venizelos a venit la București pentru convorbiri cu oamenii politici și diplomații români în legătură cu agravarea situației din Balcani.

La 9 octombrie 1916, Venizelos formase, la Salonic, guvernul provizoriu „de apărare națională” și, apoi, guvernul propriu-zis, din 26 iunie 1917, cel care l-a determinat pe regele Constantin să abdice. Trei zile mai târziu, la 29 iunie, guvernul Venizelos rupea relațiile

diplomatice cu Puterile Centrale, declarându-le război, Grecia urmând a intra în conflagrație de partea Antantei.

Ceea ce se cunoaște mai puțin este faptul că, în urmă cu 85 de ani, primul ministru Venizelos a întreprins o vizită și la Galați.

Venit la București, la Conferința de Pace din 16 iulie-18 august 1913 (România, Grecia, Muntenegru, Serbia și Bulgaria), prin care se încheia cel de-al doilea război balcanic, (*Magazin istoric*, nr. 7, 8/1993), Venizelos a folosit acest prilej pentru a vizita colonia grecească din Galați. Fotografia alăturată, *inedită*, l-a surprins pe primul ministru grec în timpul primirii ce i s-a

E. Venizelos (X) între membrii coloniei grecești din Galați

făcut în fața bisericii grecești, situată pe strada Domnească din centrul orașului. El a fost întâmpinat, între alții, de către consulul grec (în stânga), de secretarul consulatului (în dreapta), precum și de o numeroasă asistență.

Înfrânt în alegerile din 1920, Venizelos s-a retras apoi în străinătate, de unde a fost rechemat opt ani mai târziu, ajungând din nou prim-ministru, cu o mare majoritate în Parlament (1928-1932).

Retras la Paris, a încetat din viață în anul 1936.

Dr. Nicolae POSTOLACHE

ȘEF DE GUVERN

(Monoverb: 5-8)

INC^R

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei *Popoare din Orientul Antic*: M-T-H-A-FENICIENI-ZARIT-TN-LIRA-IROD-E-UNIT-NI-USI-DIMIE-O-OE-IMN-AMORITI-I-ACI-R-A-ATE-PERSI-C-ARACI-U-ETNA-U-VD-E-PATRIE-SUMERIENI

Soluția jocului din numărul trecut:

– p. 60: Apăra intrarea (A-PAR/A-ÎN-T/R-ARE-A)

Drumul parlamentarilor noștri la Consiliul Europei sau la Parlamentul european a devenit atât de mult o practică de rutină, încât nici nu mai băgăm în seamă că ele sunt găzduite la Strasburg. Capitala Alsaciei, încă din Evul Mediu, după creștinarea germanilor în secolul VI, a constituit o zonă de iradiere a arterelor, gândirii, a spiritualității, dar și a prosperității economice (Magazin istoric, nr. 7, 8/1994).

Pe lângă calitatea de capitală provincială, Strasburgul a obținut statutul de oraș imperial. Direct dependent de împăratul Sfântului imperiu romano-german, și nu de vreun senior local, el a beneficiat de o anumită autonomie, având dreptul la propriile miliții, tribunale, finanțe, vămi etc. Delegații Strasburgului erau reprezentanți de drept în cel de al treilea colegiu al Dietei imperiale.

Împreună cu Alsacia, orașul a dobândit o tonalitate particulară; el a prosperat grație legăturilor comerciale pe care le întrețineau cu celelalte 13 orașe imperiale. În anul 1482, a adoptat o Constituție liberală, ceea ce i-a asigurat un spirit de independență și o demnitate la care n-a renunțat niciodată.

Grandioasa catedrală, începută în 1176, simboliza vitalitatea orașului medieval. În vâtași celebri, ca teologul dominican Meister Eckart (c.1260-

c.1327), Johann Tauler (1300-1361), Suso (?-1366), și ei călugări dominicani, sau pictorul Mathias Grünewald (1460-1528), vor face din Strasburg centrul umanismului german.

Aici va poposi și Gutenberg între 1434 și 1447, tiparnița luând avânt începând din 1460. Legăturile

Paradoxal, importantul port de pe Rhin a intrat mai întâi în conștiința lingvistică a continentului nostru. Jurămintele de la Strasburg, semnate de Carol cel Pleșuv și Ludovic Germanicul, în 842, sunt considerate cele mai vechi monumente de limbă franceză și germană.

STRASBURG, ORAȘUL DE TAINĂ AL EUROPEI

GELU VOICAN-VOICULESCU

cu Roma fiind dintotdeauna slabe, Reforma, introdusă prin 1520, a cunoscut o asemenea înflorire, încât, în 1529, a fost interzisă liturghia catolică. Episcopia catolică a dăinuit, episcopii de Strasburg, ipso facto, principii ai Sfântului imperiu, au avut însă scaunul la Saverna. În 1621, se întemeiază Universitatea din Strasburg.

După catastrofalul Război de treizeci de ani, prin Tratatul de pace din Westphalia, din 1648, Strasburgul își păstrează independența, dar episcopia (dioceza) va fi împărțită între Franța (căreia îi revine teritoriul de pe malul stâng al Rhinului, cu Saverna) și Germania. În 1681, Ludovic XIV va ocupa orașul, iar Tratatul de la Ryswick, din 1697, va recunoaște anexarea sa de către Franța. Desigur, și în aceste condiții o anumită autonomie se va conserva. Un intendent, stabilit la Strasburg și un consiliu suveran, funcționând la Kolmar, va asigura administrația provinciei Alsacia.

Privilegiile locale rămân în vigoare, cu excepția celor religioase, după revocarea Edictului de la Nantes. Cu toate acestea, în Alsacia, protestanții vor fi mai degrabă ignorați decât persecutați. Spiritul de toleranță, de respect reciproc, cultivat de cardinalii de Rohan, care s-au succedat în fruntea episcopiei strasburgheze, a îngăduit și evreilor să-și găsească un adăpost convenabil. Datorită acestui climat permisiv, Alsacia va prospera: industria, comerțul, agricultura, activitatea bancară au stimulat creșterea demografică, în 50 de ani populația triplându-se.

În spiritul secretului de breaslă

Orașul devine un punct de confluență a civilizației franceze cu cea germană. Goethe va studia la Strasburg, inițiindu-se în ezoterismul promovat de cercul iluminiștilor grupați în jurul tinerii von Klettenberg. Desigur, cu timpul, va prevala influența franceză, „ideile noi” conștinându-se cu libertatea comunală. Deja spre 1775, Alsacia era aptă să adere la idealul democratic și centralist al viitoarei Revoluții franceze.

Concomitent însă cu subversiunea modernistă, la Strasburg mocnea focarul științelor tradiționale. Așa cum am arătat, cate-

drala din Strasburg a fost începută în 1176, pe ruinele unui vechi sanctuar roman. În 1284, un arhitect genial, Erwin von Steinbach (1244-1318), termina fațada apuseană a catedralei. (Turnul din spate nu va fi isprăvit niciodată). Tot el, beneficiind de colaborarea fiicei sale, Sabina, a construit și mausoleul lui Conrad von Lichtenberg, o adevărată capodoperă a genului. Lucrările catedralei sunt continuate de fiul său, Erwin (1277-1339), iar mai târziu, de altul mai tânăr, Johannes, ambii aflându-se în fruntea breslei de pietrari, din așa-numitele *ghilde* meșteșugărești *Steinmetzen*, care cuprindeau desenatori, arhitecți, sculptori, cioplitori în piatră, zidari, dulgheri etc. Aceste asociații consti-

tuie elita francmasoneriei operative (meșteșugărești), care în sec. XVIII se va transforma în francmasoneria speculativă, care, de atunci, atestată documentar, a continuat cu formele cunoscute azi.

Deși istoriografia curentă leagă originea francmasoneriei moderne de Londra, ea e mult mai tributară Germaniei, în special Strasburgului, începând chiar din veacul XIII.

Aceste *Steinmetzen* se grupau în *Hutten*, un fel de loji, având fiecare statute proprii, dar animate de același spirit al secretului de breaslă. Un consens liber consimțit recunoștea prioritatea spirituală a lojiilor din Strasburg, unde dinastia lui Erwin von Steinbach a ocupat funcția de mare maestru. Dacă în tot Evul Mediu, transmisia inițierii, reglementările stricte, normele meșteșugărești, tainele artei ogivale etc. erau perpetuate oral, în 1563, la Strasburg, au fost tipărite pentru prima oară, o carte a fraților, conținând „ordonanțele și articolele cînfrierii cioplitorilor în piatră, aduse la lumină de loja-mamă din Strasburg, de ziua Sfântului Mihail”.

Acest document a fost scris abia în 1968, fiind studiat în marea Lojă Națională Franceză, la Neuilly. Textul are un dublu mesaj: pe de o parte, sunt secrete meșteșugărești, pe de alta, ezoterismul Numerelor și al Logos-ului, într-un cuvânt, *Arta Regală*, în care se regăsesc vechi motive alexandrine sau pitagoreice.

După Pacea westphalică, terminându-se construcția catedrelor, în aceste *Hutten* începe să se vorbească din ce în ce mai mult despre ezoterism și mai puțin despre arhitectură, zidărie etc. Este translația spre masoneria speculativă. În epocă, se făcea

Carol II cel Pleșuv (miniatură), unul dintre semnatarii „jurămintelor de la Strasburg”

distincția între *Grussmaurer* = mason (zidar) de bună ziua și *Briefmaurer* = mason cu diplomă, primii făcându-se recunoscuți prin semne, parole gestice sau verbale, iar ceilalți arătând diplome cu peceți.

După ocuparea Strasburgului de către francezi, un edict al Dietei imperiale abolște supremația spirituală a lojii-mame alsaciene asupra breslelor din Sfântul imperiu. Când, în 1731, un decret regal francez, reînțărît în 1772, interzice reuniunile companionajului (ale calfelor), vechile *Steinmetzen* se preschimbaseră discret în obediențe masonice. *Frații acceptați* au preluat sarcina de a transmite înțelepciunea ai cărei depozitari fuseseră secole de-a rândul meseriași.

Astfel, masoneria speculativă strasburgheză s-a singularizat printr-o seriozitate și o densitate ieșite din comun, comparativ cu restul lojilor masonice franceze. Cu toată această legitimitate, în a doua jumătate a sec. XVII și la Strasburg au început să prolifereze diverse alte obediențe masonice și paramasonice, totul devenind o modă.

Căutând prin arhivele sărăcite de atâtea ravagii provocate de furtunile istoriei, Alain de Bihan a reușit să întocmească un inventar al lojilor masonice strasburgheze, dintre care spicuim: *Marea Lojă Scoțiană*, care a obținut patentă de la un capitol din Rouen, înainte de întemeierea *Marelui Orient al Franței*, în 1773, condus de ducele de Chartres, viitorul Philippe Egalité...; *loja Sfântului Ludovic de Alsacia*, fondată în 1760, primul ei venerabil fiind un „oficios” al cardinalului de Rohan; *loja Modestia*, din 1763, înglobată mai târziu în *loja Candoarea*; *loja Prietenia* din 1764; *loja Tripla Uniune a Sfintei Cecilia*, din august 1765;

Subiect de inspirație pentru Goethe și Alexandre Dumas, Giuseppe Balsamo, zis Cagliostro (1743-1795), a avut viața tipică a unui aventurier italian de origine obscură. Și-a luat titlul de conte, apoi a trebuit să fugă din Italia, acuzat de escrocherie, și, însoțit de fermecătoarea lui soție, Lorenza Feliciani, a străbătut aproape toate țările Europei, speculând apetitul pentru mistică al contemporanilor săi.

Cagliostro și-a făcut nume cu talentele sale de alchimist și tratamentele sale miraculoase: vindea elixire, pilule, făcea demonstrații de magie și de vrăjitorie, prezicea viitorul, pretindea că învie morții. Implicat, în 1785, în celebra Afacere a colierului, este expulzat din Franța, în 1786. Revenit în Italia și judecat, în 1791, ca francmason, este condamnat la moarte, dar pedeapsa i se comută în detenție pe viață, executată în castelul San Leone. Peste veacuri, personajul a rămas aureolat de mister.

loja Candoarea, cea mai activă din Strasburg și fiindcă primea persoane de vază, a fost recunoscută drept *loja-mamă* de rit scoțian din Alsacia. Ea a satelizat lojile: *Beleartelor*, *Ferdinand cu 9 coroane*, dedicată ducelui de Brunswick, *Iris*, *Isis*, *Tăcerea Perfectă* (1778), având un caracter mixt, civil și militar, *Sfântul Ioan de Heredom*, cu o vocație rosicruciană; *loja Sfântul Francisc al Adevăraților Amici*, din care a emanat *loja Sfânta Genevieva*; un capitol al *Aleșilor Coëni ai Universului*, inspirată de dezvăluirile lui Martinez de Pasqually; o ramură a *Iluminaților din Bavaria*, ai lui Adam Weishaupt.

Escroci, șarlatani, mitomani

Bineînțeles că Strasburgul nu s-a putut sustrage, în ciuda cordialității frățești a adepților, de la luptele interne dintre obediențele masonice, n-a putut evita loviturile piezișe, pe care și le dădeau lojile în conflict. Diversele grupușcule inițiatice își disputau adepții, atrăgându-i într-o adevărată mascaradă a

înalțelor grade sau copleșindu-i cu cele mai infamante defăimări. Moda frivolă a acestor grade, garantate de patentele cele mai sfărăitoare, care nu erau decât biete petice de hârtie și nicidecum dovedea vreunei inițieri autentice, a relativizat, în mare măsură, seriozitatea și profunzimea ezoterismului din sec. XVIII – *secolul galant* – cum îl numea Mateiu Caragiale în *Craii de Curtea Veche*...

Totul se reducea la o sara-bandă a titlurilor pompoase, la niște decorații și însemne cât mai extravagante, menite doar să concure la o aparență cât mai misterioasă. Atunci când era vorba despre spectacolul scânteietor al *iluminismului*, diversificat într-o multitudine de *căi* ademenitoare prin umbra misterelor inițiatice, toți acei nobili blazați de rafinamentul mondenității și de cel al artei conversației de salon, toți acei bancheri experți în malversații, toți acei negustori vicleni deveneau de o naivitate dezarmantă. Probabil că se producea o reacție subconștientă compensatoare, în raport cu performanțele de ipocrizie și

perversitate pe care le realizau la lumina zilei în viața mondenă. Așa se explică entuziasmul delirant cu care erau întâmpinați *Superiorii Necunoscuți, Magii egipteni, prinții Tainei regale, Trimisii Marii Loji Albe* etc. Impostorii și închipuiții aveau un succes nebănuit, tocmai datorită credulității mai marilor zilei, amatori de mistere cât mai obscure.

După amețitoarele succese ale unui Martinez de Pasqually, care a năucit lojile franceze (a murit în 1774, la Port-au-Prince, în Haiti), Strasburgul a cunoscut gloria și decăderea, mai multor șarlatani, ce treceau drept exponenții iluștri ai celor mai tainice confrerii: hangiul Schroepfer, care înființase în 1768, la Leipzig, o lojă unde practica magia ceremonială și evocatoare (după ce a pocalit mari personaje, demascat fiind în 1774, s-a împușcat); preotul-profet Pfoehl, care a sfârșit în casa de nebuni; Müller, crainicul care anunța sfârșitul lumii și domnia Sfântului Duh și care a strâns de la creduli o grămadă de aur pentru a edifica Noul Ierusalim, dispărând apoi, în America...; Marele Maestru kabbalist Falk, care a reușit cele mai exorbitante escrocherii, seducând și o sumedenie de fecioare și adolescenți (după ce a prostit toată societatea bună din Strasburg, făcând-o să aștepte pe *Cel ce trebuia să vină*, a sfârșit jalnic, ros de lues).

Desigur că la Strasburg n-au mișunat numai escrocii, șarlataanii sau mitomanii paranoici. Alături de această faună patologică, s-au perindat și o serie de inițiați autentici, de cercetători erudiți etc.:

Bernard Frederic, baron de Turkheim (1752-1831), bancher, care în 1778 s-a însurat cu Lily Schoenemann, fosta logodnică a lui Goethe. A fost primarul Strasburgului și înalt funcționar în Imperiul napoleonean; Jean, baron de Turkheim (1749-1821), fratele precedentului, care a devenit unul dintre cei mai bogați oameni din Alsacia, fiind bancher și industriaș. A fost prieten cu Jean Baptiste Willermoz, negustor de mătese din Lyon, unul din marii organizatori ai masoneriei; Charllotte Louise-Wilhelmina de Boëklin (1748-1820), care, născută la Strasburg, se înrudea cu cele mai nobile familii din Alsacia; Frederic Rudolf Salzmänn (1719-1821), fost coleg și discipol al lui Goethe, devenit profesor de istorie la Universitatea din Strasburg. Averele nevestei i-a permis să deschidă o editură și o tipografie, în orașul său natal. A fost unul dintre cei mai profunzi ezoteriști ai epocii, întreținând o amplă corespondență cu alți iluminiști. Confidentul lui Louis-Claude de Saint-Martin, pe care l-a influențat destul de mult în opera sa, a jucat un rol politic, pe cât de eficient, pe atât de discret în constituirea Sfintei Alianțe (*Drei Kaiseres Bund*).

În timp ce în Franța se răspândește moda „luminilor”, adică a raționalismului, a deismului, a materialismului mecanicist, a senzualismului cu toate consecințele acțiunii lor corosive (Condillac, Locke, Diderot, D'Alembert, Voltaire, d'Holbach, La Mettrie, Rousseau etc.), în Alsacia – și mai ales la Strasburg – triumfă gustul pentru științele secrete. *Arta Regală*, ocultismul se revărsă precum o maree. Ca o replică dată „luminilor”, iluminismul se ridică la Strasburg, împotriva spiritului *Enciclopediei*: martinizismul, martinismul, hermetismul, umbrele misterelelor rosicruciene sau templiere au fermentat în lojile locale, distilându-se altfel de idei decât cele care, în restul Franței, au culminat cu ororile Revoluției franceze. Pe fundalul scepticismului filosofic reductionist, ce domina întreaga Franță a sec. XVII, aici, la Strasburg, se manifestă cea mai oarbă credulitate, acordându-se gir tuturor magilor, ghicitorilor, vindecătorilor, cel mai spectaculos fiind cazul lui Cagliostro, care a poposit mai întâi în acest oraș.

După o aparentă desuetudine, când în sec. XIX și XX, Franța și Germania și-au disputat succesiv Strasburgul, încărcat de o asemenea aură ocultă, el a intrat din nou în prim-planul Europei,

de data asta printr-o mistică mai profană – cea *federalistă* –, care predomină în formulele pan-europene, pe care Strasburgul de astăzi, în continuitatea menirii sale, le găzduiește și nu întâmplător, dacă reflectăm la tâlcul unei istorii atât de încărcate de taină... ■

În mai 1968, în timpul mișcărilor studențești, în oraș s-au înălțat baricade

ENIGMATICUL PIERRE BROSSOLETTE

La cinci decenii distanță, legendara mișcare de Rezistență franceză, cu monștrii ei sacri, care ne-au populat lecturile sau filmele copilăriei, a depășit faza hagiografiilor pioase, se apropie cu luciditate de eroii ei. Odată cu scrierea biografiilor unor Jean Moulin, J. Soustelle, G. Palewski sau Pierre Brossolette, s-au redescoperit conflicte personale între membrii Rezistenței din interior și ai celei din exterior, neînțelegeri între rezistenții din zona din nord și cei din sud, pasiuni și inamiciții ce au creat dificultăți suplimentare unei vieți și așa dificile, prin caracterul ei clandestin.

Două cărți apărute la Paris, în această vară și închinat aceleiași personalități (*Pierre Brossolette, Héros de la Résistance*, de Guillaume Piketty, și *Pierre Brossolette, le visionnaire de la Résistance*, de Guy Perrier) întregesc tabloul istoriei mișcării de Rezistență franceză. Ele abundă în documente, arhive inedite, articole de presă sistematizate, aparținând strălucitului ziarist care a fost P. Brossolette,

interviuri cu numeroși supraviețuitori ai evenimentelor, explorează surse necunoscute ale corespondenței dintre erou și soția sa, Gilberte, și ea o cunoscută ziaristă și senatoare.

Personalitate ieșită din comun, Brossolette ni se relevă ca o figură umană fragilă, imperfectă și perfectibilă. Membru al Rezistenței încă din primele ei ore. Arestat de Gestapo în februarie 1944, el s-a sinucis în luna următoare, aruncându-se de la etajul V al clădirii din Avenue Foch a Gestapoului (*Magazin istoric*, nr. 12/1977). A avut o viață scurtă, 40 de ani, dar exemplară, îndeosebi prin tragismul ei, hrănind o enigmă ce rămâne încă deschisă.

Născut în 1903, Pierre Brossolette fusese un student strălucit, admis pe primul loc la Școala Normală Superioară. Ca ziarist, se remarcase încă din prima tinerețe prin articole și cuvântări devenite antologice. Intrat în mișcarea internă de Rezistență, a servit drept placă turnantă între rezistența intelectuală și embrionii Rezistenței armate din zona ocupată și zona „liberă”. În aprilie 1942 a plecat la Londra și, de la prima sa întâl-

Anul acesta, în luna august, ziarul *Le Monde* anunța trecerea în neființă a unei legendară figuri a Rezistenței franceze: Juliette Gateau, născută la Bayonne, la 3 ianuarie 1900. Biografia doamnei Gateau, – arestată la Poitiers, în februarie 1944, deportată la Ravensbrück, de unde a fost eliberată în mai 1945, comandor al Legiunii de Onoare și decorată cu Crucea de Război și Medalia Rezistenței – pare a proba că veacul XX este și veacul Rezistenței franceze.

nire cu anturajul lui de Gaulle, s-a născut o prietenie fără fisură cu colonelul Passy, șeful Biroului Central de Informare și Acțiune (B.C.R.A.), serviciu secret gaullist, organism în care a devenit Nr. 2, având răspunderi politice.

Informațiile și observațiile furnizate de Brossolette prin rețeaua sa, deopotrivă remarcabile analize despre Franța ocupată, l-au impus Londrei. „Avea 1 000 de talente, afirmă cunoscutul istoric Fr. Bédarida, fost director al Institutului de istorie a timpului prezent de la Paris. Era o ființă strălucită, de o mare inteligență și sinceritate, cu o mecanică intelectuală nepereche și cu darul scrisului și vorbitului. Era un om dezinteresat, de mare curaj”.

La începutul lui 1943, Brossolette a efectuat, împreună cu Passy, misiunea cunoscută ulterior ca „Brumar-archebuza” (de coordonare și organizare în Franța ocupată a acțiunilor mișcării de Rezistență ce se înmulțiseră). Brossolette s-a dedicat trup și suflet acestei sarcini, reușind unificarea Rezistenței prin crearea Consiliului Național al Rezistenței

În imagine: unul dintre actele de identitate false cu care circula P. Brossolette.

(C.N.R.), format din opt mișcări, șase delegați ai partidelor politice și doi imputerniciți ai centralelor sindicale.

În acest moment a izbucnit conflictul lui violent cu Jean Moulin, delegat personal și reprezentant al generalului de Gaulle. A fost o ciocnire cu dimensiuni personale: două temperamente, ambele integre, obstinate și autoritare, aflate la antipod, n-au reușit să găsească dialogul: Brossolette, intelectualul autentic, pasionat și solitar, și Jean Moulin, înaltul funcționar cu simțul ierarhiei, discipolul disciplinat al lui de Gaulle.

Au existat și divergențe de fond între ei: în ce privește prezența sau nonprezența în C.N.R. a partidelor politice, pe care Brossolette le detesta, în vreme ce de Gaulle le socotea necesare. Chiar dacă discreditate, considera șeful Franței libere, aceste partide meritau concesiile: erau singurul mijloc prin care el își putea impune autoritatea și reprezentativitatea față de englezi și mai ales față de americani. Generalul se afla într-o poziție fragilă și amenințată, putând pierde partida. Or, Brossolette, expert în probleme internaționale, nu a fost capabil să sesizeze importanța factorului partide politice în strategia lui de Gaulle.

Așadar, a avut loc o altercație violentă cu Jean Moulin, cel ce dispunea de instrucțiunile șefului de la Londra. Moulin a avut ultimul cuvânt. Partidele politice au intrat în C.N.R. Brossolette s-a întors de la Londra, în cădere de autoritate și de influență.

La 23 iunie 1943 însă Jean Moulin a fost arestat și torturat sălbatic de Gestapo. El a murit câteva zile mai târziu. Cine avea să-i succede la conducerea Rezistenței interne? Primul nume care venea pe buzele tuturor era, evident, Pierre Brossolette.

Dar de Gaulle nu îl vroia. Și nu numai el. Mulți alți șefi de

Jean Moulin, disciplinat discipol al lui de Gaulle

rețele ale Rezistenței din interior și responsabili de la Londra și Alger se temeau ca un asemenea om „să nu le facă umbră”. De Gaulle l-a nominalizat pe fostul prefect Émile Bollaert. De ce? De unde atâta ostilitate față de Brossolette? Din faptul că el era mai degrabă admirat decât iubit, era socotit un ambițios, mulți se temeau de spiritul lui sarkastic, care nu cruța pe nimeni.

De Gaulle căutase o persoană capabilă să se bucure de sprijinul atât al celor din interior, cât și al celor din exterior, ceea ce nu era cazul lui Brossolette. Când plecase spre Franța, Generalul avusese chiar grijă să-i recomande: „Fii atent, Brossolette, mai ales nu brutaliza Rezistența”.

Nimic nu scuza indisciplina, mai bine zis inițiativa, în ochii Generalului. Cu atât mai mult cu cât Brossolette îi trimisese o scrisoare șefului Franței libere, o scrisoare în care își permisese să critice atitudinea Generalului în ce privea partidele.

Lipsit de experiența necesară, Bollaert nu s-a descurcat în noua funcție. Cel marginalizat și nemulțumit, Brossolette, a trebuit să-l ajute, să-i piloteze mișcările și să-i impună puncte de vedere și soluții ce i-au făcut și mai su-

bredă poziția față de de Gaulle. Contestat și suferind pentru relativa periferizare, el a trimis rapoarte amare la Londra despre ce se întâmpla în Franța, despre haosul din mișcarea de Rezistență.

Londra i-a cerut să se întoarcă, dar el și-a prelungit misiunea la Paris. În sfârșit, a hotărât să părăsească Franța și să revină în Anglia, în cercul lui de Gaulle. Era în iarna lui 1943-1944. De câteva săptămâni nu decolau avioane spre capitala britanică, din cauza vremii proaste. La Londra s-a decis atunci să fie adus pe mare. La începutul lui februarie 1944 s-a îmbarcat în Bretania, într-o salupă veche, denumită, printr-o ironie a sorții, „Jucăria valurilor”.

Din cauza furtunii, ambarcațiunea a eșuat pe o plajă lângă Audierne și un detașu stupid a dus la arestarea lui Brossolette și la tovarășilor săi de călătorie de către Gestapo: le lipsea permisul de circulație pe banda litorală de 5 km lărgime, în lungul coastei. Au fost deci încarcerati în închisoarea de la Rennes, apoi Brossolette, fiind identificat, a fost transferat la Paris și interogată în sediul Gestapoului din Avenue Foch. Acolo s-a sinucis, după groaznice torturi.

Care este locul acestui erou al Rezistenței în istoria Franței? Un loc de cinste, desigur. Personalitatea lui nu a conștințat însă întotdeauna cu strategia lui, după cum afirmă reputatul istoric François Bédarida. Patriotismul și voința de a fi util i-au fost, încontestabil, imense, dar adesea deservite de aparențe, de asperitățile caracterului său.

La peste 50 de ani distanță și în ciuda cărților ce i-au fost consacrate — cele două deja amintite, și alte două, scrise de soția și de cumnatul său —, Pierre Brossolette rămâne o enigmă. Poate colonelul Passy, încă în viață, ar mai putea risipi ceva. ■

Florentina DOLGHIN

COOPERĂRI INTERNAȚIONALE (V)

Cititorii noștri cunosc din numerele 4-9/1998 ale revistei rezultatele cooperării internaționale ale Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși cu World Monuments Fund (New York), Swedish Corosion Institute (Stockholm) și The Getty Conservation Institute (Los Angeles) pentru restaurarea *Coloanei fără Sfârșit* de la Târgu Jiu. Aceste cooperări internaționale vin în sprijinul strânselor colaborări dintre Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși, Ministerul Culturii, Ministerul Cercetării și Tehnologiei, colaborare în care sunt antrenate, după cum se știe, nouă institute științifice din țară.

Iată că acum Banca Mondială de la Washington, care în cei 50 ani de asistență nu s-a angajat în proiecte culturale, înțelege să sprijine conservarea patrimoniului nostru cultural, în acord cu Guvernul României. Comunicatul primit de la Banca Mondială precizează cei cinci parteneri angajați în realizarea restaurării ansamblului monumental ridicat de Constantin Brâncuși la Târgu Jiu, proiect elaborat de Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși și aprobat de Comisia Națională a Monumentelor Istorice la 29 iulie 1994.

Iată câteva extrase din textul care ne-a fost remis la Conferința de presă de la Palatul Elisabeta în încheierea vizitei la București a Misiunii Băncii Mondiale.

„Proiectul privind patrimoniul cultural”

Spiritul creator al poporului român, exprimat și manifestat printr-o bogată moștenire culturală, a constituit un motiv de mândrie, un izvor de demnitate și putere de-a lungul unei istorii adesea zbuciumate. Conservarea acestui patrimoniu unic, într-o perioadă dificilă de tranziție economică, este considerată de România și de conducătorii săi ca indispensabilă pentru dezvoltarea socială și economică în viitor.

Guvernul României, prin Ministerul Culturii și Ministerul de Finanțe, au solicitat Băncii Mondiale un sprijin pentru România în această acțiune, pe o durată de patru ani, printr-un modest efort inițial de asistență în câteva domenii prioritare. Pe lângă măsurile de urgență pentru conservarea patrimoniului, un alt scop este de a testa niște formule noi de parteneriat pentru conservarea patrimoniului cultural (public-privat; atât cel aparținând unei comunități cât și național-internațional) cu scopul de a îmbunătăți managementul general în sensul rentabilizării și de a dezvolta suportul financiar prin dezvoltarea unui turism corespunzător.

Conținutul Proiectului

Pe durata misiunii au fost aduse în atenția echipei Băncii Mondiale mai multe obiective culturale și locații care necesită asistență de urgență, cum sunt

Muzeul Național de Artă, mănăstiri de importanță istorică etc.

Din motive independente de voința noastră, la ora actuală multe asemenea activități importante au trebuit amânate. Conținutul sau sfera proiectului, așa cum a fost propusă, cuprinde o serie de obiective definite de Guvern ca prioritare și conformate ca atare de misiune, după cum urmează:

a) *Ansamblul Sculptural Brâncuși de la Târgu Jiu*: Restaurarea monumentului de importanță istorică. *Coloana înfinită* și a structurilor aferente – *Masa Tăcerii*, *Poarta Sărutului*. Amenajarea zonei din punct de vedere al arhitecturii peisagiste, amenajarea centrului de informare sau interpretare pentru vizitatori; plan de dezvoltare a zonei, inclusiv opțiuni de dezvoltare a turismului. Există posibilitatea ca această componentă a proiectului să fie cofinanțată și de Fondul Internațional pentru Monumente. Având în vedere complexitatea acestei componente a proiectului, se va forma un grup de consultanță și de asigurare a calității, format din reprezentanți ai principalilor actori implicați: Ministerul Culturii, Banca Mondială, Fondul Internațional al Monumentelor, Primăria municipiului Târgu Jiu, Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși.

b) *Biblioteca Națională*: Asistență pentru organizarea unei acțiuni de urgență pentru salvarea, conservarea și depozitarea unor volume de cea mai mare valoare și importanță istorică și care în momentul de față se deteriorează fiind depozitate într-un loc de parcare subteran din București; elaborarea unui plan de dezvoltare pe termen lung pentru Biblioteca Națională, inclusiv opțiuni privind colectarea de fonduri.

c) *Palatele Brâncovenesti-Mogoșoaia*: Instalarea unui nou sistem de alarmă și prevenirea incendiilor în palat; terminarea lucrărilor la sala de conferințe și spațiile de cazare alăturate; arhitectura peisagistă; plan de dezvoltare a zonei, inclusiv turism și strategii de colectare de fonduri. *Potlogi*: Dezvoltarea zonei; sprijin pentru renovarea inițială.

d) *Satele Săsești-Transilvania*: Studiu de fezabilitate, eventual axat pe trei comune reprezentative și de perspectivă, pentru a ajuta la dezvoltarea unui program specific de conservare a structurilor de importanță istorică (biserici, clădiri) pe baza unor posibilități de dezvoltare durabilă prin turism ori agricultură de bună calitate pe scară mică. Constituirea unui fond mic pentru reparații urgente la structurile de importanță istorică și/sau reabilitarea infrastructurii comunei.

e) *Întărirea cadrului instituțional*: Sprijin pentru: (i) înființarea unei noi unități de implementare a proiectului în cadrul Ministerului Culturii, care să se ocupe și de supravegherea și evaluarea proiectului; (ii) program de educație publică și sprijin comunitar pentru conservarea patrimoniului cultural; (iii) reforma cadrului legislativ privind patrimoniul cultural.

Lumea medievală era dominată de ideea renașterii universale. Carnavalul se situa în contextul morții și nașterii. Era antiteza vieții comune, expresia condensată a unei întregi serii de sărbători care făceau parte dintr-un ciclu mai amplu, reprezentativ pentru aspirația către o lume utopică.

Originile carnavalului sunt greu de stabilit. O părere falsă, deși larg răspândită, coboară carnavalul din Saturnaliile romane. Alți autori au găsit originea carnavalului în celebrarea cultului lui Dionysos.

Spre deosebire de alte sărbători, carnavalul era o fiestă universală, la care toți participau și nu exista o distincție netă între decor și spectator: egalitatea, fraternitatea și libertatea erau premisele sale simbolice. Carnavalul semnifica astfel o lume în care fiecare putea fi ceea ce dorea, însă fără a rupe lanțurile colectivității; unde unul avea aceleași drepturi ca și celălalt, însă nu mai mult.

CARNAVALUL SAU LUMEA PE DOS

STELUȚA CHEFANI

● Rochia salvatoare a ducesei de Berry ● Monstruozițările devin comicării ● O supapă contra încorsetărilor zilei ● Grupul „frumoaselor” și grupul „urâtelor” ● Cu mască, fără mască ● Două existențe: pioasă și de paradă

Pe nepusă masă

Carnavalul din Evul Mediu este o combinație de sărbători și jocuri populare. Un astfel de joc, numit charivari, va fi asimilat de carnaval. Romanul satiric *Roman de Fauvel* al lui Germain du

Busseris, scris la Paris în secolul XIV, ilustrează un charivari. Multimea mascată și cu instrumente muzicale în mâini este condusă de cete de flăcăi care merg să tulbure liniștea văduvelor ce urmează să se căsătorească. Regina Isabela a Bavariei urma să-și mărite una dintre doamnele de onoare rămasă văduvă. Invitat la această nuntă era și Carol VI (1368-1422).

Acesta, după documentele vremii, dădea semne clare de nebulnie. Cei de la Certe îl îndemneau să nu caute altă lecuire decât distracțiile, petre-

cerile, să vindece adică nebulnia prin nebulnie. Regele, împreună cu alți cinci cavaleri, s-au deghizat în satiri. Au fost băgați într-o pânză unsă cu rășină, pe care s-au lipit călți. Cei cinci cavaleri și regele parcă ar fi îmbrăcat blăni de animale. În timp ce regele deghizat astfel o necăjea pe a sa mătușă – soția extrem de tânără a duceleui de Berry, fratele regelui – ducele de Orléans, a dat foc călților pentru a le speria pe doamne și, de ce nu, pentru a-i face de petrecanie regelui, ca să îi ia tronul. Într-o clipă satirii au luat foc. Pânza fiind cusută, nu au mai putut fi salvați, murind după trei zile. Regele a scăpat grație ducesei de Berry, care l-a acoperit cu rochia ei.

Lumea carnavalului era dominată de reprezentări ale unor monstruozițări devenite figuri comice, de simboluri ale puterii și ale violenței, transformate în altele inofensive, de false acte liturgice. În timpul carnavalului erau permise multe lucruri, altfel interzise: Cu mască sau fără mască, populația putea comite acte interzise, cum ar fi proferarea de injurii, acte scandaloase, urmărirea și incomo-

Diavolul – imagine surprinsă la un carnaval contemporan – și-a păstrat boneta și sceptorul, așa cum apare și într-o miniatură franceză din secolul XV (p. 78)

Un țărăn și un negru prinși într-un dans, imagine germană din 1485

darea persoanelor, purtarea unor obiecte considerate injurioase. Injuria juca un rol fundamental în cadrul carnavalului. O cutumă populară a acestor zile era revenirea în timpul nopții a unor grupuri de persoane care, travestite, mergeau din poartă în poartă spunând cu voce tare defectele reale sau imaginare ale fiecărui vecin, în termeni vulgari. De asemenea, erau uzuale sătirile organizate contra autorităților, instituțiilor sau persoanelor.

În alte zone, grupuri de mascați colindă din casă în casă amenințând că sparg ușa celor care nu le deschid și nu le oferă darurile pretinse. Întră în case, beau câte un pahar și servesc delicatessuri; stăpânii casei se trezesc cu ei sau sunt treziți de ei.

Carnavalul reprezenta abolirea tuturor diferențelor sociale, interpersonale, religioase; spectacolul se găsește acolo unde se află și populația, actorul este și spectator, nu există spațiu delimitat pentru spectacol. Se permitea astfel eliberarea de ideile convenționale și de clișeele obișnuite. Totul putea fi altfel,

acesta pare a fi mesajul implicit al carnavalului.

Există o tradițională ceremonie de încoronare a „marelui bufon nebun”. Regele ales era identificat prin dimensiunile corpului său, fiind de obicei foarte gras. Pe parcursul traseului el era purtat pe un car acoperit cu frunze și dus de tineri deghizați în femei. Tot timpul regele primea lovituri. Era o formă de protest împotriva autorității. Locul acestui rege în spațiul germanic a fost luat de mascote care erau sacrificate. Obiceiul venea pe filieră

păgână și evocă sacrificiile păgâne. Simbolurile inițiale și-au pierdut înțelesurile. Clopoțelii folosiți în timpul procesiunilor aveau cândva rolul de a alunga duhurile rele care distrugeau recoltele.

Râsul și măștile erau destinate elogierii spiritelor nefaste și îmbunării lor. Deghizarea omului în animal făcea ca el să posede simbolic și temporar puterea respectivului animal. Latura sexuală a carnavalului, prin înfățișările exagerate ale organelor genitale, reprezenta simbolul fecundității terestre. În timpul creștinismului semnificațiile profunde, ce însoțeau aceste practici, au fost progresiv și iremediabil pierdute. Dar ele aveau rădăcini adânci în mentalitatea maselor și au supraviețuit, fără semnificațiile vechi, căpătând altele noi. În Austria, Bavaria și Tirol s-a menținut obiceiul păgân al confruntărilor între grupul „frumoaselor” și grupul „urâtelor”, întreceri considerate aducătoare de prosperitate.

Biserica catolică, neputând combate aceste manifestări de bucurie și veselie populară, le-a

asimilat, încercând să le dea o conotație creștină. Astfel, carnavalul va fi fixat între Bobotează și Miercurea Cenușii. I se mai spunea și Marțea Grasă, pentru că rămâne în principal o sărbătoare gastronomică. Această latură s-a exagerat foarte mult, pentru că în Evul Mediu mâncarea reprezenta o problemă. Anii de secetă sau de calamități făceau ravagii în rândul populației. Carnavalul a devenit creația pedagogică a bisericii, pregătind credincioșii pentru post. Perioada postului însemna atunci, ca și acum, interdicția anumitor mâncăruri și a poftelor truștii. Interdicția, dar și lipsa au dus la un consum exagerat de mâncăruri, băuturi și sexualitate. Acest exces este bine narat de Pieter Brueghel cel Bătrân (?-1569) în pictura intitulată *Lupta carnavalului cu postul*. Se văd oameni îmbrăcați sărăcăcios, interesați numai de mâncare sau de a pregăti mâncare. Peste tot pește, ouă, pâine, covrigi și resturi de mâncare. Oamenii au burți imense și picioare subțiri, semn al unui ospăț mai mult decât îndestulător, dar recent. Se simte disperarea cu care este căutată senzația de saturare.

Găsim în izvoarele germane relatat un ospăț al breslei negustorilor. La el au luat parte toți membrii breslei, de la staroste la calfe. Atmosfera era una destinată, de bucurie și veselie: mese încărcate cu felurite mâncăruri, muzică și ciudate delicatess din aluat și grăsimi, care făceau deliciul acestor sărbători.

Adevărata greutate a carnavalului consta în confecționarea măștilor. Acestea aveau menirea de a preschimba oamenii în animale, diavoli împieliați și înspăimântători, în bufoni. Aici fiecare individ dădea frâu imaginației, încercând să confecționeze ceva deosebit.

Portul măștilor a fost expolat; ele vor face parte din costumația sectei pocăiților pe care

o întâlnim pentru prima dată în Franța, în secolul XII. Ei considerau că natura omenească e decăzută și Dumnezeu nu mai iubeste din creația sa decât animalele. Pentru a face pe plac lui Dumnezeu și pentru a ajunge în Rai, ei purtau permanent măști reprezentând bineînțelese animale. Omul medieval era mai religios și mai păgân decât cel din epocile posteroare și participa în același timp la două existențe separate: una pioasă, o viață gravă, iar cealaltă a paradei.

Celebrarea acestei lumi nu venea împotriva sincerității religioase, cum de altfel, proferarea de blastfemii în timpul carnavalului nu însemna abandonarea unor ferme convingeri creștine. În concepția medievală, fiecare lucru se făcea la timpul său.

Cât mai mult zgomot

Pentru întoarcerea la credință, în Evul Mediu târziu preoții își vor intensifica amenințările cu chinurile veșnice, cu muncile diavolești și cu iadul. Imaginile diavolești bântuie imaginile fiecărui om. Poate că și pe această filieră au luat naștere măștile mai ciudate și înfricoșătoare din timpul carnavalului.

O anecdotă din anul 1440 vorbește de un țaran deghizat în diavol, care este îndemnat de mama lui să jefuiască trăsurile nobililor. Cu unelte groaznice pentru a înfricoșa, el se repede asupra vehicolului. Ocupantul trăsurii îl omoară pe atacant. Acuzat de omor, el se apără spunând că nu și-a dat seama că acela era om cu mască, ci a fost convins că se luptă cu dracul împielit.

Mesele încărcate, dansurile, ca mai târziu turmurile, parada mascaților fac parte din programul carnavalului. Acesta nu se desfășura pașnic. De aceea, sfârșitul era însoțit adesea

de bătaii sau orgii sexuale. Nimeni însă – nici cel furat, nici cel bătut, nici cel înșelat – nu se supăra. Părea că în perioada carnavalului exista un pact al înțelegerii totale. Nu același lucru reiese dintr-un carnaval târânesc din secolul XV, în timpul căruia avea loc și o cununie între un țăran și o țărăncă din satul învecinat. Orgiile carnavalului au degenerat într-o bătaie cumplită, care s-a sfârșit cu un conflict de durată între cele două sate, învrăjbite acum.

Imoralitatea comportamentului, luxul afișat cu asemenea prilejuri au atras oprobiul Bisericii. Biserica se va opune și la mascarea în diavoli, vrăjitoare, animale, ceea ce însemna profanarea chipului omenesc și implicit a chipului lui Dumnezeu, adică încălcarea poruncii a patra din Decalog: „Să nu-ți faci chip cioplit și nici un fel de asemănare a nici unui lucru din câte sunt în cer, sus, și din câte sunt pe pământ jos, și din câte sunt în apele de sub pământ” (Ieșirea 20.4).

În ce privește travestiul bărbatilor în femei (cel mai des întâlnit), dar și al femeilor în bărbați, Biserica va fi tot atât de incisivă și de necruțătoare. Femeia era considerată latura negativă, decăzută, a omului, cea care prin ispitire a dus la căderea primului om – Adam – din Paradis. Ea nu putea avea nici atâta minte pentru a se conduce pe ea singură. Credința populară asocia travestiul cu vrăjitoria, adică cel care îmbrăca hainele altcuiva își însușea și atributele aceleia. Judecătorii Ioanei d'Arc au acuzat-o de a fi purtat haine bărbătești și implicit de vrăjitorie. Prin haine se făcuse transferul de putere bărbătească de care a dat dovadă.

Un alt punct înfierat de Biserica și preoți a fost existența bufonilor. Bufonii sau nebulii naturali erau cei care sufereau de malformații fizice și psihice de la naștere. Biserica explica existența acestor monștri prin păcatele grave de care s-au făcut vinovați părinții lor în fața lui Dumnezeu. Această explicație făcea ca ceilalți oameni să-i ocolească și să nu vorbească cu ei. Părinții și nobilii îi considerau pe acești nebunii drept bufoni, obiect înșuflețit care-i făcea pe ei să rădă când erau triști. Mulți părinți, spune Alexandre Dumas, își deformau voit copiii când erau mici pentru a-i vinde pe un preț mare. Bufonii aveau o îmbrăcăminte aparte: pe cap purtau o bonetă cu colțurile întoarse și cu ciucuri la margine, colorată în două culori; costumația era și ea viu colorată, iar în mâini aveau tot felul de instrumente muzicale sau pur și simplu ceva de făcut zgomot cât mai puternic.

Brutal și trivial în Evul Mediu, carnavalul a devenit în epoca modernă momentul în care actorii, muzicienii, dansatorii își arătau talentul și măiestria, iar oamenii de rând se dedau la petrecere. ■

PRAGMATICA-SANCION

EN FUERZA DE LET,

EN QUE SE DAN NUEVAS

Reglas para contener y castigar la vagancia de los que hasta aquí se han conocido con el nombre de Gitanos, ó Castellanos nuevos, con las penas que exp...

ȚIGANII ÎN SPANIA

BOURBONILOR

De la sosirea în Peninsula Iberică a primilor țigani, prin secolul XV, instituțiile diverselor regate hispanice, la fel ca și cele din restul Europei, au fost conștiente că se aflau în fața unei minorități cu trăsături etnice și culturale proprii, permițându-i să se afirme ca o comunitate deosebită și originală. Din acest motiv, ȣiganii au fost repede obiectul unor legi specifice, ce le-au recunoscut particularitatea de-a lungul întregului Vechi Regim, mai ales în veacul XVIII.

Bourbonii spanioli urcați pe tronul Spaniei, în 1700, odată cu Filip V, au dovedit, de la început, o mai mare coerență și hotărâre decât antecesorii lor din Casa de Austria în rezolvarea problemei țiganilor, în cadrul unei politici de regenerare economică și socială care, de fapt, începuse deja în timpul ultimului monarh al dinastiei anterioare, Carlos II (1665-1700).

Viața țiganilor din Spania în secolul XVIII se împarte din punctul de vedere al legalității în trei perioade, delimitate de diversele luări de poziție adoptate de către

autorități în diferite momente: a) domnia lui Filip V (1700-1746) are drept ax fundamental Pragmaticile regale din 1717 și 1746. Ele combinau măsuri cu caracter represiv (interzicerea folosirii limbii și îmbrăcăminte tipice, comerțul sau posedarea de animale) cu metode de asimilare (desemnarea de localități pentru domiciliul lor); b) marea rigiditate legislativă din vremea lui Fernando VI (1746-1759). Ea cuprinde Pragmatica regală din 1749, prin care au fost deportate în închisori, arsenale și mine toate familiile de țigani din regat, și Iertarea generală din 1763. Limitată, trei luni mai târziu, la cei mai rebeli, această lege a determinat ca sute de țigani să rămână închiși ani de zile; c) perioada marcată de figura monarhului Carlos III (1759-1788), dintre Iertarea generală (1763) și Zapisul regal (1795), a cărei piatră de hotar o constituie Pragmatica regală din 19 septembrie 1783. Actul menținea pedepse grele pentru cei mai recalcitrați, dar acționa în favoarea integrării sociale a țiganilor: se puteau stabili oriunde, erau admiși în toate profesiunile și breslele.

● **Politica hotărâtă și coerentă a lui Filip V** ● **Control, asimilare, pedepse** ● **Orașe interzise: Madrid, Sevilla, Barcelona, Saragosa** ● **Recensăminte scurte, dese, rapide** ● **Străzi separate și „meserii cinstite“** ● **Legislație fără referiri rasiale**

Pedepse pentru purtare de haine

În ciuda existenței diverselor perioade legislative, politica Bourbonilor în legătură cu țiganii are un numitor comun: controlul efectiv asupra populației țigănești și asimilarea ei în ansamblul societății spaniole.

Prin ce măsuri? În primul rând prin interzicerea tuturor trăsăturilor exterioare ce definesc forma de viață a țiganilor; limbă, îmbrăcăminte, activități legate de nomadism etc. Și în paralel, demersuri cu caracter asimilator: stabilirea în anumite localități, obligația de a profesa o meserie cinstită, amnistie pentru toți cei ce renunță la felul lor tipic de viață.

În al doilea rând, recensăminte periodice: primul a fost ordonat prin Pragmatica din 1717, al doilea prin cea din 1746, iar al treilea printr-un Ordin regal din 1784, care completa Pragmatica din anul anterior.

La 15 ianuarie 1717, printr-un ordin al lui Filip V, s-a emis o Pragmatică regală împotriva țiganilor, care, în mare parte, se baza pe o alta, a predecesorului său, Carlos II, din 1695. Publicată în Madrid nouă zile mai târziu, ea s-a extins imediat la toată Spania.

Este vorba despre o normativă legală foarte elaborată. Nici o lege anterioară nu mai fusese atât de ambițioasă. În termen de 30 de zile, urma a se realiza un recensământ al țiganilor, cuprinzând numele lor, vârsta, starea civilă, copiii pe care-i aveau, cu numele și vârsta fiecăruia, meseria, modul de viață, armele și numărul de cai, măgari sau alte animale-pe care le posedau.

Conform actului, domiciliul țiganilor se limita la 40 localități,

pe care ei nu le puteau părăsi fără un permis special. Ani mai târziu, în 1729, se vor include încă alte 29 localități catalane, dar, de remarcat, capitala regatului, Madrid, orașe importante ca Barcelona, Sevilla sau Saragosa lipseau.

Țiganilor li se interzicea prezența în târguri și piețe. Ei trebuiau să se dedice muncii câmpului, toate celelalte meserii fiindu-le interzise, în special cea de potcovar. După recensământ, țiganii dispuneau de un termen de 30 de zile pentru a-și vinde animalele și armele. Li se amintea, totodată, că nu aveau voie de a folosi „limba“ și „haine țigănești“.

Pedepsele prevăzute pentru cei ce n-ar fi respectat dispozițiile Pragmaticii erau de o duritate notabilă: mulți ani de galără pentru bărbaiți între 17 și 60 de ani și închisoare pentru cei între 14 și 17 ani, care puteau fi folosiți ca muncitori la lucrările publice. La rândul lor, femeile erau biciuite până la 100 de ori. În ambele cazuri, posedarea de arme de foc se pedepsea cu moartea. În sfârșit, se mai stabila: a) pentru a dovedi delictul unui țigan, era suficientă mărturia persoanei afectate; b) cei ce ar fi ajutat un țigan să se sustragă legii puteau fi condamnați cu amenzi de la 6 000 de ducați până la zece ani de galără.

Autoritățile locale nu se vedea prea setoase în aplicarea legii. Ele sunt acuzate de lipsă de rezultate practice și li se cere stăruitor, sub amenințări, să aplice legislația. În acest sens li se precizează că trebuie să fie identificat drept țigan „orice bărbat sau femeie prinși în haine sau cu obiceiuri pe care până acum le-au folosit acest gen de

oameni sau cei împotriva cărora s-ar dovedi că au folosit limba.

Capitala – interzisă

Publicată în ziua de 7 februarie, Pragmatica regală din 1746 menținea normele anterioare, din 1717, deși ordona un nou recensământ și sporea numărul orașelor și satelor în care țiganii erau autorizați să trăiască. O dată în plus, Curtea, (Madridul), era exclusă.

Noul recensământ urma a se realiza în maximum două luni, iar pentru elaborarea lui s-au stabilit norme foarte stricte. Familiile țigănești trebuiau înscrise în recensământ în localitățile desemnate, câte una la fiecare sută de locuitori, cu precizarea că prin familie se înțelegea „soț și soție cu copiii sau nepoții lor orfani, fără ca aceștia să fie căsătoriți, căci dacă ar fi fost, ar fi format o altă familie“.

În orașe și sate, țiganii trebuiau să locuiască pe străzi separate, niciodată în același cartier cu ceilalți locuitori, fiind însă obligați la aceleași contribuții fiscale cu restul locuitorilor.

Țiganii care se deplasau din localitate din motive de muncă trebuiau să solicite autorității liberă trecere, în care să figureze numele, domiciliul și zilele necesare pentru a-și îndeplini sarcina. O copie a documentului era trimisă autorității omonime din localitatea în care se deplasa solicitantul. În încheiere, Pragmatica amintea justiției că țiganii trebuiau să se dedice unor „meserii cinstite“.

Promulgată în ziua de 30 iulie, la ordinul regelui Fernando VI, Pragmatica regală din 1749, lege extrem de dură, dispunea ca toți țiganii de orice vârstă și condiție să fie arestați și trimiși în

închisori, arsenale și mine. Au fost capturați atunci aproape 10 000. Băieții peste șapte ani au fost conduși în arsenalele din Cartagena, El Ferrol și Cadix, iar femeile și copiii mici au fost deportați în Valencia, Saragosa și Sevilla.

Cauzele acestei înrăutățiri trebuie căutate în atitudinea Consiliului Castiliei, primul tribunal al regatului. Procurorii lui invocau argumentul că legile nu erau respectate și ȧiganii continuau să trăiască după obiceiurile lor, de aceea era necesară o pedeapsă generală.

Trei luni mai târziu, la 28 octombrie, în fața avalanșei de plângeri provocate de noua legislație, Consiliul a dispus o serie de măsuri conciliatoare, redând libertatea tuturor celor care dovedeau că au domiciliul fix și că se supuneau legilor. Se ordona, de asemenea, organelor de supraveghere să trimită închisorilor și arsenalelor liste cu ȧigani ce se evidențiaseră înainte de publicarea Pragmaticii, prin buna lor comportare. Cei selecționați aveau să primească liberă trecere și ceva bani pentru a se întoarce în localitățile lor, în plus, beneficiind de dreptul la restituirea bunurilor.

Se acorda grație și tuturor fugarilor ce se prezentau în fața autorităților locale în termen de 30 zile și se angajau să trăiască dintr-o „meserie cinstită”.

Cu toate acestea, ȧiganii pe care Consiliul Castiliei i-a considerat ca trăind în afara legii au rămas închiși ani de zile în arsenale și penitenciare și au fost obligați să muncească la lucrările publice. Femeile,

copiii sub șapte ani și bătrânii au fost internați în spitale, ospicii și case pentru săraci.

În sfârșit, se cerea Justiției să îndeplinească întocmai ordinele date sub pedeapsa amenințării cu pierderea funcțiilor deținute. Această situație legală a rămas neschimbată până la Iertarea generală, din ianuarie 1763, care a ordonat imediata punere în libertate a sute de ȧigani, insistând și pe necesitatea ca ei să fie stabiliți într-o localitate și să trăiască conform celor prevăzute de Pragmatice.

Severe amenințări

Legea publicată la 19 septembrie 1783 începea prin a remarca sterilitatea tuturor dispozițiilor redactate până atunci, ceea ce făcea imperios și

urgent un nou cadru legal. Documentul nega chiar existența ȧiganilor, afirmând că „nu sunt nici prin origine, nici prin natură, nici nu provin din vreo rădăcină infectă”. În consecință, se interzicea folosirea limbii, a îmbrăcămintii tipice și a vieții nomade, ca și numele de „ȧigan”, el urmând a fi șters din orice document scris.

Se acorda grație oricărui vagabond – ȧigan sau nu – care în termen de 90 zile și-ar fi găsit un domiciliu fix și s-ar fi angajat într-o „ocupație cinstită”, stabilindu-se în orice sat sau oraș, cu excepția Curții (Madrid) și a Locurilor regale (La Granja și Aranjuez). Orice ȧigan supus legilor avea dreptul să exercite orice meserie.

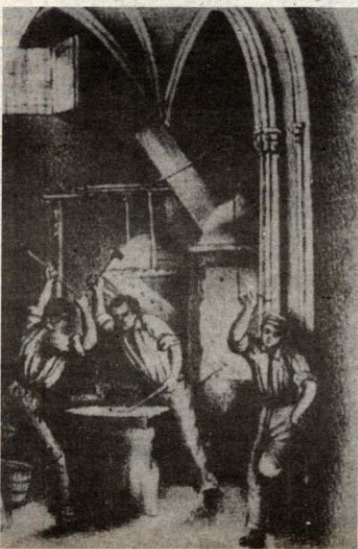
În contrapartidă, cei ce își continuau modul de viață erau condamnați la închisoare, galere, munci forțate sau înrolați în armată. Cei mai rebeli puteau fi marcați cu fierul roșu și condamnați la moarte, în caz de recidivă. Cei care i-ar fi ajutat pe ȧiganii declarați delicvenți erau pedepsiți cu amenzi de 200 de ducăți sau primeau până la zece ani închisoare.

În încheiere, se amintea încă o dată tribunalelor locale obligația de a aplica legea sub severe amenințări, până la excluderea din orice funcție publică.

Politica față de ȧigani urmată de Bourboni, în secolul XVIII, a continuat-o, așadar, pe cea a Casei de Austria în cele două secole anterioare, dar cu o mai mare coerență și hotărâre, dovedite și de realizarea mai multor recensăminte.

Toate pragmaticile au ca loc comun interzicerea

În p. 79: pagina de titlu a Pragmaticii regale din 1783 și grup de ȧigani nomazi, din veacul trecut
ȧigani lucrând ca fierari

folosirii limbii, a îmbrăcăminții și a vieții nomade, elemente determinante pentru entitatea respectivă. O lege din 1717 definea a fi „țigan“ și pe cel ce avea numai „faima“ de țigan. Conform lui George Borrow, un celebru călător englez care a vizitat Spania în anii '30 ai secolului XIX, țiganii se confundau, prin sărăcia, educația și cunoștințele lor cu ceilalți spanioli de condiție umilă, ceea ce îngreuna aplicarea unor legi care, pe de altă parte, negau însăși existența lor.

În legislație nu apare nici cea mai mică referire rasială. Țiganul era un individ vagabond, hoț, care se îmbrăca cu haine tipătoare și vorbea în dialect straniu. Deși aveau la dispoziție legi specifice, instituțiile refuzau să vadă în ei un popor sau o națiune cu propria-i cultură. Nu este deci de mirare că autorităților locale le era foarte greu să aplice legile. Numai limba și îmbrăcămintea erau definitorii, căci nici viața nomadă, nici comerțul cu cai, nici meseriile de tunsător de oi sau de strângător de fier vechi nu erau apanajul exclusiv al țiganilor. În acest fel, orice țigan care vorbea sau se îmbrăca la fel ca ceilalți locuitori putea trece neobservat.

Pe de altă parte, deși jenanți, țiganii n-au constituit niciodată o problemă politică serioasă. Aveau aptitudini foarte utile (neîntreцуți potcovari, căldărari sau tunsători de oi) și aveau talent pentru muzică și dans, ceea ce le-a permis, uneori, să se bucure de protecția unor puternice personalități. În plus, exista o minoritate stabilă, care făcuse avere din comerțul cu animale, și ea își proteja rudele mai sărace.

Toate acestea explică de ce a fost necesară repetarea Prag-

maticelor, în ciuda pedepselor prevăzute pentru cei ce nu le-ar fi respectat. Aplicarea lor era foarte complicată.

Pragmatica din 1783, repetată în 1784, 1787 și 1795, a pus capăt discriminării legale suferite de țigani, dispunând o amnistie generală, libera alegere a localităților în care doreau să se stabilească și admiterea lor în orice breaslă și meserie. Au fost numiți delegați care trebuiau să-i viziteze la domiciliile lor, cu scopul de a redacta rapoarte amănunțite despre obiceiurile și problemele lor cele mai grave. Trebuia să li se dea locuințe demne, să se încerce includerea în rândul muncitorilor a adulților sănătoși, trimiterea copiilor la școală sau la ateliere ca ucenici, internarea bolnavilor în spitale, a orfanilor în orfelinate etc.

Nu era vorba de caritate. Se dorea transformarea în indivizi utili statului și industriei a unei minorități deosebite, ce trăia în afara societății și a legilor. Iată cheia gândirii iluministe față de marginalizați, în general, fie ei țigani sau nu!

Cu toate acestea, rezultatele concrete au fost destul de anemice. Legislația lui Carlos III a consolidat poziția socială a unei minorități, în vreme ce pentru marea majoritate n-a rămas decât o speranță.

Tot George Borrow, în 1843, în lucrarea sa *The Gypsies of Spain*, ne informează că, la 50 de ani după publicarea legii, numeroși țigani își continuau viața nomadă, foarte puțini dintre ei exercitând munci în afara celor obișnuite, de tunsător de oi, potcovar sau negustor de animale. ■

Adaptare de Ana VĂDEANU
(după Historia y vida)

ÎN FOTOLIUL LUI FURET

Academia Franceză l-a ales recent pe René Rémond, istoric-politolog, membru al venerabilei instituții, în fotoliul eliberat în iulie 1997, prin dispariția fulgerătoare a istoricului François Furet, celebrul autor al reconsiderării judecăților de valoare despre marea revoluție franceză și al volumului *Trecutul unei iluzii*, privind mistificarea comunistă.

Născut în departamentul Jura, la 30 septembrie 1918, proaspătul academician s-a impus de la prima sa lucrare, teza de doctorat, *Les Etats-Unis dans l'opinion française*, pentru ca ulterior opera sa să înscrie teme numeroase și variate (*De L'Anticléricalisme en France à 1958*, *Le retour de de Gaulle*, *l'Atlas de l'histoire de France*, *Histoire critique du XXe siècle*, *La politique n'est plus ce qu'elle était*, *Les crises du catholicisme*, *Le fichier juif*, *Pour une histoire politique*), toate recomandându-l ca un istoric al timpului său.

René Rémond este produsul profesorului său, Pierre Renouvin, cel care l-a învățat să nu judece și să nu condamne, ci să constate, să opereze cu comparațiile, să se străduiască să înțeleagă și să avanseze explicații. Ceea ce și face cu studenții săi, în calitate de profesor de istorie la Universitatea din Nanterre, din 1964 încocoace, paralel cu orele de la Institutul de Studii Politice.

Specialist în științe politice, R. Rémond observă *in vivo* istoria în curs de desfășurare, societatea în plină convulsie și politica curentă. Astăzi, în calitățile sale de profesor emerit, de președinte al Fundației Naționale de Științe Politice și al Consiliului Superior al Arhivelor, el este frecvent consultat și desemnat pentru misiuni politice delicate.

De remarcant opinia sa despre Procesul Papon, recent încheiat, prin condamnarea înaltului funcționar al Vichy-ului: „Sunt convins că fiecare generație va relua dezbaterile procesului său“. Pentru prof. Rémond această pagină a istoriei Franței nu este definitiv întoarsă.

F. D.

La poalele unei mici coline înalte de numai șapte metri, pe malul fluviului Niger, au stat ascunse – până acum câțiva ani ruinele unei cetăți fondate în secolul III î.e.n., de triburi de păstori, și abandonată la sfârșitul Evului Mediu pentru așezarea islamică, Djenne, faimoasă pentru moscheea ei de lut.

În inima statului Mali, din Africa Occidentală, arheologii americani au descoperit vestigiile cetății Djenne-Djeno, vechea așezare Djenne, a cărei existență și prosperitate sunt atestate și elogiate de tradiția locală. Construită pe la anul 250 î.e.n. în delta interioară a fluviului Niger, drept cea mai veche descoperită până acum în Africa a cunoscut apogeul dezvoltării ei între sec. IX și XI e.n. Cetatea păgână a fost treptat abandonată de locuitori care, convertiți la islam, au fondat la trei kilometri depărtare actuala cetate Djenne, a cărei moschee este cea mai mare din vestul Africii.

Până acum câțiva ani nimeni nu bănuia că dealul de lângă Djenne, acoperit de câțiva salcâmi și arbori de mango și înalt doar de șapte metri (suficient ca să se salveze de inundațiile Nigerului), ascundea o cetate părăsită la fel de mare ca și sora ei din vecinătate. Examinarea fotografiilor aeriene de către americani a oferit imaginii care au depășit previziunile. O primă cercetare a scos la lumină numeroase fragmente de construcții, temelii de case, resturi de ziduri. Susan și Rod McIntosh, antropologi de la Universitatea din Rice, în Texas, care au condus misiunile arheologice din 1977 și 1981, au relevat 23 de secole de istorie, îngropate sub câțiva metri de pământ.

DJENNE

● Cea mai veche cetate din Africa Occidentală ● Faimoasa moschee de lut ● La răscrucea caravanelor ● Șarpele în mituri și ceremonii ● O fecioară zidită ● Păstori împinși de secetă

Statui din lut ars aparținând culturii Djenne: grup de călăreți, datând din sec. XII-XIII

Bustul unui personaj de rang înalt

Centru comercial și metalurgic

În primele patru gropi s-a descoperit o comoară arheologică impresionantă: fragmente de vase de lut, statuete din ceramică, creuzete pentru topirea aurului și a cuprului, oase de animale, vetre de foc, resturi carbonizate de orez și grâu, cărămizi de lut. Totul indică existența unui important centru urban, ce se dezvoltase începând cu sec. IX, după pătrunderea în Africa a arabilor nord-africani. Djenne avusese destinul atâtor altor cetăți din Sahara meridională și din Sahel, care au luat naștere în urma schimburilor comerciale de-a lungul deșertului.

Datarea cu Carbonul 14 a turbei, preluată din vetrele cele mai vechi și mai adânci, a stabilit o dată mult mai veche: trei secole înaintea erei noastre. Extraordinara descoperire a trezit interesul cercetătorilor din toată lumea. S-au obținut credite și s-a organizat o a doua campanie arheologică. Numeroși locuitori din Mali, în căutare de lucru în anotimpul secetos (în

ianuarie 1981), au fost angajați la săpături. S-au scos astfel la lumină circa 100 000 de fragmente de vase, din care, cele mai recente, sunt vopsite în roșu închis strălucitor, cu desene geometrice albe, perle de sticlă, inele, cercei, brățări cu cârlige de fier, pumnale, vârfuri de sulită, coliere din perle de piatră, cilindri de conglomerate de nisip, vase și chiupuri de argilă, farfurii și vase cu pedestal, urne și resturi de morminte. Diversele vestigii permit astfel reconstituirea istoriei celei mai vechi cetăți din Africa de Vest.

Fondată de triburi de păstori, pe care ariditatea crescândă a Saharei îi împingea spre sud, cetatea este la început un sat de colibie rotunde, din trești împletite.

Noii veniți se hrănesc cu animale și pește, apoi plantează orez, devin agricultori și încep să prelucraze fierul.

Regiunea își datorează fertilitatea inundațiilor anuale ale Nigerului.

Satul din epoca fierului seamănă cu multe altele din Africa occidentală dar, aflându-se la răscrucea drumurilor de caravane și a căilor fluviale, devine un prosper centru comercial și metalurgic. Minele de fier se află la circa cincizeci kilometri distanță, iar cele de cupru la cel puțin o mie.

A doua etapă a instalării de așezări (între anii 300 și 800) relevă folosirea urnelor de incinerare. Locuințele construite cu pământ de râu sunt fragile și adesea se dărâmă, dar noi case se construiesc pe ruinele vechii Djenne, acum împrejmuită cu ziduri puternice, groase de până la 3 metri, pe o lungime de doi kilometri. Ajunsă la apogee strălucirii între anii 800 și 1000, cetatea cu suburbiile sale are aproape 10 000 locuitori. Apoi, începând cu anul 1200, Djenne este părăsită, puterea comercială trece în mâinile clasei conducătoare islamice, instalată în apropiere. Argila brună de râu acoperă splendorile apuse. Pentru totdeauna.

Departate de a semăna cu Djenne, Tombuctu și Gao, numite porturile deșertului (în afară de faptul că sunt porturi fluviale), reprezintă locul unde cămilele ultimelor caravane de sare și triburile de tuaregi întâlnesc pirogile pescarilor și ale negustorilor Songhay, Bozo, Malinké și Bambara. Leagăn și răspântie de

civilizații, valea Nigerului este străbătută de numeroși străini, cu mult înaintea imperiului din Mali.

În 1591, în urma bătăliei de la Tondibi, prima mare bătălie în câmp deschis de pe continentul african, Marocul a cucerit imperiul Songhay, grație unui corp expedițional dotat cu arcebuze și mortiere, care au înfrânt cu ușurință armele tradiționale africane. La Djenne s-au instalat atunci numeroși albi — negustori, literați, militari, toți mulsumani, care au favorizat răspândirea islamului, precum și studiul dreptului și al literaturii arabe. Chiar și obiceiurile alimentare, îmbrăcămintea și arhitectura s-au transformat.

Cu piroga până în casă

Casele din Djenne s-au construit din lut, pe o temelie dreptunghiulară, au un singur nivel, cu fațada împodobită și ferestre rare, uneori acoperite cu zăbrele din ceramică, importate din Maroc. Nici podelele, alcătuite din plăci de lemn regulate, nu sunt de origine locală. Armata marocană era urmată de oameni care exercitau diverse meșteșuguri și influențau obiceiurile locale.

În decembrie și ianuarie, Djenne se transformă într-un oraș lagunar, inundat de revărsările afluenților lui Bani, fluviu ce se vărsa în Niger. Pirogile încărcate cu oameni și mărfuri ajung până în case, ale căror fațade, înroșite de soare, dau cetății Djenne un aspect ireal, de Veneție exotică.

În fiecare luni, la picioarele moscheii, se desfășoară cea mai animată și tipică piață din întregul Sahel. După ploii, ciobanii sosesc la Djenne în transhumanță, cu boii încărcăți cu rogojinii rulate, corturi, alții cu piei de capră și bostani curățați și își vând animalele, ca să-și procure produse alimentare și lucruri de folos pentru restul anului.

Un val de negustori aparținând tuturor grupurilor etnice din Mali invadează piața ca animale de povară, transportând mărfuri, în timp ce luntrile continuă să aducă oameni și animale. Luntrașii sunt toți din rasa Bonzo, „oamenii fluviului”. Într-o splendidă paletă de culori, alcătuită din costumele vânzătorilor și clienților care se înghesuie întreaga zi în fața moscheii, se află îngrămădite pe pământ sau sub corturi scunde mari cantități de rizomi comestibili și verdeturi, afrodisiace,

ca nuci de kola, pâini de sare de la salinele din Sahara, pește proaspăt și afumat, capre tăiate, coliere și podoabe din argint, chihlimbar, aur și fildes, pentru bogătașe, amestecuri din farmacoopia tradițională, încălțăminte din piele vopsită și brodată, saci și desagi pentru conducătorii caravanelor, parfumuri și alifii pentru tinerii care iau parte la concursurile de frumusețe, țesături din lână, mătase și bumbac, vopsele vegetale, unt de karité (pentru creme de frumusețe și pentru impermeabilizarea grinzilor), vase de lut sau smălțuite

importate, cărți sacre vechi în arabă. Apoi

Perso-
naj cu corpul
acoperit de râni și
de șerpi, animale sacre

orez, mei, unt rănced, arahide, ouă, ardei și o panoplie de arme vechi și moderne.

De la Djenne, negustorii și marii călători pleacă mai departe, cu cele mai rare mărfuri, spre Coasta de Fildeș și țărilor de coastă ale golfului Guineea.

Chiar și descoperirea numeroaselor statuete antice din lut ars, în regiunea din delta interioară a Nigerului, a relevat existența unei mari civilizații înfloritoare, la sud de Sahara, între sec. IX și XVII e.n., cu o producție artistică, bogată în expresie și fantezie. În această zonă s-au dezvoltat în secolele trecute mai

multe imperii, ce au inclus în teritoriile lor regiunea din delta interioară a fluviului Niger.

Fecioara Tapama, o altă Ană a lui Manole

Mai la nord, o intensă viață economică aducea prosperitate unui lanț de cetăți negustorești, cum sunt Awdaghost, Koumbi, Saleh, Walata, Tombuctu, Gao, al căror destin a fost diferit: câteva au decăzut ca urmare a cuceririi militare sau a deplasării axelor comerciale, altele însă și-au menținut rolul de confluență a populațiilor și culturilor africane și arabo-berbere. Delta interioară a Nigerului, străbătută până la localitatea Mopti de unul dintre afluenții acestuia – și ca urmare, privilegiată pentru comerț, comunicații și agricultura irigată –, a văzut succedându-se regatul Ghanei (sec. IX) pe cel din Mali, din Sanghai și regatele Segou și Kaarta, care în sec. XVII au favorizat renașterea vechilor tradiții animiste, sufocate de islam.

Civilizația deltei interioare a Nigerului a fost ani de-a rândul cunoscută cu numele localității în care s-a descoperit prima statueta, colina din Kaniana, la doi kilometri de Djenne. Ca urmare, s-au instalat și alte șantiere arheologice, dar se vorbește doar de ceramica „de Djenne”. Cea mai mare parte a săpăturilor este concentrată pe colina Djenne-Djeno, cetatea antică numită și Djenne-Sire.

Djoboro sau Zoboro, care a căzut în dizgrație din cauza expansiunii religiei mahomedane și a concurenței comerciale a noii cetăți musulmane, Djenne, ce era folosită ca port și bazar de către negustorii, veniți din vecina Tombuctu.

Coexistența celor două culturi este semnalată de istoricii arabi, care îi reproșau împăratului Askia Daod, în 1558, că i-a lăsat pe necredincioși să invadeze cetatea. Aria de răspândire a statuetelor are forma unui triunghi, cu baza între Djenne la est și Ke-Macina la vest și cu vârful la Mopti, în nord. Ultimele săpături indică prezența a două mari curente stilistice diferite. În sudul deltei, între Bamako și Segou, predomină statuile longilini, cu forme cilindrice, bustul exagerat de

alungit față de restul corpului, poziția îngenucheată, iar lutul brun-roșcat cu incluziuni de cuarț și granat. Datat prin termoluminescență, acest stil din sud, numit provizoriu *longiliniu de Bankoli*, ar proveni din sec. XIV-XV.

În nordul deltei, în triunghiul Mopti-Ke-Macina-Djenne, producția artistică este mai diversificată: statui în stil clasic, maternitate cu elemente decorative, personaje jumătate om, jumătate animal, șerpi, cavaleri și războinici de mărmi diferite, datând din sec. XI-XII. Pentru moment, este imposibil de precizat originea etnică a acestor lucrări.

Maternitate

Cu siguranță că tradiționaliștii din Mali își vor regăsi rădăcinile proprii iconografii și a ritualurilor magice, cum ar fi bunăoară rolul fundamental al șarpelui în mituri și ceremonii: numeroase statui reprezintă personaje înfășurate de șerpi, altele au deasupra un cap de om strâns de cinci șerpi. Potrivit tradiției orale, fecioara Tapama a fost zidită vie în fortificațiile cetății, pentru a le face să nu se mai dărâme. Efigia sa din ceramică funcționează ca talisman ocrotitor al zidurilor caselor.

Adaptare de Gabriela GEROTA
(după L. Universo)

POVESTESC VETERANII

An de an, la 25 octombrie, comemorăm jertfele celor care, cu sacrificiul suprem, au luptat pentru eliberarea ultimului colț de pământ românesc din nord-vestul țării. Toată suflarea țării știe că la 25 octombrie 1944, armata română, în cooperare cu unități ale armatei roșii, a încheiat operațiunea de alungare a inamicului hitleristo-horthyst din țară, continuând lupta pentru dezrobirea Ungariei, a Cehoslovaciei și a unor localități din Austria.

Rubrica noastră permanentă, pe care o ținem deschisă evocării eroilor veterani, primește de mulți ani mereu alte și alte contribuții. Nu le putem publica pe toate, atât din considerente de spațiu, cât și pentru că multe dintre relatările primite au un caracter pur personal. Le semnalăm totuși și mulțumim tuturor celor care ne-au scris pe adresa acestei rubrici. Așteptăm și alte corespondențe, cu evocări, mărturii și documente din acei ani eroici, când armata română, poporul român și-au adus o importantă contribuție, materială și umană la victoria finală.

DI. dr. GHEORGHE TUȚUI, veteran de război, din București, colaborator de peste trei decenii al revistei noastre, ne trimite câteva scrisori din arhiva personală de pe frontul antihitlerist ale sublocotenentului medic Gheorghe Sava, din Regimentul 6 artilerie. Reținem din aceea datată 14 ianuarie 1945, din localitatea Pelsök (Ungaria): „Momentan suntem în plină urmărire a inamicului și am realizat o progresie de 12 km. Cifra pare infinitesimală pentru voi, cei de acolo, dar pentru noi, cei de aici, care știm din informațiile culese de la prizonierii făcuți ordinul pe care îl primiseră de a rezista pe poziții până la primăvară, pare mult. E foarte probabil ca această retragere forțată a germanilor să se facă pe o adâncime de 50-60 km“.

DI. VASILE MICHIU, din Craiova, a fost încorporat, ca premilitar, în Batalionul 2 Vultur de pază și fortificații, în martie 1944, iar după 23 august a fost lăsat la vatră. D-sa este abonat al revistei de la primul număr, apărut în aprilie 1967. • **DI. VALERIU CHIȘIU,** și domnia sa vechi cititor și colaborator al nostru, ne relatează că, la 26 ianuarie 1998, la Beiuș, a fost dezvelit bustul generalului de divizie Leonard Mociulschi (1889-1979), fost comandant al Diviziei 3 Munte. Bustul (în imagine) este realizat de sculptorul Eugen Tulvan. • **DI. colonel (r) GHEORGHE GHINEA,** din București, evocă ziua de 9 mai – ziua Victoriei – pe care a trăit-o „unde va pe meleagurile Cehoslovaciei“.

DI. CAIUS VANCEA, din București, ne scrie despre 23 august 1944

și zilele care i-au urmat, când sovieticii au dezarmat și arestat militarii români, deși se proclamase încetarea ostilităților (*Magazin istoric*, nr. 8/1997). • Tot despre 23 august 1944 ne scrie și colaboratorul nostru, comandor (r) **NICULAE KOSLINSKI**, făcând aceste precizări pe marginea celor relatate de dl. comandor (r) **VALERIAN GRĂDINARU**, în nr. 5/1998: „Primele apariții ale forțelor armate sovietice la Constanța au avut loc în ziua de 30 august 1944, după-amiaza. Bombardamentul sovietic care a făcut «mulți morți și răniți» a avut loc la 20 august 1944, îndeosebi asupra portului, nu la 24 august. În acel bombardament a fost lovit greu și distrugătorul Ferdinand. După 23 august 1944, bombardament a avut loc în port numai la 25 august, când a fost lovit și scufundat remorcherul Basarabia“.

Cărți ale eroismului

Asociația Națională a Veteranilor de Război (A.N.V.R.) – președinte dl. general de corp de armată (r) **MARIN DRAGNEA** – a inițiat publicarea colecției de mărturii și documente *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei* (1941-1945). În nr. 10/1996, am prezentat un volum din această colecție, *Spre cetățile de pe Nistru*, consacrat acțiunilor armatei române în campania de eliberare a Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța, între 22 iunie-26 iulie 1941.

Anterior apăruseră, sub aceeași egidă, alte două culegeri: *Avânt peste Carpați* (23 august-25 octombrie 1944) și, respectiv, *De la Carei în Podișul Boemiei* (octombrie 1944-mai 1945).

Iată că, acum, avem prilejul să semnalăm cititorilor noștri noi volume publicate în cadrul aceleiași colecții documentare.

De la Nistru la Marea de Azov (576 pp. 23 pp. foto, 2 hărți, 20 000 lei) este consacrat perioadei iulie 1941-iulie 1942. Mărturiile reunite în acest volum sunt structurate în patru capitole, corespunzând principalelor acțiuni purtate de trupele române: luptele Armatei 4 în operația ofensivă de la Odessa; luptele Armatei 3 de la Nistru la Marea de Azov; acțiunile trupelor române și germane în Crimeea; luptele Corpului 6 armată român în cadrul bătăliei de la sud de Harkov. În alte trei capitole sunt evocate acțiunile Aeronauticii (aviație și artilerie antiaeriană), Marinei și Serviciilor, în același interval de timp.

Au fost încheștări grele, soldate cu mari pierderi umane și pagube materiale. „Cele mai mari pierderi raportate la durata luptelor – se arată în *Postfața* – s-au înregistrat în bătălia pentru Odessa – aproape 1 300 luptători pe zi (efectivele a peste două batalioane de infanterie); în cele 70 de zile de luptă, armata română a pierdut circa 90 000 de ostași – morți, răniți și dispăruți – dintre care aproape 3 500 ofițeri, 1 400 de subofițeri și 85 000 trupă. De asemenea, s-a pierdut o mare cantitate de armament și tehnică de luptă, care a putut fi înlocuită în parte cu existentul din depozite și rezultată din fabricație”.

Acțiunilor armatei române din perioada august 1942-august 1944 le este consacrat un alt volum, *De la Stalingrad la bătălia Moldovei* (672 pp., 24 p. foto, 2 hărți, 22 000 lei). În nouă capitole sunt grupate mărturiile, documente, hărți privind bătăliile purtate de trupele române la Stalingrad, Cotul Donului și Stepă Kalmukă, în Caucaz, Kuban și Crimeea, precum și luptele din Moldova din primăvara și vara lui 1944. La fel ca și în volumul precedent, capitole speciale prezintă acțiunile Aviației, Marinei și Serviciilor în acei ani de război.

Eroismul și spiritul de jertfă cu care au luptat ostașii români în campania din Est erau astfel remarcate de colonelul Hans Doerr, comandantul detașamentului de legătură al armatei germane cu Armata 4 română: „De la începutul războiului, armata română a luat parte cu

numeroase trupe la aceste operațiuni. În cadrul unităților germane au luptat vitejește și și-au îndeplinit misiunile primite...”

Modestul soldat român a luptat vitejește și două divizii române au împărțit soarta Armatei 6 [germane] la Stalingrad. Prăbușirea frontului român în Cotul Donului și în Stepă Kalmukă este vina conducerii supreme germane care, în nemărginita ei îngâmfare, dădea aliaților misiuni la care nu puteau face față”.

Și în *Postfața* acestui volum găsim informații statistice impresionante despre jertfele date de armata română în campania din Est: 624 740 militari, dintre care 71 585 morți, 243 622 răniți și 309 533 dispăruți.

Aceste volume au apărut în 1997 la Editura „Vasile Cârlova” din București și sunt datorate unui mare grup de redactori și colaboratori, coordonat de general de corp de armată (r) **VASILE BĂRBOI**, general de brigadă (r) **GHEORGHE IONITĂ**, colonel dr. **ALESDRU DUȚU**.

Veteranii, se spune în *Cuvântul înainte* semnat de biroul executiv al A.N.V.R., „își amintesc cu emoție de camarazii lor, alături de care au simțit adesea suflarea morții, se gândesc cu admirație, și, uneori, cu mustrare la ostașii germani, dar și la cei sovietici, cărora cu obiectivitate le recunosc meritele, dar le menționează și lipsurile de comportament, de omenie. Trecerea anilor le-a adus nu numai mersul șovăitor, dar și limpezimea judecății.”

I. LĂCUSTĂ

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Începem cronică noastră, consacrată primelor luni ale toamnei din urmă cu cinci decenii, cu consemnarea unui eveniment din viața științifică și culturală a țării.

La 18 octombrie se deschide cea dintâi sesiune generală a Academiei R.P.R., după reorganizarea acesteia în august 1948 (*Magazin istoric*, nr. 3/1992, 8/1998). Sunt prezenți membri ai guvernului, ai conducerii Partidului Muncitoresc Român, ai corpului diplomatic, reprezentanți ai muncitorilor, ai organizațiilor de femei ș.a.

În cadrul acestei prime sesiuni generale se discută și *Regulamentul general al Academiei R.P.R.*, care, la articolul 10, stabilește numărul membrilor: 66 titulari activi, 132 corespondenți; cei onorifici nu pot depăși cifra de o treime din numărul membrilor titulari.

La 23 octombrie se aprobă lista institutelor de cercetări care trec în subordinea Academiei. Printre acestea, Institutul de Istorie, Institutul de Lingvistică, Institutul de Istorie Literară și Folclor, Institutul de Istoria Artei, din București; Institutul de Istorie cu Arhivele Statului și Arhiva Muzeului Ardelean, Institutul de Lingvistică cu Laboratorul de Fonetica și Institutul de Istorie Literară și Folclor cu Arhiva de Folclor, din Cluj.

La 28 octombrie sunt declarați membri de onoare post-mortem ai Academiei R.P.R.: Mihai Eminescu, Ion Creangă, I. L. Caragiale, Al. Vlahuță, D. T. Necuțu, Ion Păun Pincio, Al. Sahia, Garabet Ibrăileanu, Constantin Dobrogeanu-Gherea, D. Bagdasar,

Șt. Stâncă, Ion Andreescu, Șt. Luchian, Aurel Vlaicu.

Sunt aleși membri activi la Secția de științe istorice, filosofice și economico-juridice C. Balmuș, M. Ralea, M. Roller, iar Emil Condurachi, C. Daicoviciu, David Prodan, A. Oțetea – membri corespondenți.

Ca președinți ai Filialelor Academiei R.P.R. sunt numiți Emil Petrovici, la Cluj, și Radu Cernătescu, la Iași.

Făcăm cunoștință în rubrica noastră cu din toată țara: *Revista elevilor*, al cărei prim număr a apărut la 21 februarie 1948.

Revista s-a născut din inițiativa unui „comitet” care, începând cu 18 ianuarie 1948, se întrunea la Liceul „Mihai Viteazul” spre a pregăti noua publicație. Titlul ei a fost ales în urma unui concurs, la care au participat 2 503 elevi din întreaga țară, care au făcut 3 592 propuneri. Cei mai mulți concurenți, 22, au propus titlul de *Revista elevilor*. Prin tragere la sorți, marele premiu (o bicicletă) a fost câștigat de

Mircea Georgescu, clasa a VIII-a, Liceul „D. Cantemir”, din Capitală.

Revista... ieșea de două ori pe lună. În paginile ei – știri din viața școlară, literatură scrisă de elevi, prezentări de cărți, evocări ale unor personalități și momente istorice, rubrici de umor, de rebus, note din viața internațională.

Printre colaboratori: Andrei Băleanu, Iuliu Rațiu, Fred Mahler, Dorel Dorian, Mircea He-

Tribuna oficială la meciul de fotbal România-Ungaria (scor 1-5): S.I. Kaftaradze, ambasadorul U.R.S.S. în România (1), cu soția (4), Teohari Georgescu, ministru de Interne (2) și Gh. Gheorghiu-Dej (3), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri

rivan, Theodor Mănescu, Cristian Popișteanu, Radu Cossașu, V. Urum, H. Zalis, Sonia Larian, Theodor Vârgolici, Florin Mûgur, Victor Vântu, Adrian Daicoviciu.

Își exprimau dorința să colaboreze, între alții, Geo Șerban de la liceul militar Curtea de Argeș, Dumitru Micu din Cluj, Titus Popovici din Oradea, Ilie Purcaru, care, deocamdată, primeau răspunsuri la *Poșta literară și științifică*.

La 20 și 21 martie a avut loc prima Conferință națională a Uniunii Asociațiilor de Elevi din România (U.A.E.R.), care a ales Comitetul Central al U.A.E.R. Din Biroul C.C. al U.A.E.R. făceau parte: Petre Gheorghe – președinte; Victor Tudose, Nina Telescu – vicepreședinți; Ion Florea – secretar general; Theodor Mănescu – secretar organizatoric; Ion Crăciun – secretar cultural; Grigore Condescu – secretar de reconstrucție; Ion Iliescu – secretar sportiv; Sergiu Costea – secretar administrativ. Începând cu nr. 6, 17 aprilie 1948, *Revista elevilor* devine „organ al U.A.E.R.”.

În nr. 12 (15 iulie 1948), Radu Cossașu (clasa a VIII-a) scrie despre *Învățămintele expoziției ziarelor de perete – 1848*. După ce precizează, „din capul locului”, că „cea mai mare parte din ziarele de perete expuse dovedesc – prin articolele lor și prezentarea grafică – că elevii au înțeles semnificațiile revoluției din 1848, autorul remarcă și faptul că sunt și unele ziare „rupte cu totul de prezent. A bagateliza în articole „telegrafice” înțelesurile acestei revoluții denotă superficialitate în învățatură”.

Într-un ziar, a putut citi „o astfel de lozincă: «Trăiască Republica Populară Română – avangarda clasei muncitoare». Elevii școlii respective – conchide autorul –, ca și mulți alții din păcate, se folosesc de cuvinte pe care nu le înțeleg și care ar trebui bine înțelese: avangarda clasei muncitoare este Partidul”.

La Chubul gardienelor publice

vagoane afumături; 1 124 vagoane pește congelat și proaspăt; 1 100 vagoane zahăr; 600 vagoane ulei; 4 320 vagoane lapte.

Necesitățile de lemne de foc – 120 000 vagoane.

Alte date statistice, dar din Bucureștii anului 1898, publică *Adevărul*, din 14 octombrie. Orașul avea atunci 5 600 hectare, 1 026 străzi și 282 071 locuitori¹. În oraș funcționau: 373 medici, 127 farmaciști, 15 droghiiști, 41 dentiști, 631 ingineri, 671 avocați, 597 profesori, 647 profesoare, 345 preoți, 130 ziaristi (între care și două femei), 851 pictori, artiști și sculptori, 249 moașe, 761 lăutari și muzicanți, 857 măcelari, 247 cofetari, 1 522 băcani și cârciumari, 119 birtași și restauratori (dintre care 8 femei), 647 frizeri și bărbieri, 23 297 servitori (dintre care 12 613 femei), 970 birjari, 210 prostituate etc.

Au fost eliberate 4 364 pașapoarte.

Vineri 1 octombrie, dimineața, își deschid cursurile Universitatea „Ștefan Gheorghiu” și Școala centrală de lectori „A. A. Jdanov”, institute superioare de cadre ale Partidului Muncitoresc Român.

Participă la festivitate Gh. Gheorghiu-Dej, secretar general al P.M.R., alți membri ai conducerii de partid. Iau cuvântul Iosif Chișinevski, secretar al C.C. al P.M.R., și Paul Niculescu-Mizil, din partea colectivului de profesori.

Data inaugurării acestor două școli superioare

¹ Informații statistice despre Capitală și locuitorii ei în 1948, cititorii acestei rubrici au putut afla în nr. 2, 4, 6, 8, din acest an ale revistei.

Membre ale Uniunii Femeilor Democratice din România primind, cu pâine și ceai, recruții în Gara de Nord

de partid, arată I. Chișinev-schi, a fost aleasă „deloc întâmplător”. Este ziua când se împlinesc 10 ani de la apariția lucrării lui I. V. Stalin *Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (b) al Uniunii Sovietice*.

Momentul este marcat și printr-o adunare festivă, în după-amiaza aceleiași zile, la Ateneul Român, la care vorbește Ana Pauker, secretar al C.C. al P.M.R., ministru de externe. Sunt prezenți membri ai C.C. al P.M.R., ai Prezidiului Marii Adunări Naționale, ai guvernului, ai Corpului diplomatic, „un mare număr de muncitori și fruntași ai vieții culturale și artistice”.

Zeci de mii de membri ai P.M.R., arată Ana Pauker, studiază individual *Cursul scurt*: „Să nu uităm însă – continuă vorbitoarea – că alte sute de mii de membri ai partidului au încă un foarte scăzut nivel ideologic și că înlăturarea în timp cât mai scurt a acestei stări de lucruri primejdioase e una din sarcinile noastre cele mai importante. Deosebit de rapid trebuie obținută în această privință cotitura în rândurile cadrelor conducătoare ale diferitelor noastre organizații”.

Din revista *Stadion*, lunile septembrie-octombrie 1948. Recorduri naționale în finala Cupei Unității Tineretului: Nicolae Gurău – 14, 88 m la aruncarea greutății; Letiția Ivaș, Reli Stan – 10,9 secunde la 80 m plat; Dumitru Paraschivescu – 23 minute și 4 secunde la 5 000 m marș; Victor Firea – 9 minute și 38 secunde la 3 000 m obstacole; Victor Pop – 3 minute și 58,2 secunde la 1 500 m alergări.

La inaugurarea „Stadionului Republicii” din Dealul Spirii (în locul vechiului ANEF), 70 000 de spectatori asistă, în zilele de 24-25 septembrie, la concursurile internaționale de atletism ale României. Între participanții străini, celebrul fondist ceh, Emil Zatopek.

Comentând câmpionatele naționale de atletism – juniori, Tudor Vornicu scrie în *Stadion*, din 6 octombrie: „Mulți din cei care au participat la aceste concursuri

erau departe de ceea ce se înțelege printr-un atlet bine pregătit, atât fizicește, cât și sufletește.

În unele centre sunt încă neglijați... La Constanța, pe pista de atletism se face motociclism și au loc curse de cai. Cei de la Reșița nu au echipament. (Cu o sulită ruptă nu se prea pot face multe...)

Pregătirea lor morală însă este punctul slab. Am surprins figura blazată a celor de la Universitatea. Erau acolo printre spectatori și priveau desfășurarea probelor. Nu

erau pătrunși de suflul acela tineresc, căruia nu-i poți rezista la un concurs „atletic de juniori”. Figura aceea blazată și discuțiile lor arată că pregătirea lor morală lasă de dorit. Atletismul nu însemnează numai performanță și totuși conducătorii uită aceasta”.

În Pagina femeii, din *Scânteia* cu data de 8 octombrie, citim un reportaj despre „o după-amiază liberă în căminul gardienelor publice”. Căminul este pe Bulevardul Dacia, la nr. 59, și aici locuiesc 19 gardiene necesătorite.

Ce fac aceste gardiene, în reportajul scris în tonul obișnuit al propagandei de partid? Citesc *Scânteia*, vizitează așezămintele „Nicolae Bălcescu” (fostele case I.I.C. Brătianu, din str. Biserica Amzei) și, seara, merg la cinematograful filmul *Secretele contraspionajului*”.

La așezămintele „Nicolae Bălcescu”, unde este deschisă expoziția *Momente din viața de luptă a poporului*, „veselia tinerească a gardienelor se transformă în seriozitate gravă, în revoltă, în ură și îndărjire în fața picturilor înfățișând chinurile lui Doja, ale lui Horia, Cloșca și Crișan, care sunt zdrobiți cu roata; într-un gând cu ura și îndărjirea din privirile celor 2 500 de țărani români și unguri de pe frescă, pe care nobilimea hrăpărează i-a adus cu sila la execuția căpeteniilor lor”.

La cămin, o gardiancă povestește unul din „cazurile” ei, „cu un burtă verde care făcea pe bețivul și făcea propagandă reacționară în

Emil Zatopek (stânga) împreună cu ziaristul Em. Valeriu (revista Stadion)

stradă: - L-am dus la secție, măcar că a încercat să mă ia la bătaie și se zbătea ca de mama focului când s-a văzut încolțit“.

Spectacolele toamnei. La grădina Savoy „două ore de surprize și de răs“, cu Trio Iozefiny. La Alhambra, „cel mai senzațional cuplu de comedie“, Gr. Vasiliu-Birlic și Radu Beligan joacă în *Clasa a 8-a B*, alături de Nicolle Verona, Catty Hociung, George Marcovici, Ovid Teodorescu, Mișu Fotino. La Volta Buzzești, *Uite Stroe nu e Stroe*. Teatrul Mic prezintă „extraordinara comedie“ *Micul infern*.

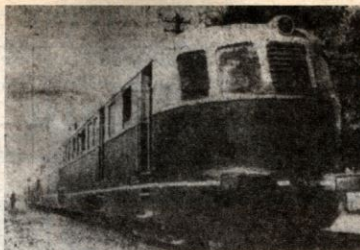
Teatrul Național își deschide stagiunea cu *O scrisoare pierdută* de I.L. Caragiale, în montarea lui Sică Alexandrescu și cu o distribuție de „aur“: Elvira Godeanu, Al. Critico, Gr. Vasiliu-Birlic, Al. Giugaru, I. Finteșteanu, N. Brancomir, Niky Atanasu, Marcel Anghelescu, Costache Antoniu.

La Teatrul Municipal se joacă *La telefon... Taimirul*, cu Fory Etterle, Jules Cazaban, Ion Manta, Ion Lucian, Paul Sava, N. Tomazoglu ș.a. Viața din presa comunistă devenită atotdominatoare nu includea decât direcțiile pe care se mișca noul regim - restul vieții oamenilor acestei țări se retrăsese într-un curent subteran.

Încheim cronică noastră cu o plină de curiozitate privire aruncată peste paginile ziarelor din ziua de miercuri 15 septembrie 1948. Ce consemnau ele?

Se anunță intrarea în funcțiune a 5 fabrici care vor produce biscuiți și paste făinoase pentru Capitală. Victor Eftimiu scrie în *Adevărul*: „A fi învins fiindcă ți-ai apărât țara nu este o rușine. Dar este o rușine și o catastrofă să ataci, să încalci domeniul altora și să fii alungat, să fii nevoit a plăti, generații întregi, prețul agresiunii. Au atacat germanii, au atacat italienii, au atacat japonezii - și iată, nu le este bine. Nici un fel de război ofensiv n-are justificare“.

În cadrul „Săptămânii Presei“ are loc

Un nou automotor iese din halele Uzinelor „23 August“ (foste „Malaxa“)

prima conferință pe țară a presei feminine; participă responsabilele de presă județene ale Uniunii Femeilor Democratice din România, redacțiile revistelor *Femeia*, *Săteanca*, *Dolgoz Nă*, *Femeia și căminul*, precum și redactorii care răspund de „pagina femeii“ din presa bucureșteană.

Apare un nou număr (21) din revista *Pentru pace traică*, pentru democra-

ție populară! (organ în limba rusă, română, franceză și engleză) al Biroului Informativ al Partidului Comuniste și Muncitorești, închinat lui A.A. Idanov, membru al Biroului Politic al C.C. al P.C. (b) U.S. mort, la 31 august 1948 (născut în 1896), în urma „paraliziei inimii însoțită de emfizem acut“.

G. Călinescu scrie în *Națiunea*: „Arma principală de luptă a progresistului este tocmai ideologia, în vreme ce pentru burghez ideea e un simplu excitant material, ca și țuica înainte de masă“.

În Capitală rulară, între altele, filmele: *Balada Siberiei*, *Ceapaev*, *Cezar* și *Cleopatra*, *Căpitan la 15 ani*, *Cenușăreasa*, *Carmen*, *Mizerabilii*, *Totul pentru o femeie*. Radio România - Radio București I avea în program: *Cântecele poporului muncitor* (discuri), *Rapsodia moldovenească*, de Knushevitzki (magnetofon), *Poșta radio*, *Toamna în muzică* (discuri).

Din mica publicitate a *Universului*: Furat din com. Ulmeni, jud. Teleorman, 2 armăsari negru-alb, pintenogi ● Pierdut cotoi negru ciupit urechea dreaptă cartier Mântuleasa ● Intel-

lectual distins, 38 ani, fire plăcută, nevicios, doresc căsătorie cu doamnă sau domnișoară singură, cu locuința aranjată, de preferință croitoreasă...

De ce această curiozitate pentru 15 septembrie 1948? În zorii acelei zile, Lumea mai primea în rândurile ei un nou născut. Cel ce peste ani, iată, semnează această rubrică. ■

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

Desen din Flacăra, reprezentându-i pe interpreții din *O scrisoare pierdută*, regizată de Sică Alexandrescu; de la stânga la dreapta: N. Atanasu (Cajavencu), Al. Critico (Tipătescu), C. Antoniu (Cetățeanul turmentat), Elvira Godeanu (Coana Zoica), Al. Giugaru (Trahanache), I. Finteșteanu (Farfuridi); în prim plan: Gr. Vasiliu-Birlic (Dandanache); în al treilea plan, N. Brancomir (Brânzovenescu)

FIGURI BIZANTINE

Împărat 1347-1355		Categoric		Ramură			Înfățișare
În avuți		Lul Însuși		Redatel			Intrare în salon!
Împărat 867-886				Conducători			
						Început de istorie!	
						În carte!	
					... Comnena (prințesă) (1083-1148)		
					Împotriviri		
Solidari							Împărat („cel Mare”) 306-337
Împărăteasă 527-548							
La fel							
		Perete nazal					Cântă la nai
		Simplu					
Împreună			Rudă!			În onori!	
Împărat 527-565			Apare Teodora!			Împărăteasă 797-802	
Împărăteasă 1028-1050				Zeia greacă a vrajbei			
Ulei sfârșit				Acid tanic			
			Abătut				
			Indice pentru aur				
Sclav		Regret					
Împărat 920-944		A se bizui pe ceva (fig.)					
						Substanțe toxice de luptă (abr. mil.)	„United Nations Organization”
	Punct de vedere					În rută!	
	În rimă!					Bluză rustică	
Împărații de la Constantinopol				Împărat („cel înțelept”) 886-912			
Șters							

Dumitru CIREAȘĂ

Concursul Magazin istoric, ediția 1998

MAREA UNIRE – 80

A doua serie de întrebări

1. Miron Costin scria că „locuitorii țării noastre, Moldovei și Țării Muntenesti și românii din Țările Ungurești... toți de un neam și odată des-călecați sîntu”.

În ce lucrare?

2. Acest manual școlar de la mijlocul secolului trecut afirma unitatea Țărilor Române, descendente din „Dacia cea mare” (foto 1).

Câte ediții românești a cunoscut manualul?

3. „Fără Transilvania – scria un istoric român într-un memoriu adresat lui Al. I. Cuza – Principatele nu au viitor, duc o existență precară și dubie. Numai unirea Transilvaniei va pune fundamentul vieții perpetue a României”.

Cui aparțin aceste viziune cuvinte?

- a) Al. Papiu Ilarian
- b) B. P. Hasdeu
- c) A. T. Laurian

4. Când s-au deschis la Chișinău lucrările Sfatului Țării, care avea să voteze unirea Basarabiei cu România?

5. Pe această icoană pictată în secolul trecut în comuna Nicula din jud. Cluj este reprezentat chipul unui mare voievod al românilor (foto 2).

Numele lui:

- a) Constantin Brâncoveanu
- b) Ștefan cel Mare
- c) Mihai Viteazul

MAREA UNIRE

CĂRȚI SOSITE DE LA EDITURA ACADEMIEI

6. La ce dată a fost inaugurat în mod oficial ansamblul monumental de la Târgu Jiu, realizat de Constantin Brâncuși și închinat eroilor căzuți în Războiul pentru Reîntregirea neamului?

7. „Generația din care fac parte s-a născut în România robită, a trăit în România Mică și sfârșește traiul în România Mare“.

Cărui om politic îi aparține această mărturisire?

8. București, 1 Decembrie 1918. În ziua Marii Uniri, suveranii României își fac intrarea în București, după anii de pribegie la Iași.

Fotoreporterul din urmă cu opt decenii a surprins cortegiul regal pe Calea Victoriei, în fața unui cunoscut (atunci, ca și acum) hotel (foto 3).

Care?

9. La ce dată a fost publicat în Monitorul Oficial decretul-lege privind unirea Ardealului cu România?

10. În testamentul său încredințat în toamna lui 1937 lui Iuliu Maniu, Nicolae Titulescu solicita să fie îngropat într-un anume loc, „pentru a adevări dragostea mea fierbinte pentru Transilvania și străduințele mele pentru întregirea scumpei mele țări“.

Unde dorea marele diplomat să-și afle odihna veșnică?

Apariții recente de sub „teasurile“ înaltului for științific român. Două noi volume din colecția **Documenta Romaniae Historica**. În **Seria A. Moldova**, sub egida Institutului de istorie „A. D. Xenopol“ din Iași, Leon Șimanschi, Nistor Ciocan, Georgeta Ignat și Dumitru Agache au editat vol. XXIII, 908 pp., 30 000 lei, cu 575 documente (unul îndoielnic și două false) din anii 1635-1636. În **Seria B. Țara Românească**, [Damaschin Mioc] și Ioana Constantinescu, de la Institutul de istorie „Nicolae Iorga“, din București, au tipărit volumul VIII, 632 pp., 18 000 lei, cu 337 documente (trei îndoielnice) din perioada 1576-1580.

Doamna dr. Dorina N. Rusu publică ediția a doua, revizuită și mult adăugită, a cercetării d-sale **Istoria Academiei Române în date** (1866-1996), 632 pp., 40 000 lei. Sunt consemnate principalele evenimente din 130 ani de viață academică. Anexa documentară cuprinde: președinții, protectorii și președinții de onoare ai Academiei Române, conducerea Academiei Române, o bibliografie selectivă și un indice general.

D-na Eliza Campus, decana de vârstă a istoricilor români, tipărește ediția a doua a monografiei **Mica Înțelegeră**, 248 pp., 15 000 lei. La trei decenii de la prima ediție, volumul de acum cuprinde „întreaga istorie a Micii Înțelegeri“, deoarece „atunci (1968) erau supuse unei severe cenzuri atât faptele, cât și considerentele legate de ideea federală. Or, Mica Înțelegeră – precizează autoarea – a fost tocmai o organizație federală: Prima organizație federală europeană de lungă durată (1920, 1921-1938)“.

DI. Gabriel Ștrempel a scris și publicat monografia **Antim Ivireanul**, 416 pp., 16 000 lei, însoțind-o de această mărturisire: „A scrie o carte despre Antim Ivireanul mi s-a părut întotdeauna o operație extrem de complicată... Am adoptat greu un anume plan și nu bănuiam nici dimensiunile lucrului nostru. Știu doar atât că m-am ocupat de Antim de-a lungul anilor cu o ciudată pasiune și că mi-am promis mie însumi să încerc, spre bătrânețe, o monografie consacrată vieții și faptelor sale“.

Sub egida Institutului de lingvistică „Iorgu Iordan“ din București, Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Ion Gheție (coordonator), Alexandra Roman Moraru și Mirela Teodorescu publică **Istoria limbii române literare**, 496 pp., 30 000 lei, monografie care „urmărește să descrie studiile succesive de evoluție atinse de limba română literară de la origini, până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea“. Acest volum consacrat perioadei 1532-1780 a fost realizat în anii 1983-1988.

În cadrul seriei **Călători străini despre Țările Române**, vede lumina tiparului vol. IX, 704 pp., 28 000 lei, îngrijit de [Maria Holban] (redactor responsabil), M. M. Alexandrescu – Dersca Bulgaru și Paul Cernovodeanu. Sunt relatări din 52 ani de istorie românească marcată de războiul austro-turc început în 1716 și, apoi, de cel ruso-turc, declanșat în 1768.

Specialist în geografie și cartografie istorică, universitarul ieșean Vasile Băican tipărește studiul **Geografia Moldovei reflectată în documentele cartografice din secolul al XVIII-lea**, 170 pp. cu XXX planșe, 10 000 lei. Sunt analizate, în principal, 29 hărți dintre 1715 și 1798, „instrumente indispensabile surprinderii evoluției unor aspecte ale cadrului fizico-geografic și mai ales ale celui social-economic“ din Moldova veacului amintit.

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

DIALOG CU CITITORII

ÎN TRE FRĂȚI

Am prezentat și cu alte prilejuri mărturiile ale cititorilor noștri despre ceea ce înseamnă Magazin istoric în viața lor și a familiilor lor: nu numai o necesară carte de istorie, ci și un statornic prieten. Care, la rândul său, leagă alte și alte prietenii.

Iată, de data aceasta, ce ne scrie dl. DUMITRU ZAVASTIN, din orașul Vadul lui Vodă, Republica Moldova.

Bună ziua și bun găsit, fraților!

Cu mai mult de 3 ani în urmă, eu, Dumitru Zavastin, român-basarabean, m-am adresat dv. cu rugămintea de a fi și eu abonat la revista mult îndrăgită, **Magazin istoric**. Scrisoarea mea ați publicat-o la rubrica **Dialog cu cititorii** în nr. 3 din 1996 al revistei. Am rămas uimit și cu lacrimi în ochi, primind câteva scrisori cu solicitări de a fi abonat la această carte de istorie adevărată. Numai frații adevărați pot să procedeze în așa mod. Le mulțumesc din inimă următorilor frați: d-lui **Gheorghe Păsărin**, dir. Ploiești, d-lui **Grigore Hiliță**, scriitor, dir. Iași, d-lui **Ștefan Axente**, pensionar din Galați, dar îndosebi familiei: **Dumitru Soare**, dir. Constanța, cu care ne-am împrietenit dir. acei an și-l așteptăm în vizită la noi în Basarabia. Dl. Gh. Păsărin l-a abonat pe un ar pe tatăl meu, care este un iubitor adevărat al literaturii. Dl. G. Hiliță mi-a trimis, atunci, chiar, o urare pascală și un cântec compuse de domnia sa. Dl. Șt. Axente mi-a propus colecția revistei din 1967 până în 1991, dar, cu părere de rău, n-am mai avut legătură cu domnia sa, fiindcă scrisoarea primită am „rătăcit-o” un timp îndelungat într-o carte din biblioteca personală, găsind-o nu demult. D-lui Dumitru Soare îi sunt îndatorat foarte mult, abonându-mă la revistă, corespondând sistematic, am făcut schimb de poze familiare, iar băiatul meu, student la Facultatea de litere a Universității din București, a fost invitat de două ori la Constanța.

Deci, încă o dată, subliniez că frații adevărați la nevoie se cunosc și le sunt recunoscători, sincer iubindu-vă pe toți.

CLEPSIDRA

Eleva **NICOLETA IONESCU**, din clasa a VIII-a (arte plastice), de la Școala generală nr. 2, din Oltenița, ne trimite numărul 2, anul 1, aprilie 1998 al „revistei școlare de istorie” **Clepsidra**, a școlii în care învață.

Felicitări învățăcelilor din Oltenița pentru ucenicia lor în lumea slovei tipărite și a Muzei Clio!

NU DIN ORDINUL GENERALULUI ARGEȘEANU

Primum din partea doamnei **SANDA ARGEȘEANU**, din București, soția lui Nicolae Argeșeanu, fiul generalului **Gheorghe Argeșeanu**, prim-ministru între 21 și 27 septembrie 1939, după asasinarea de către legionari a fostului prim-ministru **Armand Călinescu**, următoarea precizare:

Aș dori să fac o rectificare privind activitatea generalului Gh. Argeșeanu în calitate de prim-ministru. Generalul Gh. Argeșeanu a deșus jurământul pe data de 22 septembrie 1939, la ora 3 dimineața, la Palatul Regal, venind direct de la manevrele din Dobrogea. La venirea în București, a fost înștiințat de Gavrilă [Gabriel] Marinescu [ministru secretar de stat la Interne - n.r.] că acesta dăduse ordin să se împușce un număr de legionari din fiecare județ. Auzind aceasta, generalul Gh. Argeșeanu a dat imediat un contraordin prin care dispunea să se sîsteze orice execuție a legionarilor din țară. În urma acestui ordin, în 11 județe n-au mai fost executați legionari. De altfel acest lucru a fost recunoscut și de doctorul Șerban Milcovceanu,

cunoscut legionar, într-o conversație avută cu soțul meu, decedat în 1995, doctorul **Milcovceanu** spunând că generalul Gh. Argeșeanu nu a fost vinovat de asasinarea legionarilor.

Vă rog să binevoiți a publica această precizare în revista dumneavoastră, pentru că în câteva emisiuni televizate de istorie s-a afirmat în mod eronat că generalul Gh. Argeșeanu ar fi ordonat executarea legionarilor în septembrie 1939.

PRECIZARE DIN PARIS

Dl. **VLAD STOLOJAN-FILIPESCU**, din Paris, abonat al revistei, pe care o citește cu mare plăcere în fiecare lună, ne semnaleză că în fotografia de sus de pe planșa 4 din nr. 1/1998 nu este Ionel Brătianu, ci **Vintilă Brătianu**, împreună cu **I. G. Duca** și **Nicolae Titulescu**. Fotografia - precizează cititorul nostru a fost făcută în scurta perioadă de timp cât **Vintilă Brătianu** a fost prim-ministru, după moartea lui **Ionel** (24 noiembrie 1927-10 noiembrie 1928 - n.r.)

Mulțumim pentru precizare și facem cuvenită rectificare.

Domnul **Vlad Stoilojan-Filipescu** ne reclamă, de asemenea, neprimirea abonamentului pe luna mai 1998. O semnalăm Regiei Autonome Poșta Română. Între timp, am făcut să-i parvină cititorului nostru parizian exemplarul ce-i descompletase colecția.

ANUL NAȘTERII

Emma Goldman (7, Emma cea roșie), s-a născut la 27 iunie 1869 și nu 1888, cum dintr-o greșală de

colaționare, a apărut în nr. 7/1998, p. 76, al revistei noastre.

MONEDE LA CETATEA ALBĂ

Dl. **TRAIAN BIȚA**, din Pașcani, pasionat de numismatică, ne scrie că din nr. 3/1998 mi-a atras atenția articolul **Cetatea Albă. Cetatea Neagră**, de **Marian Șlapac**. De asemenea, ne împărtășește câteva opinii critice despre orientarea articolelor în sumarul revistei.

Totodată, corespondentul nostru ne trimite studiul d-sale **Monede medievale moldovenești emise la Cetatea Albă** (publicat în **Acta Musei Petrodavensis**, vol. XXI).

Mulțumiri și felicitări!

BUCLUCAȘA „COLABORARE”

Ne bucurăm de bunele noastre relații cu colegii tipografi din **Imprimeria „Coreși”,** prin ale căror strădăni Magazin istoric apare, lună de lună, punctual la întâlnirea cu nenumărații săi cititori.

Iată însă că, uneori, apar neglijențe în textul articolelor. Astfel s-a întâmplat și la nr. 9/1998 al revistei, unde titlul corect al articolului de la p. 16, 3 septembrie 1940. Cenzura și dictatul de la Viena, a devenit (într-o fază în care redacția nu a mai putut interveni): Dictatul de la Viena Cenzura și 3 septembrie 1940.

Facem cuvenită rectificare.

CONTENTS (Romanian History) V. Pârvan Liberty and Culture • M. Cantacuzino Recollections of a Princess (1940-1950) • N. Nicolescu Constantin Giurescu at the Archives of the Foreign Affairs • D. Trică, T.A. Pokivallova Elections on Order at the Academy • R. Bogdan Peles, 1948. Inventory of the Former Royal Art Objects (III) • C. Troncoțâ The Securitate – the First Years • M. Sturdza At Radio „Free Europe” • S. Cristescu Hortense Cornu – Confidante of King Carol I (II) • V. Lipatti Ambassador at UNESCO • C. Rezačevici Who was Banu Mărăcin • M.A. Teodorescu Vutca, the Favourite Drink of the Romanian Boyards • I. Lăcustă Pages from the Petroleum History (IV) • N. Postolache Eleutherios Venizelos at Galați • Recollections from WWII • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) V. Pârvan Liberté et culture • M. Cantacuzino Souvenirs d'une princesse (1940-1950) • N. Nicolescu Constantin Giurescu à l'archive du Ministère des Affaires Étrangères • D. Trică, T.A. Pokivallova Elections commandées à l'Académie • R. Bogdan Peles, 1948. L'inventaire des biens culturels de la Maison royale (III) • C. Troncoțâ La Securitate – les premières années • M. Sturdza Le poste de radio „l'Europe libre” • S. Cristescu Hortense Cornu – une confidente du roi Carol I (II) • V. Lipatti Ambassadeur à L'UNESCO • C. Rezačevici Qui a été Banu Mărăcin • M.A. Teodorescu Vutca, la boisson préférée des boyards roumains • I. Lăcustă Pages de l'histoire du pétrole (IV) • N. Postolache Eleutherios Venizelos à Galați • Souvenirs de la deuxième guerre mondiale • I. Lăcustă À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) В. Първан Свобода и культура • М. Кантакузину Воспоминания принцессы (1940-1950 гг.) • Н. Николеску Константин Жиуреску в архивах МИД • Т.А. Покивайлова, Д. Трикэ Заказанные выборы в Академии • Р. Богдан Пелеш, 1948 г. Опись бывших королевских предметов искусства (III) • К. Тронкоцэ Securitate - первые годы • М. Стурдза Радиостанция “Свободная Европа” • С. Кристеску Ортанс Корно, наперсница короля Карола I (II) • В. Липатти Посол в Юнеско • К. Резачевич Кем был Бану Мэрэчине? • М.А. Теодореску “Вудка”, любимый напиток румынских бояр • И. Лăкустэ Страницы истории нефти (IV) • Н. Постолаче Элеутериос Венизелос в городе Галаце • Воспоминания из второй мировой войны • И. Лăкустэ В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) V. Pârvan Freiheit und Kultur • M. Cantacuzino Die Erinnerungen einer Prinzessin (1940-1950) • N. Nicolescu Constantin Giurescu in die Archiv der Aussenministeriums • D. Trică, T.A. Pokivallova Befohlene Wahlen in der Akademie • R. Bogdan Peles, 1948. Die Bestandaufnahme der Güter des Königlichen Palastes (III) • C. Troncoțâ Die Securitate – in ihre ersten Jahren • M. Sturdza Am Sender „Frei Europa” • S. Cristescu Hortense Cornu – Vertraute des Königs Carol I (II) • V. Lipatti Botschafter bei der UNESCO • C. Rezačevici Wer war Banu Mărăcin • M.A. Teodorescu Vutca – das beliebteste Getränk der rumänischen Boyaren • I. Lăcustă Aus der Geschichte der Erdöl-Erzeugung (IV) • N. Postolache Eleutherios Venizelos in Galați • Erinnerungen aus den zweiten Weltkrieg • I. Lăcustă In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) V. Pârvan Libertad y cultura • M. Cantacuzino Los recuerdos de una princesa (1940-1950) • N. Nicolescu Constantin Giurescu en los Archivos del Ministerio de Asuntos Exteriores • D. Trică, T.A. Pokivallova Elecciones impuestas en la Academia • R. Bogdan Peles, 1948. Hacer el inventario de los objetos de arte e reales (III) • C. Troncoțâ La Seguridad – los primeros años • M. Sturdza En „Europa Libre” • S. Cristescu Hortense Cornu – confidente del rey Carol I (II) • V. Lipatti Embajador en la UNESCO • C. Rezačevici Quién ha sido el gobernador Mărăcin • M.A. Teodorescu „Vutca”, la bebida preferida de los boyards rumanos • I. Lăcustă Páginas de la historia del petróleo (IV) • N. Postolache Eleutherios Venizelos en Galați • Recuerdos de la Segunda Guerra Mundial • I. Lăcustă En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);
90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm.

E-mail: mistoric @ itcnet.ro

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi” – București

ISSN 0541-881X

Lei 4 000

magazin

istoric

